

derelinquit: nullus g̃ emat eccliam vl' p̃bē
dam vl' aliq̃d eccliaſticū: vel paſtellum nec
paſtū p̃ hmōi ſoluat. Et. c. queſitū ē. In q̃/
bus auctoritatibus oſtendit̃ q̃ tale anne/
rum nullo mō liceat emere vl' ṽdere. Sili
ter ſm̃ Alricū om̃ia ſacramentalia ordina/
ta ad aliquē effectū ſpiritualē vendi nō poſ
ſunt: ſicut nec ratione materie ṽdi potest
ſacramentum: vt patet. j. q. j. placuit: pe/
nul. vbi dicit̃ placuit: vt null' ep̃oz p̃ mo/
dico baſſami q̃d benedictū p̃ baptiſmi ſa/
cramēto per ecclias dat: qz ſinguli tremiſ/
ſem pro ip̃o exigere ſolēt: aliquid vlt̃erius
exigat: ne forte q̃d p̃ ſalute animaz p̃ iuo/
cationē ſanctiſpūs ꝑſecrat̃: ſic̃ Simon ma
gus donū dei pecūia voluit emere: ita nos
venūdantes damnabiliſ venundemur. Et
tribus c. ſequētibus vbi agitur de baptiſ/
mo: vnctione ⁊ cōmunionē. Quedaz vero
ſunt annexa ſpiritualib' inq̃tū ordinātur
ad ſpiritualia: ſicut iuſpatronat' quod or
dinatur ad preſentandū clericos ad ecclē/
ſtaſtica beneficia: ⁊ vaſa ſacra que ordinā/
tur ad ſacramentoz vſuz: ⁊ huiuſmodi nō
ꝑſupponūt ſpiritualia ſz magis ea ꝑcedūt
ordine tēporis. Et ideo aliquo modo ven/
di poſſunt: nō tamē inq̃tum ſunt ſp̃ialib'
annexa: vnde calix ſacratuſ vendi nō po/
teſt: ꝑſertim laico niſi ꝑ fractuſ q̃ tamē an
te ꝑſecrationē ſimpliciſ ṽdi potest. Scōz
quofdā tamē vendi poſſunt alteri ecclē in
eadē forma: nō quidē ꝑſecratio earundem
ſed t̃m̃ materia ⁊ forma. Iuſ etiā patrona
tuſ ꝑ ſe vendi non potest nec infeudū dari
ſed tranſit cū villa: agro vel fundo q̃ ven/
ditur vel conceditur. Ad cuiuſ maiorē eu
dentiā ſciendū: q̃ iuſpatronatuſ ſm̃ Ho/
ſtien. eſt potēſtaſ preſentādi inſtituenduz
ad beneficiū eccliaſticum. Et puenit ſcōm
Hoſ. ex ecclēſte fundatione: dotatiōe: ſolī
collatione. Unde patronū faciūt doſ: edi
ficatio: funduſ. Et vocat̃ aliquādo aduo
catio vel vicedominatuſ vel cuſtodia vel
guardia vel iuſ frequētatiōis vel ꝑceſſio
niſ: hec em̃ om̃ia pro eodē ſupponunt: vt
extra de iurepatronatuſ. c. ꝑterea qm̃. Cu
iuſ vel ꝑuilegiū eſt quadruplex. Pr̃mū
q̃ iuſ habet ꝑſentandū inſtituendū ad ꝑbē
daſ vl' ad ecclias nō collegiatas: vt extra
de iurepatronatuſ fere ꝑ totū. In collegia
tiſ vero nō electioni faciēde ſed iam facte:
poſtulaf aſſenſuſ patroni: vt e. ti. cū nob':
ſi ſaltē ꝑſenſit q̃ poſſet fieri collegiata ſine
ꝑteſtatione iuriſ ſui: vt patz in gloſa ibidē

Secundū eſt q̃ ꝑm' ⁊ ꝑncipaliſ incedit ꝑ
ꝑceſſione. xvj. q. vij. c. ꝑie mēt': ⁊. c. ſequē
ti: ⁊ dicto. c. cū nob': vbi plane ponit idipm
Tertiū q̃ ſit deſenſor ecclē ꝑcipu': ⁊ ideo
tenet̃ eā deſēdere ab oīb' oppreſſiōib': vt
xvj. q. vij. c. filiis. Quartuz eſt q̃ ſi vergat
ad inopiā alēduſ eſt de boniſ ecclē: vt di
cto. c. filiis: ⁊. c. quicunqz. Et ſz Hoſti. iuſ
patronatuſ nō dicit̃ directe iuſ ſp̃uale: qz
cadit in laicū: ſm̃ qd̃ t̃m̃ ſpirituale dicit̃ ꝑt:
qz ꝑ ip̃m ꝑreſtat̃ via ad ꝑſequēduſ ſp̃uale
beneficiū. An ſm̃ Hoſti. trāſſerei ꝑt in ali
um quattuor modis. Pr̃mo ꝑ ſucceſſionē
hereditariā: vt patet extra de iure patro. j.
⁊. ij. c. vbi dicit̃ glo. in. c. j. Nota q̃ iuſ ꝑa
tronatuſ apud vnūquēqz heredē eſt inſolū
dū quo ad om̃ē eiſ effectū. ff. de bo. lib.
ſi libertaſ: in ſi. ꝑreſ. ſacerdotiſ ꝑſentatio
nem que eſt apud om̃es communiter ita
q̃ apud nullum ſingulariter. Et plura vi
de ibidem de hac materia. Secundo ꝑ ꝑ/
mutationē: qz cū alio ſpirituali potest ꝑ/
mutari: vt extra de rez ꝑmuta. c. ad q̃ſtio
niſ. Tertio ꝑ donationē: ſi tamē donat̃ lai
co requirit̃ ꝑſenſuſ ep̃i: vt extra e. ti. c. ꝑ
terea: maxie quādo dubitat̃ ne fiat in frau
dem ⁊ trāſſeret̃ in potentiorē: vt ibidē inuē
tur. Quarto ꝑ venditionē: qz licet non
poſſit vendi ſpecialiter tamē tranſit cū vn
uerſitate vendita: niſi de ip̃o ſpecialiſ ex
cipiat̃: vt eo. ti. c. cū ſeculē: ꝑſertim in glo.
Similiter trāſit cū vnuerſitate in ꝑditioē
ad firmā ſiue ad penſionē: vt eo. ti. c. ex lit
ter': vbi caſuſ iſte patz in textu: ⁊ dicit̃ glo
ſa cū dicūt quidā q̃ talē ꝑtractū celebraue
rūt in ſe: q̃ velle dominiū tranſiret in ꝑdu
ctorē: ⁊ ſic in ip̃m trāſiuit iuſpatronat'. De
niqz ſi ipſam vnuerſitatē emūt ⁊ ṽdūt in
fraudē maiori ſz ꝑcio q̃ iuſtū ſit talē vn
uerſitatē diſtrahi intuitu ſz iurepatrona
tuſ: nō excuſant̃ a ſimonia: extra e. ti. vbi
dicit̃. c. qz clerici qdā aduocatiſ. i. iuſ ꝑa
tronatuſ ecclēſiaz cōparant: vel quocun
qz modo poſſunt acquirūt vt poſtmodū eo
rū filij vel nepoteſ ad eaſdē ecclias preſen
tentur: ꝑcepimus vt id arti' inhibere ꝑ
cureſ eoſdē aduocationib' taliter acquiſi
tiſ appel. poſt ſpoliādo. Secundo queri
ꝑt vtrū ꝑ actibus ſp̃ialib': vt eſt ꝑdica
tio verbi dei licz exigere vel dare pecuniā:
ꝑtert̃m cū dicat̃ ap̃l'ſ. j. Cor. ix. Quis mē
litat ſuiſ ſtipendijs vnqz: quis ꝑſcit gre
gem ⁊ de lacte gregiſ nō manducat? Ad
r̃ndet̃ Tho. ſcōa. 2. q. c. ꝑ ꝑdicantib' q̃

B

de ꝑre d̃im̃

dem temporalia debent ad sustentationē p̄dicantiū nō aut ad emendum p̄dicatōnis x̄bū. Unde sup illd. j. Thimo. v. Qui bene p̄sunt p̄sbyteri: dicit glo. Necessitatis ē accipere unde uiuif: charitatis est p̄bere: nō tñ venale est euāgelisū vt p̄ his p̄dicet: si em sic vendūt magnā rē vili p̄cio vēdūt. Concor. canon. j. q. iij. vbi dicit. c. nō soluz venditores sunt colūbaꝝ ⁊ domū dei faciunt domū negotiatiōis: q̄ sacros ordines largiendo p̄ciū pecunte vl' laudis vel etiaz honoris inq̄rūt: verū hi quoq; q̄ gradū vl' gratiā in ecclia sp̄ialē quā dño largiēte p̄ceperūt nō simplici intētiōe: sed cuiuslibet humane causa retributiōis exercēt: p̄tra illud Petri apli q̄ loquit̄ quasi sermōes dei que ministrat tanq̄ ex virtute quaz admīnistrat deus: vt in omnibus honorificetur deus. Quicunq; ḡ tales sunt si nolūt veniēte dño de ecclesia auferri auferāt ista de actibus suis ne faciāt domū dei domū negotiatiōis: hoc ibi. Tertio queri pōt vtz pena simoniaci sit p̄ueniēs culpe: vt scz eo p̄uef qd̄ p̄ simoniā acq̄siuit: p̄sertim cū illa pena nō cōpetit generalit̄ omnib⁹: cū q̄ dā sp̄ialia muneris infuentu acquirunt si moniace: q̄ tñ sic adepta nō possunt admitti: sicut omnes characteres q̄ p̄ aliquā consecrationē ip̄rimunt. Nec etiā iustū videt̄ q̄ aliq; de eo puniri debeat qd̄ sit ip̄o nesciente ⁊ nolēte: qz pena debet peccato qd̄ debet esse voluntariū: sed p̄tingit q̄ aliq; simoniace p̄sequit̄ aliq̄d sp̄iale p̄curantibus alijs eo nesciente ⁊ nolēte. Ad B r̄hdz Tho. vbi supra. Nō nullus licite pōt retinere qd̄ p̄tra volūtate dñi acq̄siuit: puta si quis dispensator de rebus dñi sui daret aliquid p̄tra volūtate ⁊ ordinationez dñi sui: tunc ille qui acciperet licite retinere nō posset: dñs aut cuius eccliaz p̄lati sūt dispensatores ⁊ ministri sic ordinant: vt sp̄itualia gratis darent: iuxta illd̄ Matth. x. gratis accepistis gratis date. Et ideo q̄ muneris interuētū sp̄itualia quecūq; assequuntur nō ea licite retinere p̄nt. Insup autē si moniaci sp̄ialia tā vēdētes q̄ emētes aut etiā mediatores alijs penis fm delicti qualitatē puniunt: scz infamia: depositiōe si sūt clerici: ⁊ excoicatioe si sunt laici sicut exp̄sum est. j. q. j. c. si quis ep̄us: ex scilio Calcedon. Unde licet h̄mōi characterē p̄seccrationē recipiūt p̄pter efficaciam sacramenti quā etiā amittere nō possunt: nō tamē recipiūt grām nec ordinis executionē: eo q̄

quasi furtiue receperūt characterē p̄tra p̄ncipalis domini voluntatē: ⁊ ideo ip̄o iure suspensi sunt q̄ ad se: vt scz de executione ordinis sui se nō intromittāt ⁊ etiā q̄ ad alios vt scz nullus ei cōmunicet in ordīs executione: siue peccatū eius sit publicū siue occultū ⁊ ideo nullus ordinē recipere debet ab ep̄o quē scit simoniace p̄motū: q̄ si p̄ eū ordinē nō recipit ordinis executionez. Nō si nō p̄stat ei de ep̄o q̄ sit simoniace p̄motus tūc nō debet credere peccatū alterius: ⁊ ita cū bona p̄sciētia d̄z ab eo ordinē recipere: als nequaq; nec etiā repetere potest pecuniā quā turpic dedit: licet ali⁹ iniuste detineat. Si vero sit simoniacus ex eo q̄ p̄tulit ordinē simoniace: vl' qz dedit vl' accepit beneficiū simoniace: vl' etiā si fuit mediator simonie: tūc si est publicū est ip̄o iure suspensus quo ad se ⁊ quo ad alios: si autē ē occultū suspensus est ip̄o iure tñ q̄ ad se ⁊ nō quo ad alios. Et ideo si ep̄us sit simoniacus aliquo alio mō q̄ p̄ p̄motionē suā simoniace factā: pōt q̄s ordinē ab eo accipere si sit occultum: qz nō est suspensus quo ad alios. Qd̄ aut dicebat de ignorāte ⁊ nolēte qui merito puniri taliter nō debuit. Ad hoc r̄ndet q̄ ad hoc q̄ aliq; eo p̄uef qd̄ accepit nō solū ē pena peccati sed etiā quādoq; est effectus acq̄sitiōis iniuste: puta cū q̄s emit rē aliquā ab eo q̄ vendere nō pōt: licet em̄ nesciēs hoc faciat: tñ ad restitutiōnē obligat: plus tñ puniē sciēs. Sic etiam in simonia: qz si ip̄o nesciēte ⁊ nolente p̄ alios alicuius p̄motio p̄curat simoniace caret quidē ordinis executione ⁊ tenet resignare beneficiū qd̄ est p̄seout̄ cū fructib⁹ extātib⁹: nō tñ tenet fruct⁹ restituere p̄sumptos: quia bona fide possedit. Nō si inimic⁹ eius pecuniā fraudulē dedit vt ei⁹ p̄motionē ip̄ediret: vel si ip̄e exp̄sse p̄tradixit et nunq; postea p̄sensit tūc nō tenet ad renunciatiōez. Nō si sciēt simoniā p̄traxit vltra penā p̄dictā tenet de omnibus fructib⁹ p̄ceptis ⁊ etiā de his q̄ p̄cipi potuerūt a diligēte possessore: nisi fuerint exp̄si in utilitatē ecclie vltērius etiā puniē: qz notat infamia ⁊ cū eo difficilius dispensat. Quarto queri pōt vtrū pecunia vel alia res data simoniace illi ecclie restitui debeat in cui⁹ iniuriā data fuit. Ad B r̄ndet Wein. boye: extra de simonia. c. de hoc aut: p̄ distinctiōnē dicēs: Quia aut res aut pecunia fuit tñ p̄missa: aut fuit data tradita ⁊ recepta: si p̄mo modo tūc sibi fuit sola promissio nuda

Cui restituitur pecunia simoniarū data

*de pena by
meri*

nō cōventionalis: id est absq; eo q̄ dūctio
interuenisset: et talis pmissio nō noceret:
ar. extra de sponsa. c. si. scōm Hosti. Et glo
sa dicit ibidē q̄ conatus siue voluntas sine
effectu nō nocet. Si vero fuit ibidē pmissio
conventionalis tunc in talib; sola pactio
nocet: vt patet extra de pac. c. si. vbi etiam
dic̄ glo. q̄ omnis pactio in spūalib; ē illicita
et scōm leges turpe pactū nō tenet. ff. de
ver. ob. Et infra dicit glo. q̄ pactum turpe
dicit q̄ fit etiā de re sacra siue spūali: vt patz
in hoc. c. Et in omnib; q̄ in sui natura hōa
sunt et licita sed p pactū fiūt illicita: vñ de
hoc casu dicendū est q̄ sit eiusdē iuris cum
casu sequenti. Si vero scōm mō: id ē si pecu
nia fuerit data: tradita et recepta: tūc si pte
xtu antiq; praeue consuetudinis fuit tradita et
recepta penes illā eccliam remanere debet
in cuius iniuriā est recepta. Et isto mō sol
ui pōt et intelligi strariū in. c. veniēs: eñ de
simonia fm Hosti. et Jo. an. ibidē: qz in il
lo casu nō fuit simpliciter datū fm antiquaz
consuetudinē: sed etiā facta fuit in eos dūctio.
Nō si talis pecunia tradita fuit et rece
pta ex cōuentiōe tūc refert fm Hostiē. in b
passu: quia vel donās errauit in iure: et tūc
subuenit ei et restituit ei: vt dicto. c. veni
ens: vel sciēnt hoc fecit: et tūc si vult intra
re religionē de benignitate redditur ei vel
monasterio ad q̄ transit: ne eidē onerosus
existat: et ita intelligit opinio Inno. et alio
rū. Idē etiā videt q̄ si adeo paup est q̄ nō
habeat vnde viuat: vt patet in eo q̄ legis
et notat extra de cleri. p. c. q̄ a te. Sed si
donans nō errauit nec in iure nec in facto
nec etiā vult intrare religionē et habet vi
te sufficientiā: tūc si pecunia data ē vni vel
plurib; tanq; priuatis psonis: cū in b casu
ecclia culpa careat in cuius iniuriā data ē
ip̄a ecclia pecuniā hāc ip̄o iure habere de
bebit: vt patet in dicto. c. de hoc autē: verū
tamē si capitulū in hoc deliqt: tūc nec dās
nec recipiēs ip̄am habebit sed cōfiscabit.
ar. extra de dona. in l. vi. et vxo. c. et si necē.
Nec obstat q̄ illi q̄ receperūt defuncti sunt:
qz turpia lucra sunt etiā ab heredib; extor
quēda. ff. de calū. l. in heredē: cōfiscabit au
tē a fisco summi et nō inferioris pncipis in
b casu et sic erit pecunia pauperib; erogan
da: vt extra de vsuris: c. cū tu: cū suis pcor
dantijs: fm Hosti. et Jo. an. in dicto. c. de b
aut. Quinto q̄ri pōt an et qñ et q̄s valeat
dispensare cū simoniacō. Ad hoc rñdz Jo
bā. de calū. extra de renūciatiōe: in. c. post

trāflationē dicēs: Nō si simoniacē q̄s ordiēs
adept; ē ip̄o ordiato sciēte vel cōfiteēte taci
te vel exp̄sse: vel postea ratum habēte: vel ip̄o
eodē pecuniā dāte: tūc in his casib; executi
onē pdit: nō solū ordiēs sic suscepti: eñ de si
monia. c. tāta: sed etiā omniū alior; fm Al
ricū et Inno. et addit Inno. q̄ etiā in tpali
bus et p sequēs pdit administrationē tē
poraliū: ar. lxxxj. di. c. eos etiā q̄ vt fornicari
eis liceat: diuinū officiiū dereliq̄rūt a deo
recedentes diabolo et opibus eius seruiūt
sicut se iustissime ab officio alienos faciūt:
ita beneficior; alienos eccliarū puatos eē
adiudicam;: hoc ibi: vñ alius q̄ papa sup
his dispēsare nō pōt: vide tñ clar; de b su
pra. Si vero simoniacē ordinē adeptus est
ip̄o ignorāte nec postea ratum habēte: tūc
ex dispensatiōe ep̄i pōt in ordinib; remane
re. j. q. j. p̄sentii. In alijs aut ordinib; non
simoniacē susceptis sine dispensatiōe rema
nere potest: nouos tñ nō recipiet nisi cum
eo dispēsēt in ordine quē simoniacē acq̄si
uit. Dispēsare vero potest in hoc casu: scilicet
vt nouos recipiat solus papa si est ma
nifestū: si aut occultū tūc ep̄us. Preterea
si dignitatē vel eccliam curatā adeptus est
simoniacē eo sciēte vel cōfiteēte: tacite vel
exp̄sse: vel postea ratū habente aut etiā pe
cuniā dāte: tūc si libere renūciat ep̄s dispēs
sare poterit vt in alia ecclia beneficiū obti
neat et in susceptis ordinibus ministrat: et
vt in eadē ecclia beneficiū obtineat nō ta
mē illā dignitatē quā simoniacē obtinuit
et q̄ in minoribus ordinibus ministrat: nō
tamē q̄ ad superiores ordines ascēdat: et sic
plus punit remanēs in ecclia in qua simo
niā cōmisit: q̄ si ad aliā se trāfferat Aut fa
ctū est ip̄o ignorante et tūc nō nocet ei si fa
ctū est insidiosē ab inimicis: q̄ si ab amicis
factū ē: tūc si nō renūciat spōte s̄ expectat
sententiā: in tota illa natiōe eccliaz vel digni
tatē habere nō pōt: nec b casu ep̄us ea vice
dispēsare pōt: vt extra de ele. c. si alicui; in
pnci. q̄ intelligit Hugo: nisi ecclie necitas
vel utilitas id exposcat: vt patz exp̄ssus. j. q.
vij. s̄ nisi rigor: in alia vō natiōe poterit ep̄s
dispēsare: ar. a h̄rio dicti. c. si alicui; ibi ea
vice. Si vō spōte renūciat: dic̄ glo. in di. c.
post trāflationē: q̄ ep̄s illa vice dispēsare
poterit ex necitate vel utilitate ecclie. j. q.
vij. c. et si ita. Si deniq; simplex beneficiū ac
q̄siuit simoniacē s̄ ignorāte tūc post liberā re
signatiōem ea vice p̄t ep̄s dispēsare. Idē si sciē
ter et necitas vel utilitas ecclie requirit: multo

90
Quis dispensat cum Simoniacō

minus si sententiā expectauit: nisi ppter necessitatē vel vtilitatē: et generalit̄ de dispensatione ep̄i intellige si cuz ipso non fuit commissa simonia. De simonia autē commissa circa exequias: benedictiones nubentiū: sal: panis: i consecratione eccliar: vasorū vestimentorū: venditiōe chris̄matis et similiū: scdm Hein. boyc: in dicto. c. post translationem: ep̄us vt credit dispensari p̄t post pactam penitentiā: cor. Hosti. Hoff. et speculator. Deniq; de simonia p̄ ingressū religiōis solus papa dispensat si ingrediēs scient̄ contraxit vel post ratū habuit. Si ignorant̄ p̄ inimicū nihil nocet: si p̄ amicū eo ignorante vel tradicēte: tūc credit Hein. boyc: q̄ ep̄us dispensare p̄t: in dicto. c. post translationē: et allegat multa iura. Ad laud. dei.

unus
De restitutione elemosynarū ppter dādi impotentia vel accipiendi fraudulentia: falsā questinationem et dānabilem abusionem:

Sermo XX

Non furtum facies

An Exo. xx. Septimo principalit̄ elemosynis vel donis abutētes tenentur ad restitutionē. Ad cuius euidentiam sciendū q̄ principalit̄ tria sunt hoīm genera q̄ obligant̄ ad elemosynarū restitutionē. Primi sunt qui recipiūt elemosynas ab his qui eas dare nō possunt: de quo talis regula dari potest. Omne acquisitū a dante legitimā auctoritatē dandi nō habente: restitui debet. Ratio huius est: quia scdm Sco. in. liij. di. xv. nō ē iusticia si donat q̄s q̄ prohibente iure nō habet auctoritate; donandi: nisi pbabilit̄ p̄sumat q̄ illis placeat qui sup hoc habent potestatē donandi: et ideo dare non potest furiosus vel qualiscunq; alienatus a mente sicut nec peccare potest. xv. q. j. c. merito: extra de homici. si furiosus. Similiter nō valet q̄ donat suus aut filius familias qui nō h̄z peculīū castrēse vel quasi. ff. ad macedon. l. fili. ff. de pecul. l. filius. Nec etiā valet q̄ donat vxor que nō habet res parafernales. ff. de donatio. inter vi. et vxor. l. quītus: nec q̄ donat monachus vel claustralis. xij. q. j. c. nō dicatis: et. c. nolo: extra de statu mona. cū ad monasteriū: nec q̄ donat bonorū eccliaſticeorū administrator: nisi eccliaſtica bōa moderate donet honestis p̄sonis ex iusta cau-

sa: qz pauperū bona sunt. xvj. q. j. c. si aliter raptor est nec qd donat q̄ mīores sunt. xv. annis. l. si maior fac. ra. habuerit. l. si. et multomin⁹ si donat pupillus q̄ nihil aliā re potest sine auctoritate tutoris. ff. de acq. re. do. l. pupill⁹: nec valet donatio p̄digi. ff. de cura. fur. l. iulian⁹. Quia & supradicta et similia a talibus habita restitui debent nisi pbabiliter p̄sumat q̄ illis talis donatio placeat q̄ sup hoc potestatē acceperunt quorū declarationē vide lati⁹ superi⁹. An de generalit̄ etiā omnes tenentur ad restitutionē faciendā q̄ recipiūt ab his q̄ sunt obligati in iustis vel debitis: si p̄ b̄ efficiunt̄ impotētes ad soluendū: exempli grā. Si q̄s accipiat elemosynas ab usurario q̄ p̄ b̄ efficiat̄ nō soluendo: tūc ad restitutionē obligat̄: qd sane intelligendū est si p̄ b̄ certa iniusta soluere nō potest: secus autē si p̄pter hoc nō efficiat̄ ipotēs ad satisfaciendū de certis iniustis. l. cor. Alri. verū tamē licet usurarij nō essent soluēdo tñ excusant̄ p̄dicantes et religiosi qui vadūt vt ad penitentiā et restitutionē illos p̄posse inducant si de usuris cuz eis comedunt: maxime si apud alios comode venire nō p̄t: siue illos inducāt in p̄dicatiōe generali siue in psuasiōe speciali: vt ptz eē de sen. ex. c. cū voluntate: vbi subdit̄: p̄dicatores qz penes excōicatos vel alios alienarū rerum detentores in p̄dicationibus et p̄fessiōib⁹ quasi gerunt causas eorū ad quos res ipse spectare noscunt̄: elemosynas licite possūt ab illis recipere: p̄sertim si alis nō valeant in illo loco sustentationē habere: qd tamē fm Richar. verū est si de correctione spes pbabilis habeat̄: et etiā si p̄pter eorū expēsas nō subtrahat̄ usurario restituēdi facultas in toto vel in magna pte: concor. Ray. Archi. et Hosti. Præterea multo magis sacerdotes oblationes a manifestis usurariis recipientes obligant̄ ad restitutionem: nā licet ex hoc usurarij nō fierēt ipotētes ad soluendū: tamē recipientes ad restitutionē obligant̄: et donec satisfecerūt ad arbitriū sui ep̄i ab officij sui executione manent suspensi: vt extra de usur. c. qz in omnib⁹. Caueant igitur ne celebrent interim alis fi erent irregulares: fm Hosti. tamē fm Archi. decretū illud nō est late sentētie s; ferē de: p̄ma tamē opinio securior est. Quia si q̄ ritur q̄ sint usurarij manifesti: dicendū fm Hosti. q̄ dupliciter cognosci p̄t. Primo p̄ notoriū iuris: qñ scz p̄ ep̄um in ecclia pu-

blicati sunt: secus autē si ab epō tolerant. Secūdo p notoriū facti: id est p euidentiā manifestā. s. cū tenēt patentē mēsam ad pecuniā mutuandā cuilibet sub vsuris: sicut meretrix in p̄stibulo cuilibet stat pata: ita habet i. l. palā. ff. de v. sig. et p bar. in. l. ij. ff. de furt. Si vō sunt manifesti p infamiā nō tñ notorij: s̄m Gratianū hāc penā nō patiunt. Secūdi p̄ncipalit̄ sunt q̄ recipiūt elemosynas fraudulēt. p̄ro q̄ sciēdū s̄m Sco. in. iij. q̄ ad iustā donatiōez tria req̄runt. Prīmū ē q̄ sit libertas ex pte donātis: ppter cui⁹ defectū nō p̄t p̄dicti alienare bona licz sua: et etiā ex pte recipiētis: ppter cuius defectū fratri minori pecunia dari nō p̄t: nec alicui religioso s̄dito cui nō est credita am̄istratio dari p̄t aliqd sine scitu et licētia sui sup̄toris: qz nō ē capax alicui⁹ p̄prietatis. Secūdū est q̄ sit voluntas recipiēdi ex pte ip̄i⁹ cui fit donatio: qz nisi oblatū recipiat dominū nō trāssert: et q̄ caueāt q̄ q̄cūq; oblata refugiūt in manifesto s̄ postmodū clā auferūt in occulto: qz furtū cōmittūt. Tertū est q̄ sit trāssatio liberalis ex pte donātis. Nō est aut̄ in donatiōe iusticia si donās nō mere liberalit̄ donat: et iō generalit̄ quicūq; coact⁹ circūuentus vel decept⁹ donat: nō mere liberalit̄ donat: qz aliq̄lis coactio et ignorātia excludūt simplicit̄ volūtariū: nō q̄ valet illa donatio que p̄cedit ex quacūq; necessitate v̄l coactiōe. S̄m s̄m Sco. deceptus ab eo cui donat q̄tū ad illā rōnem ppter quā donat nō simplicit̄ donat: vñ s̄m Inno. et Hosti. hypocrita q̄ sub nomie boni ac deuoti viri multa q̄siuit: obligat ad restitutionē: qz p fraudē adept⁹ est illa bona. xiiij. q. v. c. si. et c. q̄ habetis. s. s̄ hoc. Et iō talit̄ acq̄sita dy alijs viris deuotis vel paupibus erogare: de talib⁹ em̄ dicit dñs Mar. xij. de scribis q̄ deuorāt domos viduarū obtētū plixē orōnis: hi accipiēt plixius iudiciū. Et Math. xxij. Ne vobis scribe et pharisei hypocrite q̄ comeditis domos viduarū: orōnes longas faciētes ppter b̄ enī ampl⁹ accipietis iudiciū. S̄m si dat aliqd nō egeno: eo qz p suā s̄latōnez egen⁹ putabat s̄ alijs egenis distribuere tenet: nisi et ipse interim egen⁹ efficiat: de talib⁹ enī ibidē dicit Sco. videāt trufatores illi q̄ diuites exñtes tāq̄ egeni recipiunt elemosynas: ne iniuste oīa hmōi recipiāt: qz nō est ibi i dante volūtariū ppter cōditiōis ignorātiā quā respicit i donādo. Ad maiorē aut̄ euidentiā p̄mo q̄ri

p̄t: vtrū illi q̄ se s̄lant bonos nō sunt questus grā sic hypocrita: tenent ad restōez. Ad hoc r̄ndet Alex. d̄ hales: dicens: in. iij. tractatu restitutionū: qz sic: cuius rō est: qz ille q̄ dat aliqd hypocrite quē estimat bonū et religiosū: nō dat p se loquēdo hypocrite: s̄ interpretatiue dat viro religioso: vñ nō trāssert dominū rei date ad hypocritā et sic hypocrita nō ē iust⁹ possidēs rei date s̄ vsurpatiuē et iusto dñio: ac p̄ h̄is ē aliene rei cōtrectator ppter qd tenet ad restōez. Nō si obijct⁹: igit̄ a s̄li cui conferē ab epō p̄bēda eo qz credit̄ esse bon⁹ et nō sit: tenet etiā ad restitutiōez illius. Ad b̄ r̄ndet ibidē Alex. de hales: qz nō est s̄ile: qz licz cōferēs alteri p̄bēdā credit̄ illū esse castū et bonū: tñ ille cui p̄fert p̄bēda nullā fraudē cōmittit p̄t quā illi p̄fert: qz tali intētōe nō s̄lat se castū vt p̄bēdā asseq̄t. Nō licz ingrediēs sit mal⁹: vtpote fornicator et impi⁹ licit⁹ tñ est ei⁹ ingressus in p̄bēdā: hinc etiā nō tenet ad restōez. Si tñ p̄ hypocrisim ppter b̄ se bonū s̄lasset vt p̄bēdā asseq̄ret: tūc ei⁹ ingressus esset vitiosus et illicitus: vtpote fraude et dolo adept⁹: et p̄ h̄is tenet ad restitutionē. S̄m etiā si ep̄us vel ali⁹ p̄latus matrē vel sororē alicui⁹ cognosceret: et ob b̄ illi p̄bēdā aliquā tribueret: tunc cognita veritate tenet resignare: qz turpissimū ingressum habuit. Secūdo q̄ri p̄t de his q̄ mēdicant elemosynas pauperū rapiendo: cum tñ eis nō sit necessariū. Ad hoc r̄ndet Alex. de hales vbi supra: qz si diues exñs vel saltē nō paup mētiēdo se pauperē aliqd acq̄rit: tenet ad restōez non illi a quo recipit: qz talis iā meritū h̄ apud deum dans elemosynā intuitu pietatis: sed tenet dare paupib⁹ q̄bus alter vtiq; donasset si nō errasset. Nō si q̄rit qd q̄ de mēdicantib⁹ validis q̄ se debiles claudos et infirmos fingūt: et vt dicit glo. l. de mēdi. vali. li. xj. cū herbis et alijs medicamēt̄ fingere p̄t deformitates mēbroz et egritudines corpoz. Ad b̄ r̄ndet Jo. de pla. qz inspiciēda ē eorū cōditio: vt si eis fuerit corpis integritas: et annoz robustas: eoz inertia sine vlla miseratione puniat hoc mō: vt si fuerint serui subdant dñio accusatoz. Si vō liberi efficiant eoz coloni ascripticij: et b̄ qñ fingūt infirmitatē. Si vō nō fingūt infirmitatē s̄ tñ sani mēdicāt: tūc si sunt forēses expellūt et ad suas ptes remittunt. Si aut̄ nō sūt forēses: tūc ad artes et opa ac publica exercitia cōpelli debēt: vt i aut̄. de q̄stoz. s. si vō

hypocriti

mēdicant

demēdicant
vtrūq;

vltre. colla. vj. nā dicit ibidez glo. q̄ cū sint
 robusti ⁊ sani auferūt panē debilib⁹ ⁊ per
 p̄ns ad restitutionē obligant. Esuriētī em̄
 panis vtilit̄ tollit̄ vt ei⁹ inertia cohibeat:
 ⁊ vtilit̄ esuriētī panis tollit̄ si de cibo secu/
 rus iusticiā negligebat q̄ esuriētī panis
 frangit̄: vt iniusticie seduct⁹ acq̄escat: et q̄
 freneticū ligat ⁊ q̄ litargicū excitat ambo/
 bus molest⁹ ambos amat: hec Aug⁹. ⁊ ha
 bent. v. q. v. c. nō oīs. Itē glo. sup Matt̄.
 Iusti⁹ feceris si iniuste petentē correxeris
 q̄ si q̄d ei dederit. Tertio q̄ri p̄t. q̄d igif
 de q̄storib⁹ q̄ mittunt̄ in oēm terrā ad eua/
 cuāda marsupia mulierū fictis mēdacijis:
 ita q̄ tā vbo q̄ exēplo: tā sermōe q̄ puerfa
 tiōe plurimos scādalizāt ⁊ i errozē ducūt.
 Ad hoc dicendū: q̄ ad abolendas eoꝝ de/
 testabiles insolētias tria p̄ncipalit̄ de eis i
 iure districte sūt p̄mulgata. Prīmū est de
 eoꝝ puerfatiōe q̄ ponit̄ eꝝ de pe. ⁊ re. in. c.
 cū ex eo. vbi subdit̄: q̄ aut̄ ad q̄rendas ele/
 mosynas destinant̄ modesti sint ⁊ discreti
 nec in tabernis aut alijs locis incongruis
 hospitent̄: nec inutiles faciāt aut sūptuo/
 sas expēsas cauētes oīno ne false religio/
 nis habitū gestēt: ex quib⁹ lit̄do p̄z: q̄ nō
 debēt esse ribaldi: fornicatores: adulteri:
 taxillatores aut silib⁹ crimib⁹ irretiti: nec
 elemosynas in subsidiū pauperū datas vi
 tiose ⁊ scādaloze dilapidare debēt: alioquī
 obligant̄ ad restōem: qz detestabile furtū
 est. Secūdū aut̄ est de eoꝝ auēte sine q̄ ne/
 qua q̄ admitti debēt: vñ i dicto. c. cū ex eo.
 ibi subdit̄: Elemosynaz q̄z q̄stores quozū
 q̄daz se alios mētiēdo abusiōes nōnullas
 in sua p̄dicatiōe pponūt admitti: nisi apli/
 cas vel diocesani ep̄i lras veras exhibeāt
 phibem⁹: ⁊ tūc p̄ter id q̄d i ip̄is cōtinebit̄
 lris nihil p̄plo pponere pmittant̄. Formā
 vō quā cōiter sedes aplica talib⁹ indulget
 duxim⁹ exprimēdā: vt fm eā ep̄i dīo c. suas
 lras moderēt. Ea si q̄dē tal: qm̄ vt ait apls
 ad Ro. xiiij. Dēs stabim⁹ añ tribunal xp̄i:
 recepturi put̄ i corpe gessim⁹ siue bonū fue
 rit siue malū: oportet nos diē messiōis ex
 treme miscōle opibus p̄uenire ac eternoꝝ
 stuitu semiare in terris: q̄d reddēte dño cū
 multiplici fructu recolligere debeam⁹ i ce/
 lis: firmā sp̄e: fiduciaq̄ tenētes: qm̄ q̄ par/
 ce semiat parce ⁊ metet: ⁊ q̄ semiat in bñdi/
 ctionē de bñdictiōe ⁊ metet vitam eternā.
 Cū igif ad sustentationē fratru⁹ ⁊ egenozū
 ad tale cōfluentiū hospitale: pprie nō sup/
 petant facultates vniuersitatē vestrā mo/

nemus ⁊ exhortamur in dño atq̄ in remis/
 sionē vobis iniūgin⁹ pctōꝝ: quaten⁹ de bo
 nis a deo vobis collatis pias elemosynas
 et grata charitatis subsidia erogetis: vt p
 s̄buetionē vestrā eoꝝ inopie cōsolat̄: ⁊ vos
 p̄ hec bona ⁊ alta q̄ dño inspirāte feceritis
 ad et̄na possitis gaudia puenire: hoc ibi.
 Tertiu⁹ vō est de eoꝝ amonitiōe: q̄ scz ph
 bent̄ denūciare: nō enī pmittunt̄ p̄dicare
 fm iura sed charitatiue amonere: vt patet
 plane li. vj. de heres. in. c. vt officiu. ⁊ i cle.
 scōa de peni. ⁊ re. In q̄ clemētina mlta eis
 phibent̄ denūciare vbi subdit̄: Cū aliqui
 ex hmōi q̄storib⁹ sicut ad nostrā audientiā
 est platū: nō sine multa temeritatis auda/
 cia: ⁊ deceptiōe multiplici aīaz: indulgen/
 tias pprio suo motu p̄plo de facto cōcedāt:
 sup votis dispensent: ⁊ a plurijs: homici/
 dijs ⁊ peccatis alijs sibi p̄fitētes absoluāt:
 mala ablata incerta data sibi aliqua pecu/
 nie quātitate remittāt: tertiā aut quartam
 partē de penitētijis iniūctis relaxent: aīas
 tres vel plures amicoꝝ vel parentū illoꝝ
 q̄ elemosynas eis p̄ferūt de purgatorio vt
 asserūt mēdacit̄ extrahāt: ⁊ ad gaudia pa/
 disū pducant: bñfactorib⁹ locoꝝ quoꝝ q̄sto
 res existunt remissionē plenariā pctōꝝ in/
 dulgeāt: ⁊ aliq̄ ex ip̄is eos a pena ⁊ a cul/
 pa: vt eoꝝ verbis vtamur absoluāt. Hos
 abusus hmōi p̄ quos censura vilesit eccle
 siastica: ⁊ clauū ecclie auctas deducit̄ i cō
 temptū: oīmode aboleri volētes: ea p̄ q̄s/
 cūq̄ q̄stores fieri ac attēptari decetero di/
 strictius inhibem⁹. Omnia ⁊ singula p̄ui
 legia si qua sup p̄missis vel eoꝝ aliquo sint
 aliquib⁹ locis ordinib⁹ vel p̄sonis q̄storū
 hmōi quōcunq̄ cōcessa: ne ip̄oꝝ p̄textu sit
 eis materia talia vltērius p̄sumēdi: aucte
 aplica q̄tum ad p̄missa penit⁹ reuocātes:
 hoc ibi. Hūc aut̄ laicos ⁊ illitteratos mit/
 tunt p̄ colligēdis hmōi elemosynis: q̄d sa
 tis reprobāt: extra de p̄uil. in. c. tuaz. ⁊ q̄d
 peius est nō solū vxoratos sed etiā publi/
 cos fornicatores: adulteros ac alios infā/
 mes q̄ p̄ certa summa sibi vendicāt aucto/
 ritatē discurrendi p̄ hmōi elemosynis: in fo
 mentū ⁊ augmentū eterne maledictionis:
 An dicit sanct⁹ Bernhardin⁹ de religione
 xp̄iana: cū in elemosynis dandis est erroꝝ
 p̄sone: puta qz dans credit alteri dare: tūc
 illud restituendū est danti vl̄ illis ad quos
 dantis intētio ferebat̄: vt si quis solis in/
 firmis hospitalis sancti Anthonij vel alte
 rius loci vel p̄sone intendebat dare: nō aut̄

questoribus: tunc est illis infirmis & pauperibus restituendum: nihilominus tamen quod nullus tenet propriis stipendiis militare: nec etiam gerere causas aliorum ad expensas suas: dico quod tales vivere possunt super questibus quas faciunt moderate tamen: possunt etiam moderatum salarium exigere & accipere dummodo sine mendacijs cum moderaminibus supradictis officium illud exequantur. Quod si tales questuarij dicunt se esse sacerdotes & non sunt: ac per impias deceptions: promissiones & mendacia lucrati sunt multa: tunc autem emunt questam illam per certam pecunie quantitatem & tunc quia id quod illis modis impijs lucrati sunt est turpe lucrum: totum debet pauperibus erogari: aut sunt sub obedientia hospitalis per quo questam fecerunt: & tunc domus hospitalis nihil eis dimittere debet propter communem victum aliorum confratrum: sed totum debet usus pauperum applicare: quod si aliter facit ipse dominus peccat & peccatorum princeps efficitur: hec ille. Tertij principaliter sunt qui abutuntur elemosynis damnabiliter quod licite sunt acquisite: & hoc dupliciter. Primo quando datur elemosyna sub conditione quam recipientes non exequuntur: ut cum sacerdoti datur elemosyna per missas celebrandum eis: vigilijs legedis &c. qui tamen hoc non perficit: tunc dominus si receptori constat de perfecta intentione dantis: quod si aliter nullo modo daret: obligat vel ad restituendum vel ad sufficienter per se vel per alium suppleendum secundum intentionem dantis. Cuius ratio est: quia cum res in recipientem non transeat: nisi eo modo quo dantis transferre intendebat: si conditione non perficitur: in ipsum res minime transferri valebit. Admirandum cum intendebat hanc sibi vel suis procurare bona spiritualia a quibus iniuste fraudatur quousque bona illa spiritualia sibi suppleantur vel restituantur. Si tamen principaliter illam elemosynam daret propter personam: secundario vero propter spirituale subventionem: tunc licet petita non perficiatur non obligat ad restitutionem: quousque etiam alter errasset in persona: aliter tamen peccaret infideliter agendo. Exempli gratia: do tibi marcam argenti principaliter quidem quia te credo amicum vel nepotem meum. Secundario vero: quia te credo probum & bonum: ut pro me intercedas vel missas pro me & meis dicas: tunc licet non sis amicus vel cognatus meus: nec etiam bonus vel probus: nec etiam intercessionem pro me facis ad restitutionem ex necessitate salutis non es obligatus nisi per hypocrisim de bonum simulasses: ut sic elemosynas usur-

paras: peccas tamen graviter fidelitatem tibi creditam infideliter exequens. Secundo quando elemosyna in superfluitate consumitur cum talia superflua pauperum sint. Ad cuius evidentiam queri potest: utrum clerici obligentur ad fructus beneficiorum restituendos quos voluptuose consumpserunt: nec per illis fecerunt saltem debito modo quo deberent: eo quod in mortali peccato fuerunt. Ad hoc respondet Arch. xliij. dist. ubi in textu multa tangunt de convivijs & comestationibus clericorum: quod scilicet huiusmodi tenentur ad restitutionem quadruplici ratione. Primo ratione dantis: quia data sunt alijs ut offerant per ipsos offerentibus & inde pauperes alantur: quod quia talis non facit licet fructus recipit infidelis est. xliij. q. ij. qui oblationes. Secundo ratione furti: quia subtrahit illi qui paratus esset facere servitium: subtrahit etiam danti qui petit servitium. Tertio ratione sacrilegij: eo quod defraudat totam ecclesiam cui perdesse deberet suis orationibus: ut dicto. c. qui oblationes. Quarto ratione odij: quia cum is qui displicet ad intercedendum mittitur: irati animo ad deteriora provocat: sicut ait Gregorius: & habet. xlix. dist. s. j. Hinc merito dicit Hieronymus. promissum victum de bonis altaribus & non abusum. Ad laudem dei.

De restitutione propter artes mechanicas depravatas in materia: forma: fine: modo: tpe: & de alchimia & arte notoria: Ser. XXI

Non furtum facies:

Exod. xx. Octavo principaliter infideliter operantes tenentur ad restitutionem. Pro quo sciendum est: quod in restitutione facienda propter iniustitiam & penitentem de operibus mechanicis: principaliter quinque sunt attendenda: que sunt materia: forma: finis: modus & tempus. Primo namque fraudem committunt circa materiam: & hoc fere in omnibus artibus mechanicis qui materiam ipsam viliori commixtione corrumpunt: aut viliozem pro meliori vendunt: aut vetante ignavia vel avaricia infideliter preparant tamen servientes ad oculum: sicut fabri in omni genere metallorum lignorum vel lapidum: sic in lanificio quod comprehendit omne genus vestimentorum: in quo scilicet comprehenduntur tinctorum: fullones & similes. Similiter et in venatione que comprehendit omnem artem

pparandi cibū & potū: et sic de alijs artib⁹
mechanicis in quib⁹ fraudē cōmittūt ī spe
cie: pondere: mēsurā vel numero: vel debi
tā sollicitudine in p̄patione vel cōseruatione
q̄ tñ fm rectā rōnem fieri nō deberēt: & ido
tales artes quib⁹ in se nō sunt tñ licite sed
etiā vtilēs & necessarie ad hūanū vsum: tñ
homīes illis abuti p̄t & sepi⁹ abutunt: ita
q̄ ad restōez obligant p̄pter infidelitatē
eoz & deceptionē simpliciū. Tanta namq̄
malicia deceptionis tā iualuit: q̄ d̄ Hieremi
as p̄uidēs in spū iacturā hāc hūane p̄fidie
diceret eiusdez. ix. Quis dabit capiti meo
aquā & oculis meis fontē lachrymarū: & plo
rabo die ac nocte interfectos filie ppli mei
scz spūaliter in aīa. Sequit: Quia oēs adul
teri sunt & cet⁹ p̄uaricatoz: q̄si diceret: ex b̄
habeo cām lamētandi: & extēderūt linguā
suā q̄si arcū mēdaciū & nō veritatis: cōforta
ti sunt in terra: id est ī terrenis q̄ mēdacijs
suis aggregauerūt: qz de malo. s. mendaciū
ad malū. s. p̄iurij egressi sunt: & non cogno
uerūt me dīc d̄ns. s. p̄ timorē & amorē: sed q̄
Unusq̄sq̄ se a p̄rio suo custodiat: qz. s. nec
vicinitas nec cōsanguinitas exhibēt fidelita
tē: & in omni fratre suo nō habeat fiducia:
qz oīs frater supplātans supplātabit. Vira
duplicat aut verbū supplātatiōis: qz mul
tū studēt ad hoc vt vnus alterū decipiat &
supplantet: & oīs amicus fraudulēter ince
det: & vir fratrem deridebit & veritatē nō lo
quit. *uclant⁹* Q̄ si querit quō decipient. R̄ndet
Hieremias: Docuerūt linguas suas loqui
mēdaciū. Vira. p̄ verba pulchra & dece
ptoria sua mēdacia colorādo. Sed b̄ est sci
entia frena aīalis diabolica q̄ stulticia re
putat apud deū. Hinc p̄sequit̄ Hierem. x. c.
dicēs: Stultus factus ē oīs hō in scīa sua:
cōfusus ē oīs artifex in sculptili: qm̄ falsū
est qd̄ cōflauit. Hic q̄ri pōt qd̄ q̄ de talib⁹
q̄ quotidie mētunt̄ in artificijs suis vl̄ cō
tractib⁹ & silib⁹: vt alios decipiant vel saltē
se indēnes teneāt. Ad hoc r̄ndet Frācis. d̄
pla. qz si sciēter mēdaciū p̄ferūt vt alios
decipiant vel cari⁹ iusto p̄cio vendāt: morta
liter peccāt & tenent̄ ad restōem. Si x̄o mē
tunt̄ ignorāter vel iprouise: qz lingua la
billis est iudicat̄ veniale. Q̄ si sciēter qui
dē mēdaciū p̄fert b̄ eo tñ intuitu vt se ser
uet indemne nō q̄rēs alteri nocere: qz satis
rōnabiliter res p̄cio dat: nec est ibi deceptio
nec in re nec in valore: qz nō vendit vnā
rem p̄ alia: nec corruptā p̄ incorruptā. Et
ideo tūc etiā est veniale maius tamē q̄ p̄ce

dens. Qd̄ tamē intelligit̄ d̄modo nō ac
cedat iuramentū nec ducat in vsuetudinē
qz si ex praua consuetudine mentis assidue
tūc iudicat̄ mortale: sic multa peccata que
p̄pter assiduitatē fiūt mortalia: sicut ebrie
tas assidua iudicat̄ mortalis culpa: nō autē
oīs ebritas: vt p̄ supra. De medicis autē et
chirurgicis ac de p̄tī materia vide supra ī
sermōe de exactionatorib⁹. Secdo q̄ri pōt
vtrū alchimia sit licita ita qz eā exercentes
nō faciūt furtū nec fraudē: p̄sertim cū fieri
posse nō videat̄ sine auri decoctiōe qd̄ est le
ge p̄hibitū. L. de auri publi. p̄secu. l. j. lib.
xj. Ad hoc dicendū videat̄: qz isti q̄ de plū
bo stāno vel alio vili metallo p̄ducūt au
rū vel argentū: nō sūt repellī sed potī⁹ lau
dandi: dū tñ hoc nō faciunt p̄ artē magicā
vel aliā legibus odiosam: vt dīc. L. de the
saur. l. j. li. x. Isti sunt enī metallarij q̄ labo
re p̄prio sibi & reipub. cōmoda cōpant. L.
de metall. l. j. li. x. & p̄pter b̄ p̄uilegiati sūt
qz inuito d̄no p̄t ingredi fundū alienū ad
inq̄rendū metallū: nec mutāt vnā speciē in
aliā diuersā: sed vnā metalli speciē faciunt
meliorē: vt de stāno vel ere argentū vel au
rū: nec mirū cum videam⁹ qz ex re mortua
p̄ducit̄ vīua: ex vermib⁹ p̄ducit̄ sericū: &
ex herba vitrū. Dicit etiā liber de p̄prietatib⁹
rerū: qz oīa metalla p̄ducunt̄ ex eo
dem p̄ncipio. s. ex sulphure & argētōniuo:
ex virtute etiā elemētōzū maior est influē
tia in vno loco q̄ in alio: & ideo in vna mī
nera vel fodina sit plumbū vel stannum in
alia argentū vel aurū: et sic de alijs. Cum
igī ars imitēt naturā nō vident̄ alchimī
ste peccare si p̄ virtutē lapidū vel aliquozū
elementozū metallū de metallo: vt argentū
de stāno facere possunt: cū sit q̄si ex eodem
genere. Si q̄ p̄ alchimīā faciūt aurū verum
vel argentū. & hoc deo attribuūt: nō vidēt̄
peccare fm̄ Oldardū & Jo. an. ī addi. spe.
ti. de cri. falsi: qz nihil p̄hibet artē vti aliq̄
b⁹ naturalib⁹ causis ad p̄ducēdos natura
les & veros effect⁹ sic Aug⁹. dīc li. de trini.
Si tñ nō eēt purū & verū aurū vel argentū
tūc nō liceret nec facere nec v̄dere: alio q̄n
obligaret̄ ad restōez. Tertio q̄ri pōt inci
dētali: vtz ars notoria q̄ d̄z als ars Salo
monis sit licita: p̄sertim cū ordinet̄ ad bonū
finē. s. ad acq̄rendā sciētiā. Ad hoc r̄ndet
sanct⁹ Tho. scda 2. q. xcvi. dicens: qz ars
notoria ē illicita & inefficax. Illicita quidē
quia vti quibusdā ad causandā sciētiā
que nō habent fm̄ se virtutē causandi sciē

tiam que nō habent fm se virtutē causan/
di scientiā: sicut inspectiōe quarūdam figu/
rarū ⁊ platione quorūdam ignotorū ver/
borū ⁊ alijs: ⁊ ideo hmōi ars non vtiſ his
vt causis sed vt signis: nō aut vt signis di/
uinitus institutis sicut sunt sacramēta:
vñ relinquit q̄ sunt signa supuacua: ⁊ per
p̄ns ptinētia ad pacta quedā significatio/
nū demonibus placita ⁊ federata. Et ideo
ars notoria est penit⁹ repudiāda a xp̄iano
sicut ⁊ alie artes nugatorie vl' noxie supsti/
tionis: vt Aug⁹. dicit de doct. xp̄iana. Est
etiā inefficax ad acq̄rendā scientiā: cū enī
p hmōi artē nō attendat acq̄sitiō scientie p
modū homī cōnaturalē. s. adinuentēdo vl'
discendo: psequēs est q̄ iste effectus expe/
ctet a deo vel a demonib⁹. Certū est autē
aliquos a deo scientiā ⁊ sciētā p infusio/
nē habuisse: sic de Salomone legit. iij. Re/
gū. iij. dñs etiā discipulis suis dicit Lu. xxj.
Ego dabo vobis os ⁊ scientiā cui nō po/
terūt resistere ⁊ p̄tradere oēs aduersarij
vestri: sed hoc donū dat paucissimis. Aut
expectat cū obseruatiōe certa: sed fm arbi/
trium spūs sancti: fm illud. j. Coz. xij. Alij
quidē dat p spm sermo sapiētie: alij sermo
sciētie ⁊c. ⁊ tandē infert: hec oīa opat vn⁹
atq; idē spūs diuidens singulis put vult.
Ad demones aut nō ptinet intellectū illu/
minare. Sed acq̄sitiō sapiētie vel sciētie fit
p illuminationē intellect⁹: ⁊ ideo null⁹ vnq̄
p demones sciētā acq̄sivit. Multo magis
aut phibita est ars necromācie: qz fit p ma/
nifestas demonū inuocatiōes qd ē grauis/
simū pctm: vñ in. xij. tabularū lege que diu
ante xp̄i aduentū lata fuit. Artes magice
(vt dicit Cicero de republica) phibite fue/
rūt: ⁊ suppliciu cōstitutū fuit his qui illis
artib⁹ vterent: de qua arte multa ponunt
xxvj. q. v. c. nec mirū. ⁊ vtentes ea sunt ex/
cōicati p extrauagā. Jo. xxij. que incipit:
sup ipsius specula. vbi dicit: Si q̄s demo/
nes inuocauerit vel eoz auxiliū postulaue/
rit: aut fedus ⁊ pactū cū demonib⁹ fecerit:
aut eos inuocauerit: aut ip̄os adorauerit:
in eoz noīe imagines: anulos: speculū si/
ue rem aliā magice ad ip̄os demones obli/
gādos cōstituerit: aut rīsa ab eis petierit:
excōicatus est ip̄o facto: q̄s tñ absoluit ab
ista excōicatiōe nō exp̄mis ibidē. Secū/
do pncipalit⁹ peccāt circa formā rei: et hoc
dupliciter. P̄mo quādo rem ipsam q̄tū
ad exteriorē apparentiā acceptā ⁊ gratam
beneq; valentē faciunt: cum tamē in verita

te nō sit vt sic decipiant simplices: sic scri/
ptores libroz inutiliū ⁊ incorrectoz: colo/
rantes etiā aliquas species vt recentiores
appareant: renouātes veteres pannos per
fullones aut tinctoros ⁊ similes inuētores
qui renouant ⁊ meliorāt diuersa: nō quidē
fm substantiā sed tm fm exteriorē apparē/
tiam. Secūdo x̄o qm rebus humano vsu
necessarijs addūt multa supflua ex curiosi/
tate: vanitate ⁊ nouitate: adinuentiōes de/
testabiles adijciētes: vt aīos alioz alliciāt
⁊ ad eoz cōpationē inducāt: vñ mala mul/
ta sequunt nō solū p taliū abusionē s̄ etiā
ppter alioz exemplū ⁊ imitationē: licz talia
postq̄ in cōem p̄suetudinē p̄rie fuerint in/
troducta licite portari possent: nisi subesset
alia causa p̄nicioſa q̄prop̄ essent vitanda:
qz dicit Tho. scda 2. q. clxix. q̄ in reb⁹ exte/
rioribus q̄bus vtiſ hō pōt esse vitiū ex pte
homīs vel ex inordinato affectu vtētis: vl'
etiā ex imoderātia p cōpationē ad hoīm cō/
suetudinē cū q̄b⁹ vinit. Ad Aug⁹. in. iij.
p̄f. q̄ p̄ mores hoīm sunt flagicia p mozū
diuersitate vitāda: vt pctm in se ciuitatis
vel gentis p̄suetudiē vel lege firmatū nul/
la ciuis vel pegrini libidine violēt: turpis
est enī oīs ps suo vniuerso nō cōgruens: ⁊
ideo sic ornat⁹ ⁊ cultus exterior variat fm
diuersitatē tēporū ⁊ locoz: sic etiā debet se
q̄s cōformare cōsuetudini t̄pis illi⁹ ⁊ loci:
vbi saltē dispar cult⁹ ⁊ ornat⁹ scandalū ge/
neraret: sic dicit Aug⁹. iij. de doct. xp̄iana. q̄
talares ⁊ manicatas tunicas h̄re apud ve/
teres romanos flagitiū erat: nūc aut hone/
sto loco natis nō eas h̄re flagitiū est: ex q̄/
bus oīb⁹ cōcludi pōt q̄ in illis artib⁹ q̄ sūt
rerū necessariarū ad vitā hūanā deducēdā:
peccāt artifices adinueniētes aliq̄ supflua
⁊ curiosā: fm Tho. scda 2. q. clxix. qz dat
cām efficacē incautis ad peccatū: ⁊ ē regu/
la iuris: q̄ occasionē damni dat damnū de/
disse videt. Hinc dicit Chrys⁹. sup Matth.
q̄ etiā ab arte calcesutoz ⁊ textozū cetero/
rūq; multa oportz abscindere: etenī plura
ad luxuriā deduxerūt: necessitatē ei⁹ cōrū/
pentes: artē male arti cōmiscētes: nā fm
Chrys⁹. sup Matth. Eas solas oportet ar/
tes vocare q̄ necessariorū ⁊ eozū q̄ cōtinent
vitā nostrā sunt distributiue ⁊ cōstructiue.
Si igit opib⁹ alicui⁹ artis vt pluries aliq̄
male vterent: q̄uis artes de se nō sint illi/
cite: tamē p officiu pncipis a ciuitate extir/
pande fm documēta Platonis: sic facture
supflue ⁊ sumptuose cortinarū lintheami/
R ij

nū & similitū: que in triplo plus valēt ppter additionē supflua. Sic fracture vestimētorū: calcei rostrati & similia: que nulli sunt utilitatis sed impedimētū plurimū merito sunt a xp̄iano tanq̄ supsticiosa totis nisib⁹ detestāda: q̄ plerūq̄ talia pparant de sudoribus vel saltē de elemosynis pauperū quoz utiq̄ sunt oīa superflua. Hierē. ij. In altis tuis inuētus est sanguis aīaz pauperū. Tertio pncipaliter peccant circa finē intentū: q̄ q̄ faciūt in vsu ad malū finē deducūt. Ad cui⁹ euidentia sciendū: q̄ quedā artes & opationes manuales fiūt q̄ simpliciter pnciosae sunt: utpote quoz vsus est pnciosus & dānabilis: nec ad vllū vsu humanū utilis: sed tm̄ ad pnciciem corporoz vel aīaz: sicut quedam venena mortifera & ad nullū vsu humanū utilia: ut cum faciūt decios vlt̄ tabularia ad ludendū ad aleas: fucumēta ad infardandū vultus mulierū: crines adulterinos vlt̄ coloratos picturas lasciuas in cameris & lectis ac alijs locis: ferta de floribus & similia que nihil valent ad utilitatē humanā sed tm̄ ad interitū animarū: & mortalissime peccāt talia exercentes faciēdo: tenendo: dando: alienādo aut vendēdo: & oīa peccata que ppetrant occasione rerū illaz & omniū aīaz hoz occasio ne peuntū rei sunt apud deuz: ut extra de iniur. & dam. da. c. si. nec p ignorantia excusant: ex quo sciūt vel scire tenent oēs q̄ cōmuniter talib⁹ abutunt: quilibet em̄ obligat scire cū qua victū lucrat vtrū sit licita vel ecōtra: qd si nō facit nō min⁹ est culpabilis: ut dicto. c. si. si culpa. Videt enim q̄ nullus labor: nullūq̄ officii approbari debeat nisi patēter ad cōmodū hūane vite valeat. Cū enim Gen. iij. dñs dicat: In sudore vultus tui vesceris pane tuo: patēter ostendit nos nō velle laborare vel desudare: nisi in ope illo qd valet ad sustentationē vite nostre. Quedā etiā sunt artes & opatiōes manuales q̄ sunt multū indifferētes: eo q̄ his quedā vt plurimū abutunt: qdaz aut eisdē bñ vti pnt: sic sunt gladij: lancee: baliste: sagitte qb⁹ vtunt hoīes bñ vel male silt̄ quedā venena. Itē aurifrigia ac silia ornāmēta: & breuē oīa quib⁹ hoīes pnt vti licite & illicite: & i his indifferētib⁹ pncipaliter respiciend⁹ ē finis intentiōis in faciētib⁹ & vendentib⁹: nā si crederēt h̄ alicui fore necessaria vel utilia: vel etiā si animū habuerint indifferentē: siue de his nihil cogitauerint: qz rationē cogitādi sup his nō ha-

buerint: tūc nō peccāt: etiā si alij his abutunt: sicut ostēdit Aug⁹. & habet. xxiij. q. v. c. de occidēdis. vbi subdit: Absit vt ea q̄ ppter bonū aut licitū facimus aut habemus: si quid p hec pter nostrā volūtatem cuiq̄ male acciderit nobis imputet. Alioquin nec ferramēta domestica nec agresta sunt habēda: ne q̄s ex eis vel se vel alterū interimat: nec arbores sūt plātande ne q̄s ex eis se inde suspēdat nec fenestra faciēda ne q̄s se p hanc p̄cipitet: & qd pla cōmemorē: cū ea cōmemorādo finire nō possim: qd enī est in vsu hoīm vanū ac licitū vñ nō possit pncies erogari: hec ille. Si tñ eorū cōscientia dictaret q̄ alter ad abusum hoc req̄reret: vel saltē hoc dictare diceret rōne psone req̄rentis tūc utiq̄ peccaret: vt cum meretrix q̄reret ornāmēta corporis: furiosus gladios & silia. v. q. v. c. nō oīs. Dic Aug. Melius est cū seueritate diligere q̄ cū lenitate decipe: vtilius esuriētī panis tollit si de cibo securus iusticiā negligebat q̄ esuriētī panis frangit vt iniusticie seductus acquiescat. Si deniq̄ patenter hoc sciat q̄ alter ad abusum q̄rat & tñ alteri vendat vlt̄ quocūq̄ tradat vt ali⁹ abutatur: tūc mortaliter peccat si saltē abusus alteri⁹ est mortalis: & oīa mala q̄ exinde sequūt tradēti pariter imputant: vt. ij. q. j. notū. in fi. et. xv. q. vj. c. j. in fi. vbi dicit: nō tm̄ attendenda sunt q̄ fiūt quātū quo aīo fiunt: ampli⁹ enī respicit deus ad cogitatiōes & spontaneas volūtates q̄ actus q̄ p simplicitatē aut necessitatē fiūt. hoc ibi. Quō autē & que fieri debeat restitutio p̄dictoz oīm q̄ tacta sunt in p̄senti sermone: non pōt sigillatim facile diffiniri sed iudicio discreti cōfessoris in q̄libet casu p̄iculari prudēter determinādū ē: nec enī iure poli min⁹ spūalia q̄ corpalia vel tpalia damna censenda sunt & estimāda. Quarto pncipaliter peccāt circa modum opandi q̄ est infidelis & tardus: sicut oēs dietarij & oēs oparij cōducticij facientes fraudē in dietis siue cōducti fuerint ad dies siue ad annos: laborantes tm̄ ad oculū: in occulto x̄o laborē subtrahētes: p̄trahētes opus ad q̄nq̄ vel sex dies qd i duobus facere possent: aut etiā opa inutilia vlt̄ supflua adijciētes q̄stus gr̄a: asserentes ea similit̄ esse necessaria. Similit̄ quedā affirmāt sepius aliqua ad repationē vel opationē necessaria: qd tm̄ mēdaciter fingūt: vt p̄p̄ijs lucris cōsulant: vel etiā in opere politici plura destruūt vt sic labores suos pro-

trahat: oēs igit̃ isti tenent̃ ad restitutionē
nam cōtra ociosos laboratores p̃cepit dñs
Ade: In sudore vultus tui r̃. q̃si ostēdere
vellet laboratores cōducticios obligatos
esse ad laborē vsq; ad sudores vult̃ inclu-
sive. Porro de medico p̃telate morbos q̃/
stus gratia: quō teneat̃ ad restitutionē: vi-
de supra in sermone vbi agit̃ de his q̃ iniu-
ste aliquid ab alijs extorquet̃ vel exactio-
nant. Quāto p̃ncipaliter peccat̃ circa tē-
pus faciētes. s. opus in debito tpe non solū
q̃ntz ad dies dñicos r̃ festivos: cui⁹ lucrū
vocat̃ māmona iniqtatis: sed etiā in illis
tptibus in quib⁹ p̃pter aliquas circūstan-
tias opus illud reddit̃ min⁹ pficiū: vt p̃z
in seminādo agrū: colligēdo messes: putā-
do vineā: inserendo surculos r̃ infinita si-
milia: in quib⁹ negligens opator ad resti-
tutionē obligat̃ si p̃ter cōsciētā r̃ scitū cō-
ductoris hoc facit̃. Ad laudē dei.

**De septem circūstantijs p̃pter
quas mercantia reddit̃ illicita scz
cause: p̃sone: cōmunis damni: cō-
sortij: loci: t̃pis: modi: Ser. XXII**

Non furtum facies:

n Exod. xx. Mono p̃ncipaliter iniu-
ste mercantias exercētes tenent̃
ad restitutionē. Ad euidentiā hui⁹ mate-
rie queri pōt: vtrū mercantia sit licita: p̃ser-
tim cū dicat Chryf. sup illud Matth. xxi.
Eijciebat iesus oīs emētes r̃ vendētes de
templo: q̃ p̃ hoc christ⁹ designat q̃ merca-
tor nunq̃ pōt deo placere: r̃ iō null⁹ xp̃ian⁹
debet esse mercator etiā si voluerit esse pij-
ciaf de ecclia. Ad hoc dicēdū q̃ ip̃a nego-
ciatio debitis fulta circūstantijs licita est r̃
admittēda: qd̃ p̃bati pōt duplicif p̃ sacra
scripturam. s. positue r̃ p̃uatiue. Positiue
probat̃ eē de dona. inf. vi. r̃ vxo. c. p̃ ṽas.
vbi papa consulit q̃ dos cuiusdā mulieris
assignari d̃z viro suo sub cautiōe sibi possi-
bilit̃: vel d̃z saltem alicui mercatori cōmitti
vt de pte honesti lucrī vir onera possit ma-
trimonij sustētare. Ex quo pater papa mer-
cantia honestā approbat tanq̃ licitā. Se-
cūdo p̃bare pōt p̃uatiue: qz si mercantia de
sui natura peccatū esset saltē mortale: tunc
ī aliquo loco sacra scriptura sine dubio p̃-
hibuisset: p̃sertim cū fere totus hic mūdus
vt ex p̃tētia docet in hoc publice semp oc-
cupet: nunq̃ aut̃ sc̃ptura p̃hibuit nisi dū

taxat aliquā rōe circūstātie vltiose: sic ē mer-
cari ī sabbato in tēplo: vt p̃z Eisdre vlt. vbi
p̃cipif: q̃ in sabbato nō fiat negociatio: r̃
in euāgelio vbi eiecit de templo. Ex quib⁹
cōcedere videt̃ q̃ in ceteris dieb⁹ r̃ locis b̃
eis liceant. Quō autē dictū illud Chryf.
debeat intelligi ostēdit Aug⁹. in li. de q̃sti.
noui r̃ ve. testa. dicēs: Fornicari hominib⁹
semp nō licet: sic si emanf̃ merces in dei tē-
plis qd̃ abhorere se ostēdit: dñs Matth.
xxi. qñ dei zelo armat⁹ intravit in templū
r̃ eiecit oēs emētos r̃ vendētes de tēplo: vt
mystice demonstraret q̃ in emptiōib⁹ r̃ ven-
ditiōib⁹ de corde homīs qd̃ est templū dei
auaricia vtiq; eici d̃z q̃ est ancilla: testante
ap̃lo Gal. iij. Auaricia que est idoloꝝ serui-
tus: ipsa enī deseruit thesauris cōgregan-
dis: qz seruire facit nūmis cū filijs suis: q̃
sunt oēs cōtract⁹ illiciti: de q̃ ancilla Pau-
lus figuratiue p̃sequif ad Gal. iij. dicēs:
Eijce ancillā r̃ filiū eius: nō enī erit heres
filius ancille cū filio libere: hec fuit Agar
de filijs cui⁹ dicit̃ Baruth. iij. Filij quoq;
Agar q̃ exquisierūt prudentiā q̃ de tra est
negociatores terre r̃ themā r̃ cōflatores et
exq̃sitores p̃udentie r̃ intelligētie: viā autē
sapiētie nō inuenerūt: r̃ ideo vt p̃mittif
ibidē: exterminati sunt r̃ ad inferos descen-
derūt: r̃ sonat illud impatoriū: Eijce ancil-
lā r̃ filiā eius: ne scz p̃pter eam r̃ nos eijci-
amur a regno: nā si cōtigerit in mercantijs
ancillā talē d̃hari: mercator relictis cōgre-
gatis diuitijs in eternū p̃ibit. Hinc p̃uerb.
xxx. dicit̃: P̃der tria mouet terra r̃ quartū
sustinerē nō pōt. P̃der seruū cū regnauerit:
id est corp⁹ spiritui p̃dominās. P̃der stultū
cū saturat⁹ fuerit cibo: id est affectui reple-
tū carnali desiderio. P̃der odiosam mulie-
rē in m̃rimonio cōiunctā: id est mentē ela-
tam deo odiosam r̃ demoni copulatā: et p̃
ancillā cū fuerit heres dñe sue: id est libeꝝ
arbitriū qd̃ deseruire deberet ip̃i synderisi
in regno subiecto corpis r̃ aīe: sed ex cōsue-
tudine obstinata r̃ ceca totū regnū iuadit
r̃ t̃renis inseruire ac inbiare cogit: q̃ nūq̃
amittere credit: d̃ qlib⁹ dicit̃ p̃s. xvj. Oculos
suos statuert̃ declinare ī t̃rā: r̃ b̃ ē q̃rtū qd̃
t̃ra sustinerē nō pōt: qz post q̃ dor. som. su.
nihil iuenerūt r̃. t̃ra in q̃ sustinerē nō pōt
qz mltos fraudat: mltos spoliat: mlt̃ etiā
iniuriā irrogat. Eijce ḡ tu mercator ancillā
r̃ filiū ei⁹ de corde tuo si nō vis eijci de reg̃
q̃s tūc eijcis cum fm̃ rectitudinē r̃ iusticiā
mercantias pficis: ne tibi at̃igat illd̃ p̃s. l̃j.

Tota die iniusticiā cogitauit lingua tua sic nouacula acuta fecisti dolū: ubi oñdīf triplex studiū iusti mercatoris ad exercēdas iniusticias. Prīmū ē cordis: ibi: tota die iusti. cogi. Secundum oris: ibi: lingua tua. Tertiu operis: ibi: sicut nouacula acu. fe. dolū. Sed qz difficile est mercatorē iniusticijs exui: ideo mercātia ponitur inter illa negocia q̄ vix fieri possunt absq̄ peccato: vñ de peni. dist. v. c. negociū. sub dīf: sunt em̄ pleraq̄ negocia que sine peccato exhiberi nō possunt: aut vix aut nunq̄. Et ponit Ray. quinq̄ q̄ sunt rei familiaris cura: de q̄. xxvj. di. c. q̄lis. vbi sub dīf: q̄ cura rei familiaris vix ab ip̄is agit q̄ culpā q̄liter declinare debeāt sciūt. Itē militia et negociatio: de peni. dist. v. c. falsas. vbi sub dīf: ideo miles vel negociator vel alicui officio dedit q̄ sine peccato exercere non possit: et c. q̄litas. c. hāu. Itē procuratio et administratio. s. in telonio: tallijs: exactiōibus et omnib⁹ officijs publicis: ibidē. c. de his. et dīc Hosti. Adde sextū qd̄ q̄si piculosus ē oib⁹ scz aduocatio. Sed et septimū nō obmittas scz ep̄atus officiu: q̄ nihil miserabili⁹ v̄ piculosi⁹ si p̄functorie agat: vt p̄ exp̄ssū. xl. di. c. ante oīa. vide textū. Ad maiorē aut euidentiā sciendū: q̄ mercātia reddit illi cita ex circūstātia septēplīci: inē q̄s sic angustia bīf mercator q̄ vix euadere poterit p̄cipitiū eterne damnatiōis: inē illud Eccl̄ xxvij. Qui q̄rit locupletari auertit oculū: scz a iusticia et timore dei: qz sic in medio cōpagis lapidū palus figit: sic etiā inē mediū emptiōis et venditiōis angustia bīf peccatis q̄ q̄rit locupletari. Prīma igit circūstātia est ip̄ius p̄sone: qz nō licet ecclesiasticis et religiosijs p̄sonis vacare mercatiōibus: nemo enī inq̄t fm̄ aplm̄ militās deo implīcat se negocijs secularib⁹. vñ. lxxxvij. dist. c. fornicari hominib⁹ sp̄ nō licet: negociari nō aliq̄n licet: anteq̄ enī ecclesiasticus quis sit licet ei negociari: facto iā nō licet. Ideo p̄cipit eis ibidē. c. cōsequētī. q̄ ab omni cuiuslibet negociatiōis ingenio et cupiditate cessare debeant: aut in quocūq̄ gradu sint positi mox a clericalibus officijs abstinere cogant: qm̄ dom⁹ dei dom⁹ orōnis esse d̄z et dici: ne p̄ officia negociationis potius sit latronū spelūca. Qu si querit que pena feriendi sunt clerici et monachi qui secularibus negocijs se imiscēt. Ad hoc respondet canon concilij Lateranēsi. extra ne cle. vel mona: se se imisc. dicens. c. fm̄ instituta

p̄decessorū nostrorū sub interminatiōe anathematis phibet ne monachi vel clerici cā lucri negociant. Ex quib⁹ ostēdit q̄ excōmunicari debēt: et vltra hoc si se nō correxerint deponi debēt ex cōcilio Carthagineñ. xcj. di. c. cleric⁹. vbi sub dīf: qui nō p̄ emēdo aliqd̄ in nudinis vel i foro deambulāt: ab officio suo degradent: inter emptiones aut vbi emptiōes fiūt ab officio declinatē vel negligētī agētēs ab officio suo remoueant: h̄ ibi. Religiosi tñ districti⁹ puniri debēt: vt extra ne cle. vel mona. c. sed nec. Porro in foro penitēntiali talib⁹ iniūgi vel saltē cōsulī debet q̄ taliter acq̄sita p̄tra formā p̄dictā paupib⁹ erogare studeāt: vt p̄ xliij. q. v. c. qui habetis aliqd̄ de malo facite inde bonū: qui nō habetis de malo nolite acq̄rere de malo. Et sub dīf. s. sed hoc. De malo bonū facit: qui paupibus dispensat qd̄ cum labore et sollicitudine acq̄suit: iuxta illud facite vos amicos de māmona iniquitatis: hoc ibi. Hic queri pōt: vtrū ne sit aliqua negociatio q̄ sit licita clericis vel religiosijs. Ad hoc dicendū fm̄ Ray. q̄ si indigeāt possūt imo debēt aliquo honesto artificio sibi necessaria acq̄rere: dūmodo tñ p̄pter hoc nō derogent diuinis officijs: vt patet. xcj. di. vbi d̄z ex cōcilio Carthagi. c. cleric⁹ victū et vestitū sibi artificio lo vel agricultura absq̄ officij sui dūtaxat detrimēto p̄paret: cleric⁹ enī qui absq̄ corpusculi sui ineq̄litate: id est infirmitate: vigilijs deest stipēditio p̄uatus excōicet: et. c. sequētī. Dēs clericis q̄ ad opandū validi sūt et artificiosa et lras discāt: vt. s. etiā scribēdo vīctū lucent qd̄ est p̄p̄riū artificio clericorū et extra ne cle. vel mona. c. j. Postq̄ multa negocia recitat clericis interdicta: vt fm̄ glo. oīa similia caueant: tandē subinfert: nec tamē negociū iustum est interdiciendū p̄pter necessitates diuersas: quia legimus sanctos apostolos negociatos fuisse: glo. scz Paulū. Et in regula beati Benedicti p̄cipit p̄videri per quorū manus negocia monasterij p̄curent: hoc ibi. Unde Hieronymus ad Rusticū monachū multa recitat opera monachis et clericis cōgrua: et ea inuenies: de cōsecre. di. v. c. nunq̄: de quibus gratia breuitatis supersedeo. Secūda est circūstantia cause: nam fm̄ Alexan. de de hales: etiā laico mercari non licet: nisi propter duo: vel propter necessitatem: vt scilicet sibi et sue familie satisfacere possit: fm̄ condecēntiam status sui: vel etiā pro

ppter pietatē: vt scz lucref ad distribuē/
 dū paupibus: vlt ordinādo lucrū illō ī ali/
 as pias causas: vtpote s3 Tho. scda. 2^e. q.
 lxxvij. Quis intendit negociatiōi ppter pu/
 blicā vtilitatem: ne scz res ad vitā necessa/
 rie patrie desint et lucz petit nō quasi p fi/
 ne sed quasi stipendiū sui laboris: et s3 mo/
 do similif licet: qz dici pōt pietas: in eo ta/
 mē casu pncipalif lucrū finē ponere illicitū
 esset s3 Tho. Mercari vero ppter substā/
 tias cumulādas et iprobā cupiditates aut
 curiositatē aut aliū maluz finē culpa mor/
 talis iudicaf: nimirū cū et supflua paup/
 bus erogare teneaf: vt ptz. xlvij. di. c. sicut
 hij: et c. oēs: sed de hoc latius supra dictuz
 est. Ex his pcludif qz mercator licet nō p/
 turet aut nihil aliud iniustū faciat: qd hoc
 genus hominū cōmittere solet: nō tñ excu/
 saf a mortali si ppter iniustā causā licz als
 iuste mercātijs exercent: scz ppter hono/
 res: delicias vlt insatiabilē cupiditatē diui/
 tiarū: de qualibet dicit Ecclesiastes. liij. c.
 An^o est et secūdū nō habet: nō filiū: nō fra/
 trē: et tñ laborare nō cessat scz in mercācijs:
 nec satiant^r oculi eius diuitijs: nec cogitat
 dicēs: cui laboro et fraudo animā meā bo/
 nis: sed hoc magis dolendū: qz cū plurimi
 tales reperiant^r: nullus inuenit qd de s3 si/
 bi pscientiā facit: vnde generalif vendere
 chari^o qz emaf: cupiditatis causa est et tur/
 pe lucrū. Similif sine necessitate res eme/
 re tēpore quo minus valēt et suare ad tps
 charioris fori ppter cupiditatē vt tūc veda/
 tur: turpe lucz est: vt patet expssū. xliij. q.
 liij. c. quicunqz: quale lucrū est paupibus
 eroganduz. Tertia vero circūstātia ē cōis
 damni s3 Tho. Pro quo sciēdū s3 Tho. eū/
 dem in. liij. di. xv. qz tria sunt hominū ge/
 nera qz cū vtilitate et comodo reipublice in/
 mercantijs exercent. Primū sunt mercan/
 tiaruz apportitores de aliena. s. patria vbi
 abundant ad patriā cui sūt vtilis et neces/
 sarie: et tales habēt actū honestū et vtilē rei/
 publice. Secūdi sunt mercantiarū pserua/
 tores qui scz magnā quātitatē mercātiarū
 emūt vt aptius suo tpe repliant^r ab empto/
 ribus: qz portātes de longinquo mercāti/
 as venales nō sine graui icomodo: possēt
 semp vēdere illas ptticulatim nec etiā indi/
 gens eis posset statim currere ad emēdum
 eas: et sic etiā tales pseruatores sunt ad ma/
 gnā vtilitatē reipublice dūmō tñ rōnabi/
 lif lucrari velint. Tertij sunt mercantiarū
 in melius imutatores: qz scz industria sua et

labore easdē meliores reddūt: vt faciendū
 de lana pannū: de coreo calceos: de cera cā/
 delas et sic de alijs: et tales et sūt vtilis rei/
 publice et lucrū ex his trib^o qsitū est licitū
 dūmodo nō obstat aliud canonicū. Cuius
 ratio est: qz s3 Tho. ap. l. 3. 1. Coz. ix. Nemo mi/
 litat stipendijs suis vnqz: et dignus est ope/
 rarius mercede sua. In mercatione autem
 multa concurrunt p reipublice seruitio et
 vtilitate: que iuste premium promerentur.
 Primo occurrit eoz industria: qz si nō es/
 sent industrij in rex valorib^o pncijs: expen/
 sis: piculis et comoditatib^o subtilif estimā/
 dis: ad hoc nequaqz essent idonei. Secun/
 do vigilantia et sollicitudo qz in talib^o ē ne/
 cessaria. Tertio labores: miserie et icomodo/
 da multa que sustinent. Quarto pericula
 multa que varie contingūt. Quinto qz se/
 pius sine lucro omnia sustinent ex diuersis
 infortunijs: et ideo merito lucrum pdictis
 circūstantijs cōpetens et discretum exinde
 possunt rationabiliter reportare. Ex qui/
 bus vltius concludi potest qz hi qui nec
 mercātijs transferūt nec cōseruāt nec nun/
 dinis labore vel industria meliorando im/
 mutant reputant^r mercatores inutiles et p/
 nitiosi: vide plent^o de hoc superi^o vbi agit^r
 de iniuste bōa exactionatib^o. Quarta p
 inde est circūstātia consortij cum scilicet
 res chari^o vendunt^r transeuntib^o qz man/
 suris: aut rusticis ignaris et simplicib^o qz
 exptis et astutis sicut fieri solz in nūdinis:
 quando panē minuūt pondere: vinuz vel
 cereuisiā mensura et sic de alijs: contra qd
 manifeste pncipitur extra de emp. et vendit.
 c. placuit: vbi statuit cōcillū sacru: qz p sby/
 teri suas plebes amoneāt: vt et hospitales
 sint: et non chari^o vendant transeuntibus
 qz in mercato vendere possint: vbi dic^r glo.
 qz possunt etiā ad hoc cōpelli p excōmuni/
 cationē: vt. xliij. di. s. huic etiam: qd verum
 est s3 Tho. Innocen. si hoc notoriū esset et mo/
 niti emendare se nollent. Quinta prete/
 rea est circūstātia loci. Pro quo scien/
 dū qz locus in mercātijs vitandus est du/
 plex. Primus est locus inhonestus et su/
 spect^o in quo quis nō debet negotiari nec
 etiam conuersari: vt. ff. de arbi. l. si cū dies.
 s. si arbiter. lxxxj. distin. c. in omnibus ob/
 seruari conuenit vt certus quis scilicet ma/
 tutos certo tempore scilicet in die et certo ī
 loco scilicet honesto et māifesto: et certis p/
 sonis scilicet honestis: vel apparere cleric^o
 vel loqui debeat mulieribus: vt excludaf.

Comp

Lorus

omnis nephanda suspicio: hoc ibi. Secundus autē locus est sacratus: quia inhonestum est in loco tam excellenti: utpote diuino cultui mancipato: intendere negociationibus quod est dedicatum orationibus: contra tales enī dominus ardentissimū zelum ostendit cū intrans dei templum eiciebat non solum vendentes sed etiam ementes: eo q̄ vendentibus occasionem mali presterunt in loco indebito: et modo perturbatio orationis et diuini cultus. Attēdens igitur ecclesia sancta in talibus maximam diuinam offensam precipit ex concilio lugdunensi. li. vj. de immu. ecclesi. cimit. et aliorū loco. c. decet domū dei sanctitudo: dicens inter alia. Cessent in ecclesijs eorūq̄ cimiterijs negociationes et precipue nūdinae ac fori cuiuscūq̄ tumultus et multa alia ibidem psequit: inferens causam prohibitionis oīm cū dicit: ne vbi est peccatorum venia postulanda ibi peccandi deest occasio: aut deprehendantur peccata mitti. Sexta q̄d est circūstantia tēporis quod etiā p̄t intelligi dupl̄r. Primo q̄ mercato fieri non dñt diebus dñicis et festis in quibus ab hōi operibus cessandū est: extra de ferijs .c. omēs dies dñicos a vespa in vespaz cū oīm ueneratōe decernim̄ obfuarī: sequit̄ ut mercatū in eis minie fiat: s̄ de hoc lati⁹ dictū ē in sc̄do precepto. Sc̄do potest intelligi q̄ mercato minime fieri debēt in nocte in cōtūtijs et ebrietatibus: quia potissime ibi regnat deceptio propter rationē et discretionē in pte sopitā q̄ reddit̄ suspecta et inhonesta mercatio: sicut a simili dici p̄t inhonesta iudicia que fierent in nocte v̄l nō clara die ut patz extra de offi. dele. c. cōsuluūt. ij. vbi plane de hoc expressū est. ff. de orig. iur. l. ij. §. quia mgr̄at⁹. Alioq̄n tale iudiciū suspectū redderet: quia q̄ male agit odit lucez. Septima deniq̄ est circūstantia modi: nam mltis illicitis et iniustis modis pleriq̄ mercatores suas exercent mercationes quorū numerus vari⁹ multiplex subtilis et ad decipiendū efficac: prebrim̄ h̄ tpe nouissimo in quo maledicta cupiditas in homine preualuit. Jam enim instare videtur tempus illud periculosum pessimi antixpi: qui ut dicit apocal. xiiij. Faciet ne quis vendere vel emere possit nisi habeat in dextra vel ī fronte characterem nominis bestie: p̄ quē characterē spiritus deceptionis et mendacij designatur eo q̄ antixps plen⁹ erit mendacij et deceptiōibus et in characterē illo

aduersabit̄ veritati. Illiq̄ vniuersi q̄ cor de ore et ope mēdaces et fallaces erunt vniuersaliter adhibebūt que in characterē frōris et dextere denotantur: sed hūc antixpiū cum suis dominus iesus tandem interficiet spiritu oris sui cum venerit iudicare seculum per ignem. Ad laudē dei omnipotentis.

De appropriatiōe rerū et traāslatione dominij ipsi⁹ rei v̄l vsus ei⁹ et de p̄scriptione rerū ac vsucapione quō fieri licite possunt:

Sermo XXIII

Non furtum facies

Exo. xx. Sicut habet̄ in decretis di. viij. §. j. iure nature oīa sūt cōmunia omnib⁹: qd̄ nō solū inf̄ eos seruatiū credit̄: de quibus legit̄: Multitudis credētū erat cor vnū et anima vna in dño: verū etiā ex p̄cedenti tpe a phis traditū inuenitur: vnde apd̄ Platonē illa ciuitas iustissime ordinata tradit̄ ī qua quisq̄ p̄prios nescit affectus: hoc ibi. Sic etiā iure diuino omnia sunt cōia: vnde Aug. sup̄ Jo. et p̄ditur ibidē. c. quo iure: dicit iure diuino: Domini est terra et plenitudo ei⁹: paupes et diuites de vno limo dñs fecit: et diuites et paupes vna terra supportat. Iure ergo hūano dicit̄ hec villa mea est hec domus mea. Iura autē humana iura imperatorū sunt. Quare? quia iura humana per imperatores et reges seculi deus distribuit humano generi. Tolle iura imperatorū: et quis audeat dicere hec villa mea est. Et subdit p̄ iura: ergo regum possidentur possessiones: et sic in statu quidem innocentie lege nature cōmunis vsus omnium que sunt in hoc mūdo omnibus hominibus esse debuit: et hoc scdm̄ rectā rationē: qz scdm̄ Scotū hoc amplius valisset q̄ distinctio dominioz: tū propter pacificā conuersationē: tum etiam propter necessariam sustentationē: qz tunc nullus occupasset quod alteri necessariū extitisset. Ius igitur non fuisset necessariū illud ab eo per violentiā illud extorqueri: similiter tunc ad sustentationē vsus eorū magis sufficiens extitisset q̄ si precluderet vsus alicui⁹ alieni. Quod si queritur: cur ergo preceptum huius legis nature reuocatum est post lapsū humane nature. Ad

hoc dicendum quod propter tria facta est illa reuocatio post lapsum: ita quod in statu nature lapsa reprehensibile esset: omnia esse communia et nociuum reipublice contra dictum Platonis iam allegatum. Primo propter negligentiam que exinde sequeretur: eo quod terre in solitudinem redigerentur et omnes artes deperirent: homines quoque ocio detestabili rescerent: quod esset sentina omnium vitiorum contra mandatum prothoplastis traditum in sudore vultus tui vescearis etc. Nam si cunctis agri communes essent: sic etiam commune esset agros colere: seminare: metere: sed experientia docet quod de communibus quasi nullus vel modicus curat. Secundo propter malitiam que per hoc maxime nutriretur: quia nullus inueniret qui cum communitate fructuum sibi vellet applicare laborem: et si quis inueniretur huiusmodi tamen quasi nihil sibi retinere possit cum fortiores plus debito de bonis communibus occuparent: nec maliciosi vel astuti puniri possent allegantes se non occupare alienum ac se talibus indigere: et sic mali semper haberent melius et boni peius: quia mali multa sibi supflua congregarent et boni tantum necessaria acciperent. Tertio propter inimicitias excludendas: cum esset occasio efficacis continue discordie inter homines: quia plures vna re vellent simul uti violentiam sibi inuicem inferentes. Sicut legitur de Henroth Banesis. x. Cepit Henroth esse robustus venator coram domino: id est hominum oppressor et extingtor: hoc est permittente domino secundum Scotum et glo. Ex quibus omnibus potest quod reipublice nullo modo talis communitas expediret: secundum conditionem humane malicie his temporibus nouissimis: et ideo redacta sunt fere omnia et singula ad quandam particulari appropriationem: ut habetur dicitur meum et hoc tuum: et hoc quidem est fundamentum omnis iusticie in tractando rem alienam: et per hanc omnis iusticie in restituendo eam: remoto autem hoc precepto legis nature de habendo omnia communia: et per consequens concessa licentia appropriandi et distinguendi omnia: non fiebat actualis distinctio et appropriatio per legem nature neque per legem diuinam: et ergo relinquitur quod per legem positiuam vel humanam: et potest dici quod hec lex ab ipso deo promulgata fuit aut ab aliquo electo a filiis suis in principem eorum: vel ab alio cui ipsa communitas hanc auctoritatem commisit: que inquam lex fuit vel

esse potuit: quod res tunc non occupata esset primo occupantis eam: et sic post hoc diuiserunt se super terram: ac extunc vnus occupauit vnam plagam: alter autem aliam: concordat Scotus in. liij. distincte. xvij. q. ij. Postquam igitur introducta fuit rerum omnium diuisio: necesse fuit per consequens fieri dominiorum rerum translationem propter varias causas occurrentes tam in vita quam in morte hominum. Ad cuius evidentiam sciendum secundum Scotum vbi supra: quod iusta translatio rerum dupliciter fit scilicet quantum ad dominium rei: ut si res a domino vnus in dominium alterius transferat: et quantum ad usum rei siue ius vtendi domino: tamen apud ipsum rem tradentem remanente. Sed quia iusticia vel iniusticia translationis usus ipsius rei easdem regulas habet quas ipsa translatio iusta vel iniusta dominij ipsius rei. Ideo primam translationem presenti sermone prosequamur. Hic queri potest quot modis fieri potest translatio dominij quarumlibet rerum de vno in alterum. Ad hoc dicendum quod principaliter duobus modis: scilicet auctoritate publica vel priuata. Primo fieri potest auctoritate publica: scilicet alicuius principis vel legis: de qua Scotus in. iij. distincte. xv. talem ponit conclusionem: quod translatio dominij legis iuste iust est: ut patet in prescriptio ne quantum ad immobilia: et in vsucapione quantum ad mobilia. In quibus est iusta translatio quod probatur extra de prescriptio. in. c. vigilantibus: glosa super illo verbo: aliena: vbi patet expressum. Est autem prescriptio vel vsucapio acquisitio dominij per continuationem possessionis temporalis a lege diffinita. Et est prescriptio in immobilibus: ut in domo: agro: vineis et similibus. Insuper in incorporalibus locum habet: ut in seruitutibus: electionibus: actionibus etc. ut postea videbitur. Vsucapio vero in mobilibus est: vnde secundum Scotum ibidem hec prescriptio iusta est triplici ratione. Primo ratione pacifice conuersationis: nam iuste statui potest a legislatore quod necessarium est ad subditorum pacificam conuersationem: sed dominium neglecte rei: sicut esse contingit in prescriptioe et vsucapione transferri in occupantem est necessarium ad pacificam ciuium conuersationem: quia si non transferretur dominium in occupantem: sed post quantumcumque tempus apud primum continue remaneret: tunc oriret

exinde mortales lites: eo q̄ posset ille qui rem neglexit v̄ eius heres post quantum / cūq̄ t̄pus repetere rē illā neglectā ab alio q̄to cunq̄ tēpore occupatā: ac p̄ hoc tales orirent̄ lites q̄ impossibile eēt eas decidere: quia p̄bationē sufficētē habere nō possent: r̄ p̄ consequēs orirent̄ odia: contētiones r̄ rixē p̄petue: ex quib⁹ necessario pax reipublice p̄turbata remaneret. Secundo vero ratiōe publice offensionis: legislator em̄ iuste punire potest p̄ legē quēlibet trāsgressorē pena corporali. Cuius trāsgressio vergit in detrīmentū reipublice: multo magis ergo pena reali vel pecuniaria applicādo illā fisco: ergo pari ratiōe potest cū tali pena punire applicando illud in quo punitur alicui qui in h̄ est minister legis. S̄ negligens tanto tēpore rē suam trāsgreditur ita q̄ eius trāsgressio vergit in detrīmentū reipublice cū impediatur pacem cōmunē ergo potest lex rem sic neglectā applicare fisco: r̄ sit ad maiorē pacē eā trāsserre potest qui tanto tempore eaz occupavit tanq̄ in ministrum legis. Et ex hoc patet quomodo debet intelligi illa p̄sumptio legis vel iuris: r̄ de iure contra quā p̄batio non admittitur: vt quando mulier dat dotem q̄ p̄sumitur vix stipulatū de ea reddēdā: r̄ obligasse bona sua in casu restitutiōnis: vt extra de sp̄salibus .c. is qui dedit fidem: in textu r̄ glo. sic etiā p̄sumitur q̄ sic rem suam negligens eaz p̄ derelicta habuit: r̄ si hoc nō sit veruz: tamen legislator punit eum ac si eam habuisset p̄ re derelicta: r̄ illud in quo derelinquenti assimilaf̄ iuste requirit similem penā. Tertio deniq̄ ratiōe autentice iurisdictionis: nam si quilibet potest suum dominiū transferre in aliū: potest etiam tota cōmunitas cuiuslibet dominiū de cōmunitate transferre in quemlibet: quia in facto cōmunitatis p̄suppono consensū cuiuslibet includi. Igitur cōmunitas illa habens istum consensū tam obligatū in hoc q̄ quilibet censentit i leges iustas condendas a cōmunitate v̄ a principe: potest p̄ leges iustas in quēlibet cuiuslibet trāsserre dominiū. Ex quibus patet s̄m Heral. ob doñ: q̄ possidēs aliqd iure p̄scriptiōnis iuste possidet: q̄ p̄ auctoritatē legis rem legitime p̄scriptaz v̄ usurpatam potius est perfectionis r̄ sup̄erogatiōis q̄ debite necessitatis r̄ obligatiōis. Hic queri potest vtrū in possessore malefidei p̄scriptiō locum habeat: p̄

fertim cum non dimittitur peccatum: s̄m Augusti. nisi restituatur ablatum: r̄ talis possessor excusationē nō habet de ignorantia. Ad hoc dicendū est p̄ distinctionē: q̄ v̄ talis est possessor malefidei ante cōpletā p̄scriptiōnem incipit esse possessor malefidei. Si primo modo tunc sibi inuicē p̄trariari vident̄ ius canonicū r̄ ciuile: nā scdm̄ ius canonicū cū possessor malefidei nullo tēpore p̄scribit: vt patet eo. ti. in diuersis. c. r̄ planissime: in vlti. vbi dicit̄: qm̄ omne qd̄ non est ex fide: id est ex p̄scientia peccatū esse synodali iudicio diffinim⁹ vt nulla valeat absq̄ bona fide p̄scriptiō tā canonica q̄ ciuilis: cū generaliter sit omni p̄stitutioni atq̄ p̄suetudini derogandū: que absq̄ peccato mortali nō pōt obseruari: vnde oportet q̄ q̄ p̄scribit in nulla t̄pis pte rei habeat cōscientiā aliene: hoc ibi. Contra vero scdm̄ ius ciuile nō requirit̄ bona fides: vt patet extra de p̄scrip. c. vigilantī: vbi subditur. Ephesinus em̄ legislator solū p̄pter vitandā multoz segnitie r̄ longi tēporis errorem r̄ cōfusionē prius tricēnali v̄ quadragena li p̄scriptiōni vigorē legis imposuit: r̄ ibi dem in glo. r̄ sic subinuicē p̄trariant̄. Ex quo potest vlteri⁹ argui q̄ si p̄scriptiō malefidei cōco: dat equitati iuris naturalis: videtur q̄ ambo iura p̄dicta statuēdo debuerunt in eā insimul cōcordare. Si vero fuit iniqua r̄ contra equitatē iuris naturalis videtur q̄ nullum legale ius illam statueri debuerat. Ad hoc dicendū q̄ ibidez proprie non est contradictiō: licet ius ciuile dicat talem p̄scriptiōnem equā r̄ iustam r̄ per consequens instituentam. Ius autē canonicū dicat eandē esse iniquā r̄ iniustā ac p̄ consequēs p̄hibendā: quia sic dicēdo non attendūt ad eandē causā nec ad eundē finem. Sed vbi p̄p̄le contradictiō erit necesse est q̄ scdm̄ eundē respectū accipiatur termini. Pro quo sciendū q̄ in huiusmodi p̄scriptiōne p̄siderata mente iuris ciuilis illam statuentis: est vtiq̄ iusticia r̄ equitas: quia concordat equitati iuris naturalis. Nam ius ciuile per p̄scriptiōnem malefidei duplicem habet finem: scz negligentes punire: r̄ litibus sinez dare: r̄ vterq̄ finium illorum correspondet iuri naturali: r̄ ex hac parte talis p̄scriptiō iusta r̄ equa merito dici pōt. Cōsiderata p̄inde mente iur̄ canōici illā p̄hibēt̄ ē iniusta r̄ iniqua q̄ p̄trariat̄ iuris natural̄ equitati: naz ius

de p̄scriptiōne malefidei

canonicū considerans q̄ talis possessor malefidei p̄scribens: intēdit per eandē p̄scrip̄tionē vsurpare rē alienā: ideo p̄dēnat eā tanq̄ iniustā & iniquā: q̄ discordat ab illa regula iuris q̄ ait: *Ad tibi nō vis alteri ne fecerit.* Unde sicut p̄ncipalis finis iuris ciuilibus est p̄seruare ciuilem societate q̄ minime p̄seruat nisi litigia terminent: sic iuris canonici finis p̄ncipalis est animas ordina- re in deū & in legē euāgelicā: q̄ fieri nō potest nisi cōseruet iusticia: vt sc̄z oīs interi- or actus quo quis in deū ordinat s̄m iusticiā regulet. Et notandū q̄ p̄scriptio malefidei partim est a iure ciuili inducta. s. p̄p̄ duplicē finē p̄dictū: & p̄tīm p̄missa. s. consi- derata p̄scribentis malicia & iniquitate: q̄ respectu iudicatur iniusta: vt dictuz est. Et ideo s̄m illud a iure ciuili nō est inducta s̄m p̄missa: quia q̄libet ius licet nō valeat aliquod iniustū vel iniquuz inducere: p̄t tamē illud p̄mittere quandoq̄ p̄p̄ aliq̄ bonū & iustū quod sequit̄ inde: ad q̄ tale ius magis spectat: sic ī p̄posito p̄mittit q̄ p̄scriptio illius ex mala fide & iniquitate p̄cedat vt per eā duplicē p̄fatū finem eliciat: s̄ autē ideo facit: q̄ cuz intendat p̄o vltimo fine p̄seruare ciuilem societate cui fini deser- uit: maxime necesse est negligētes punire & litigia terminare. Ideo magis tēdere de- bet ad hoc tanq̄ ad cōmune bonū: q̄ vt ī i- quitate remoueat v̄l corrigat p̄scribentis cum sit bonū p̄ticulare: & sic patet cur in p̄- scriptione malefidei ius canonicum a iure ciuili discordat. Si vero secūdo modo: id ē si post cōpletā p̄scriptionē incipit esse pos- sessor malefidei tunc non obligatur ad re- stitutionē: q̄ probari potest triplici ratio- ne. Primo ratioe auctoritatis: nam si bo- na fide durante p̄scriptio v̄l vsucapio cō- pleatur: tunc p̄scribes tutus eē videtur: nō solum s̄m ius ciuile sed etiā s̄z canones vt patet expressū eo. ti. c. de quarta: & ī glo. & c. ad aures: & eo. ti. li. vj. c. j. Secūdo ra- tione p̄prietatis: quia si p̄scriptio cōpleat̄ durante bona fide iā factū est īp̄ius p̄scri- bentis vtriusq̄ iuris auctoritate: q̄ antea fuit alienū: nō obstante q̄cunq̄ mala fide postea subsequēte: p̄pter q̄ talis restituere nō tenetur. Tertio ratione inculpabili- tatis: quia nullus restituere tenetur id q̄ bene & iuste possidere p̄batur: sed talis p̄- scribens rem possidet p̄scriptā iuste & h̄n: non obstante mala fide supueniēte: & ideo per consequens restituere non tenetur: q̄

patet: nam illud quod de iure habet iuste & bene ex parte iuris vtiq̄ possidet: & p̄ cō- sequens alienū non est quod iure posside- tur: hoc autez iure q̄ iuste: & hoc iuste q̄ bene: vt patz. xiiij. q. iij. c. quid dicā. Qu- dam tamen dicunt talem ad restitutionem teneri. Sed hanc opinionē Hostien. deri- det: nihilominus tamen tenet: q̄ si de hoc p̄scientia remorderet nec consilio peritorū reformari valeret: sequenda est licet erro- nea sit: & hec est sententia iuristarū: cui etiā con- cor. Tho. in. xiiij. quodlibeto: vbi cum tractaret p̄ncipalem questionē de p̄scri- bente cū mala fide: dixit eum ad restitutio- nem teneri: subdens q̄ qui fide bona p̄- scripsit ad restitutionē non tenetur: licz sc̄i at post p̄scriptionē illud alienum fuisse. Q̄ si obijcit illud Augusti. Non dimittit̄ peccatū nisi ab. re. dicēdū q̄ hic nullū pec- catū p̄cessit: quia cū bona fide p̄scriptio cō- pleta fuit: hinc regula illa nō tangit casū. Ceterū si quis tēpore p̄scriptionis lesaz conscientia habuit & post incipiat habere non lesam: nō est per hoc interrupta p̄scri- ptio: s̄m glo. in dicto. c. quonia: quia illa cō- scientia fuit erronea & ideo deponēda. Q̄ si dubitat & iustā dubitandī causā habeat: erit nihilomin⁹ bone fidei possessor: ita vt p̄scribere possit: vt in dicta glo. & interim vtetur bonis & fructibus: vt. ff. de vsur. l. qui sc̄it. s̄. bonefidei: inquirere t̄n debet ab alijs de illa re diligēter: vt sic ad veritatem peruenire valeat: vt patet. xxij. q. vlti. c. occidit. Deniq̄ queri potest vtrū mala fi- de p̄scribes censerī debeat fur vel raptor aut in qua specie peccati locandus sit. Ad hoc r̄ndet Angelus de castellione arenti- no in repetitione. c. quonia. de p̄scriptione in vlti. q. q̄ directe loquendo & proprie ta- liter p̄scribens nō potest censerī cuz fure vel raptoze: & breuis ratio est: quia furtuz & rapina p̄ncipaliter consistunt in aliene rei vsurpatione: sed p̄scribens mala fide p̄ncipaliter consistit in aliene rei detenti- one interpretatiue tamē & īdirecte est & de- bet in eadē specie peccati locari. Equipol- let ergo furī & raptozi q̄tū ad peccatū con- scientie: & p̄ consequens indiget suam con- scientiam rectificare quēadmoduz fur vel raptor: quod vtiq̄ fieri non potest nisi per restitutionē: quia non dimittitur peccatuz nisi res ab. restituat̄. Et sicut fur v̄l raptor non potest tenere vel defendere furtum v̄l rapinam contra illum cui furatus est sine

de modo p̄
A. p̄ra

peccato: sic nec prescribens mala fide potest tenere vel defendere re prescripta sine peccato contra illi cuius fuit res illa prescripta: unde coram deo talis infecta conscientia habet sicut fur et raptor: quia deus plus respicit ad effectum quam ad actum: unde. xliij. q. v. c. si quod subdit: quod alienum negat si posset etiam tolleretur: deus enim coram interrogat non manum. Ad laudem dei.

Quod ad prescriptionem completam requiruntur quinque: scilicet bona fides: iustus titulus: continuatio possessionis: et quod res sit prescriptibilis: et tempus determinatum. Ser. XXIII

Non furtum facies

A n. Exo. xx. Materiam de prescriptione et usucapione persequendo. Primo queri potest que sint requirenda ad hoc quod habeatur plena prescriptio. Ad hoc dicendum secundum canones quod quattuor requiruntur et addi potest quintum. Primum igitur est bona fides secundum canones: licet aliter sentiant leges: ut dictum est in sermone prece. et hec fides bona dicitur secundum glo. in. c. si diligenti: e. ti. et h. Jo. an. cum aliquis credit esse rem suam quam possidet vel tradentem esse dominum vel habere ius distrahebili: licet erret in facto. ff. de ver. sig. bone fidei: et h. bona fides presumitur nisi contrarium probetur. ff. de proba. verius: quoniam tamen presumitur contrarium per denunciationem. l. de rei ven. si fundum: unde mala fides presumitur si denunciatur emptori ne emat: vel quod mercator contra legem. l. de agri. et censu. quemadmodum: vel si emat a procuratore meo per collusionem: vel quod emat a prodigo vel luxurioso seu alijs quibus bonis interdictum est. ff. pro empto. qui fundum. §. qui sciens: et l. si quis. Sicque quod emit a talibus et talia pro quibus habenda est vehementer suspicio rationabiliter pro persona vendente aut rem vendendam aut etiam pro prece iniquitate: dicitur etiam mala habere fidem quod dolo venditor induxit ad vendendum: vel quoniam ab illo emit quem vendere non posse sciebat. s. a pupillo sine auctoritate tutoris: aut a tutore falso quem sciebat tutorem non esse: quod si quis scientiam habeat simpliciter dubiam dicitur esse boni fidei: secundum Hof. Preterea licet secundum canones super re dicitur bona fides: tamen secundum leges in prescriptione requiritur bona fides. x. annorum inter presentes: vel. xx. annorum inter absentes. l. de prescrip. lo. temp. aut. malafidei: h. in prescrip. xxx. vel. xl. an. h. requiritur: vt. xvj. q. iij.

§. potest: ubi multa ponuntur de hac materia ex i. scilicet Africano: et ex e. ti. vigilantibus. l. de prescrip. xxx. vel. xl. an. cum notissimi: et l. si quis emptio: nisi vel dicere leges ipsas correctas: ut in. c. quoniam: ex eo. ti. quod papa facere potest propter periculum anime: secundum Jo. an. licet in alijs legem tollere non potest quod ad forum civile: nisi ubi temporaliter habuerit iurisdictionem: et requiritur bona fides in quilibet parte temporis ipsius prescriptiois ut li. vj. de re. iu. c. possessor malefidei vltimo tempore non prescribit. Secundum autem est iustus titulus: et dicitur iustus titulus omnis actus qui solet acquiri dominium: si verus dominus tradat rem: ut si quis ab eo qui verus est dominus rei accipit ipsam rem per herede per donato: per derelicto: per delegato et similia. Item si ab antecessoribus incepit prescriptio: presumere debet et credere quod illi habuerunt iustum titulum. maxime si fuerint honesti viri: sufficit enim habere titulum rem et presumptum. Item quod res non sit vitiosa: puta furtiva vel vitiosa vel a talibus empti. Preterea si ius coram vel presumptio non est contra possessorem: sufficit bona fides. aliter necesse est allegare titulum et probare: nisi aliter legem prescriptio tanti temporis cuius primus non sit memoria: ut patet expressum in tex. li. vj. eo. ti. in. c. episcopus: et dicit Hof. quod in prescriptioe exiguntur causa licet non legitima: nam si legitima foret locum prescriptio non haberet. Hic queri potest, utrum titulus erroris vel minus iustus dare potest causam prescribendi. Ad hoc dicendum quod si errat in facto tunc fieri potest prescriptio: quod ignorantia facti sit probabilis et excusat prescribentem ab errore: et ius positivum punit negligentem in rem suam petitione. Si vero quis errat in iure: tunc non habet causam legitimam prescribendi. quod ignorantia iuris non excusat. Et si obijciat illud. c. cura pastoralis: extra de iure patro. ubi papa propter legitimam prescriptionem concedit ecclesias ex ignorantia iuris non iusto titulo adquisitas: a possessoribus retinendas: ubi arguit glo. dicens: Iste monachus vel clericus qui prescripserunt has ecclesias aut habuerunt bonam fidem aut malam. Si bona fides esse non potuit nisi quod ius ignorabant: sed ignorantia iuris non potest ad usucapiendum. ff. de usuca. nunquam: et quod non legum in dicta mercator non prescribit. l. de agri. et censu. quemadmodum li. xj. et isti non in dicta canonum receperunt ecclesias: et ita prescribere non possunt si mala fide habuerunt: nulla prescriptioe iuvant. Ad hoc respondet ibidem. Primum quod hic tolerat prescriptio hominibus propter scandalum: quod non poterat ecclesie reuocari sine scandalum. Secundo quod licet illi qui receperunt ecclesias de manu laicorum prescribere non possunt: quod contra iura receperunt: tamen

eorum successores prescribere possunt quod si ignorant et bona fide habent ex qua inveniunt ecclesiam in possessione: quod si alterius loco succedit iustam habet ignorantie causam: ut ff. de re. iu. quod si alterius. Tertio quod ibi fuit prescriptio cuius tacito consensu episcopi quod si sciuit et tanto tempore tacuit: unde usus et patientia tam longa ducit officium propter: ar. ex de emp. et ven. c. puenit: et in glosa.

Secundo quod potest utrum currit prescriptio in illis quod aliquid diu soluit sine causa. Ad hoc dicendum quod non currit sed licite retinere potest quod non de iure prestat: etiam si id diu soluit: ut per xvj. q. iij. c. clerici. c. si episcopus. l. de agri. et censu. l. litibus: et ex de censu. ubi dicitur. c. puenit: quod census ignorantie. i. cuius causa ignoratur: nec diuini nec humanis legibus inuenitur: oportet quod prope ut omnis census ad quod et quantum solui debeat prescribat vide casum in glosa. Tertium proinde requiritur est continuatio possessionis: ut si toto tempore prescriptio sine interruptione sit possessa. Ad cuius evidentiam quod potest qualiter fieri potest interruptio prescriptio. Ad hoc dicendum per Ray. quod dupliciter fieri potest talis interruptio. Primum naturaliter per occupationem. scilicet aqua vel fluminis fundum occupantis: sicut per violenta dejectionem: vel etiam si res a possessore sit furto sublata. ff. de usuca. naturaliter: ac etiam si quod cumque modo possessionem amiserit: seu animum deserendi habuit. ff. de serui. v. p. si edes. §. j. cor. Inno. Secundo interruptio civiliter et hoc in iudicio contingit tribus modis. Primum per libellum principii oblatum: hoc si tamen valet in quibusdam actionibus que annales vocantur: quod post annum non potest moueri: sicut est actio iniuriarum: et quedam alie. Insti. de ppe. et te. ac. circa finem. per talem igitur oblationem libelli perpetuantur. Secundo quando per querelam iudici factam circa actionem rei: et hoc valet in omnibus actionibus. l. de prescrip. xxx. vl. xl. an. sic in re. Tertio per litem contestationem in omnibus actionibus interruptio prescriptio. l. de prescrip. xxx. vl. xl. an. l. si. Extra iudicium vero talis interruptio fieri potest quatuor modis. Primum per usuram solutionem per quam interruptio prescriptio que currere videbatur in creditorem non petente debitum. l. de prescrip. xxx. vl. xl. an. l. cum notissimi. Secundo per scdam cautionem. scilicet quod si debitor facit nouam cautionem: ut per ibidem. Tertio per prestationem: ut quod si iusto metu vel alia causa preeditur non potest rem suam petere: et prestat coram iudice ordinario: vel coram publicis personis: ex de of. or. c. pastoralis: et de ap. c. si iustus. Quarto per denunciationem factam colono: ex ut li. non prescrip. c. quoniam. l. ubi in rez ac. ex. de. l. ij. Quinto per synodalem proclama-

mationem: ut puta sacerdos aliquis proclamatur in synodo generali vel puinciali quod aliquis sacerdos tenet rem ecclesie sue: ex eo. c. scorum. Preterea secundum Ray. licet prescriptio non interruptio per: nihilominus tamen in vij. casibus non currit. Primum est tempore prelati quod male alienauit rem ecclesie: quod diu nanque talis viuit non currit prescriptio contra ecclesiam: ut patet expressum xvj. q. iij. c. si sacerdos. Secundus est toto tempore vacationis ecclesie que petere haberet: ut eo. ti. c. j. et c. auditis. Tertius si prelatus eius fuerit hereticus: ut patet eisdem. c. Quartus est tempore scismatis: ut eo. ti. cum nobis. Quintus tempore excommunicationis ipsius prelati: nisi sit negligens in petendo absolutio: nec extra de pces. pben. c. quoniam. Sextus est cum quod est in etate pupillari. l. in his quibus cau. non est ne. l. si. Septimus quod si iusta causa preeditus non potest agere: regulariter enim contra eum quod non potest agere non currit prescriptio nisi postquam agere potest iure non impediente. Hinc contra filium familias non currit prescriptio in rebus aduenticijs: nisi ex qua liberatus fuerit a patria potestate: nec mulieri in dote nisi soluto matrimonio: vel viro vergente ad inopiam: nec creditori nisi existente debitori petendi conditio: vel aduenienti die prebitur hec. l. de anna. prescrip. l. j. §. si. l. de iure do. l. in rebus. §. omnis. Item dicta. l. cum notissimi. §. illud autem. Ex quo nota quod si credidi centum usque ad annos. x. non incipit currere contra me prescriptio nisi post istos. x. annos. Quartum eque requisitum ad completam prescriptionem est quod res sit prescriptibilis. Ad cuius evidentiam sciendum quod licet generaliter omnes res et omne ius prescribi possunt: ut extra eo. ti. ad aures. l. de prescrip. xxx. vl. xl. an. sicut in re: excipiunt tamen quedam que prescribi non possunt. Primum namque in criminibus nullo tempore prescribitur sed potius ex temporis diuturnitate augentur: ut extra de simo. cum in ecclesia. xxxij. q. v. c. quod deo. Secundo non prescribitur contra obedientiam visitationum et etiam contra precuratorem que ratione visitationis debentur: ut patet expressum eo. ti. cum non liceat: et c. cum ex officio: extra de censu. cum instantia: quod sane intellegitur de subdito qui non potest prescribere contra prelatum. Alio tamen prelatum prescribere posset: ut abbas vel alio prelatum contra episcopum circa subditos eius. Et sic dicit Inno. in hoc casu licet subditus aliquis prescribat non tamen prescribit nomine suo sed potius nomine alterius: cui de subiectione ridet: ut in di. c. cum ex officio.

de interruptione prescriptio

Tertio ecclia vlt cetera sacra et religiosa loca: decime: primitie: oblationes nullo iure pnt a laicis possideri vel p̄scribi: vt e. ti. c. cām: in textu: et glo. dic̄ q̄ exigit̄ ciuil' pos- sessio: ad p̄scriptionē etiā in hmōi spūalib⁹ et p̄sona secularis talis est i qua cadere nō possit hmōi possessio de iure: qz spūale ius in laicū nō cadit: vñ generalit̄ oēs q̄ nō habent ciuilē possessionem sed alieno nomie possident p̄scribere nō pnt: qz illi tm̄ dicuntur possidere quoz nomie possidentur: vt de restitu. spo. c. cū venissent: et de p̄scripti. c. si diligenti. Hinc possessiones agroꝝ nō p̄scribunt̄ a colonis nec pignora a credito- ribus nec annui redditus a fructuariis: qz si vsqz ad centū annos p̄bare posses initiū possessionis: scz qz nomie tuo possessū ē nō obē tibi aliq̄ p̄scriptio: nisi velis dicere qz p̄ longā obliuionē aliq̄s p̄dat possessionē vlt si tm̄ tps̄ effluxit qz ignorat dñs vbi pos- sessio illa sita sit: vlt q̄ possedit alieno nomi- ne alteri postea tradat: extra de restit. spo. c. cū venissent: et in glo. vlt etiā nisi dño pe- tenti sic possidēs nō reddiderit: tūc pōt̄ res- talis p̄scribi nō tñ ab ip̄o sic detinēte cum malā fidē habeat s̄ a suo successore q̄ bonā fidē habet: et sic p̄t̄ q̄ p̄sona p̄scribere non pnt. Et nota qz oīs p̄prietarius habet pos- sessionē ciuilē: sicut et marit⁹ in bonis vxor- is: oīs vero fructuarius vasallus sup̄fici- arius et emphyteota. i. meliorator. s. agro- rū: et vxor in bonis suis viuēte viro dicun- tur habere possessionē naturalē: vbi q̄ con- currit possessio ciuilis et naturalis: vlt ciuil' tm̄: ibi est sufficiens possessio ad p̄scribēdū: s̄ sola naturalis possessio nō est sufficiens.

Preterea ē videndū q̄ res fm̄ iura sūt i p̄scriptibiles. p̄ro quo sciēdū qz limes vlt qd̄ adheret limiti ep̄atuū vlt p̄ochiarū p̄- scribi si pōt: vt ex de parroch. c. sup̄ eo. Rō est ne termini ep̄atuū vlt parrochiarū p̄fun- dant̄: limes tm̄ p̄dioꝝ p̄scribi pōt: vt e. ti. c. qz. xvj. q. iij. volumus. Item nec liber ho- mo p̄scribi pōt. xvj. q. j. s̄ pōt: nec etiā cir- ca iura libertatis nec etiā in matrimonio: xxxij. q. v. qz deo. Similit̄ res publice q̄ sūt in vsu ciuitatū: vt vie: platee: pōtes: aquiductus nec i toto nec in pte p̄scribi pnt. ff. de vsucap. l. vsucapionē. l. de opib⁹ publi. l. p̄scriptio: nec etiā publice functiōes siue ci- uilis canon q̄. s. solui deberet reipublice p̄ agris nō p̄scribunt̄ a colonis. l. de p̄scri- pti. xxx. vel. xl. an. male agit: nec res fur- tiue vlt vi possesse seu etiā q̄ nascunt̄ ex eis

p̄scribunt̄ aut vsucapiunt̄. Instit. de vsu- ca. s̄. furtiue. Hic queri pōt vtrū decime p̄- scribi pnt p̄ tps̄ de cuius h̄rio nō est memo- ria. Ad hoc dicēdū p̄ distinctionē: aut em̄ querit̄ vtrū a laicis fieri pōt et rñdet̄ fr̄a. zab. qz nō: qz sūt incapaces possessionis: vt e. ti. cām q̄ et sine possessione p̄scriptio non p̄cedit: et sic tps̄ de cuius h̄rio nō ē memo- ria lz vim habeat tituli: vt e. ti. li. vj. c. epi- scopū: nō tñ facit capacē possessionis vlt cē- seri possidere eū qui est incapax: p̄ hoc qd̄ notat Jo. an. et Jo. mo. de p̄ben. c. ij. li. vj. Aut querit̄ de clericis q̄ scz capaces sunt huiusmodi possessionis: et tūc dicēdū qz si parrochiam habēt tūc pnt ab eis decime p̄- scribi: vt patet e. ti. c. de quarta: vbi dic̄ decime et oblatiōes defunctorū cleric⁹ ab i- petitiōe ep̄i quadragenaria tps̄ p̄scriptio- ne se posse tueri videt̄: nisi forte iterim pa- storalis sedes caruisset pastore q̄ iura ecclie sue exigere debuisset: glo. rōne sui be- neficij aliter nō. Aut querit̄ de religiosis: et tūc dicēdū qz si nō habēt parrochiā: ip̄as decimas p̄scribere nō pnt: qz nec possidere xvj. q. j. placuit. ij. vbi breui stilo monacho multa p̄hibent̄ et eoz status elegant̄ edic̄- tur. Si vero monachi parrochias habent tūc rōne parrochiarū ip̄as q̄s p̄scribunt: vt extra de decimis. c. cū p̄tingat: et c. cum in tua. Deniqz queri pōt icidentalit̄ vtrū tenēs decimas in feudū pōt ex hoc etiā re- cipere decimas noualiū. Ad hoc dicēdū fm̄ Ray. qz nō si secularis est: s̄ dari debēt ecclie parrochiali: qz huiusmodi p̄cessiōes et p̄uilegia artāda sūt nō ampliāda: qd̄ p̄t̄ exp̄sum extra de deci. c. tua: vbi s̄ditur: nec occasione decimatōis antiq̄: licet i feu- dū decime sint p̄cesse: sunt decime noualiū vsurpande: cū in talibus nō sit extēdēda li- centia sed potius restringenda: glo. s̄ ideo dic̄: qz laici decimas sine peccato posside- re nō pnt: et ideo licētia ista nō pōt extendi ad noualia. Si vero religiosi sunt et deci- mas ex p̄uilegio p̄cipiūt: tūc etiā p̄cipiūt leges noualiū: vt e. ti. cū ex pte. iij. Si deniqz religiosi nō ex p̄uilegio decimas p̄cipi- unt alicuius ecclie sed ex p̄scriptiōe: tūc decime noualium non sunt eis soluende: sed baptisimali ecclie: vt eodē titu. cū con- tingat. Secundo queri potest incidenta- liter vtrum monachi de predijs suis ac la- boribus obligantur ad soluēdas decimas sicut sentire viderur textus. xvj. q. j. c. alia causa. c. generaliter: et. xij. q. j. c. duo: in fi.

An monachi teneantur plura decimas

Ad hoc respōdet glo. extra de deci. ex pte. j. q. monachi in ecclesia p̄mitina decimas dabāt de p̄dijs ⁊ laboribus suis tanq̄ laici: vt in. c. allegat: ⁊ hoc vsq; ad temp⁹ pape Paschalis secūdi: postea x̄o idē Paschalis in cōci. Magūtī. statuit q̄ nec monachi religiosi nec aliq̄ cōiter vlientes decimas de suis laborib⁹ soluerēt. xvj. q. j. c. decimas: vbi plane de hoc. Tēpore x̄o p̄cedēte Hadrian⁹ papa solis cisterciē. hospitalarijs sancti Johānis hierosol. ⁊ templarijs cōcessit hoc p̄uilegiū vt de suis laboribus quos p̄p̄ijs manib⁹ excolūt soluere nō tenent. Alijs x̄o monachis cōcessit tñ decimas de noualib⁹ que colūt suis manibus ⁊ hortis ac nutrimēt animalis suorum: vt dicit in p̄nti. c. ⁊ hoc mō seruat: ⁊ ita tenendū est q̄ cisterciē. templarij: hierosol. ⁊ hospitalarij decimas terrarū quas de suis laborib⁹ excolūt soluere nō tenent vt dicit in hoc. c. cū duobus sequētib⁹. nisi pacto ad h̄ tenerent: vt eo. ti. ex multiplici vel nisi parrochialis ecclesia enormiter lederet: vt eo. ti. dilecti. et. c. suggestū. v̄ nisi soluendo renūciauerint p̄uilegio suo: vt extra de p̄uul. accedētibus. et. c. si de terra. sed hec oīa sane intelligunt de rionachis q̄ populū nō regunt: nam si sec̄s tñ licet eis recipe decimas p̄sonales et p̄diales. Verūtāmē cisterciē. ⁊ filēs in p̄uilegio soluere tenent decimas de possessionibus q̄s acq̄sierūt post generalē cōciliū vel decetero acq̄rent: vt eo. ti. nup. vbi de hoc plenissime. Quintū deniq; requisitū ad completā p̄scriptionē est temp⁹ ad hoc determinatū: qd̄ in iure variū ponit̄ fm̄ varias p̄scriptiōes: vñ eo. ti. c. j. dicit in glo. q̄ ep̄i qui amoniti neglexerint conuertere plebes infideles sub eius ep̄atu existētes ad catholicā fidem: post. vj. mēses amonitionis ep̄us vicinus qui poterit eas conuertere habebit eā subiectā sibi: ac p̄ tres annos sequētes iure p̄scriptiōis manebūt illi subiecte: si p̄ p̄p̄iū ep̄m nō fuerit facta interrim repetitio: ⁊ sic habes hic p̄scriptiōez triū annoꝝ dūtaxat ⁊ sex mensū h̄ ecclesiā qd̄ introductū est ī fauorē fidei catholice. Sed omissis multis silibus p̄scriptiōibus due sunt principales species eius. Una est longi temporis scz decē annoꝝ inter p̄sentes: id est fm̄ Accur. in vna ciuitate existētes: et. xx. annoꝝ inter absentes. Alta est longissimi temporis scz. xxx. annorum vel xl. et locum habet inter laicos ⁊ priuatas

p̄sonas. Contra ecclesias autem necessaria est p̄scriptio. xl. annoꝝ. Cōtra romanā x̄o ecclesiā nō currit p̄scriptio nisi post spacū centū annoꝝ: de quib⁹ tamē singulis latius differere gratia breuitatis omitto. Usucapio x̄o complet̄ in triēnio: sed als quicqd̄ de p̄scriptiōe dictū est p̄portionabiliter de vsucapione intelligi debet. Ad lau. dei.

De translatiōe dominij rerū in alterū auctoritate puata duobus modis: et q̄ cōtractus p̄ncipaliter sūt tribus modis: Ser. XXV

Non furtum facies:

Exod. xx. Expediti de mō trāslatiōis qui fit auctoritate publica iam fm̄ modū p̄sequamur q̄ fit auctoritate puata: ⁊ hoc vel p̄ actū mere liberalē: v̄ p̄ actū liberalē fm̄ quid. Primo mō fit p̄ actum mere liberalem: scz cum transferens nullā expectat redditiōē: sicut in donatiōe ⁊ etiā in cōmodato. Pro quo dat̄ talis regula: q̄ dñs alicui⁹ rei nisi phibeat a iure vel a suo supiore a cui⁹ volūtate dependet in dando: donare pōt rem suā alij volētī eam accipe. Ex quo patet fm̄ Sco. q̄ de rōne liberalis donatiōis tria sunt: de quibus qz supius tactū est vbi agit̄ de abutētib⁹ elemosynis p̄nūc ea succinctus sermo p̄currat. Primū igit̄ est liberalis ⁊ volūtaria translatio ex pte donātis: ⁊ ideo q̄ deceptus est v̄ aliquāter coactus donat: nō p̄p̄ie donat: quia nō mere liberalit̄ donat: eo q̄ ignorātia ⁊ aliquālis coactio excludūt volūtariū: vt patet in. iij. Ethic. vt dans alicui tanq̄ p̄p̄inquo vel egeno ⁊ nō est: nō simplicif̄ donat: qz nō est ibi in dāte volūtariū p̄pter cōditiōis ignorātiā quā in dando donās respicit. Similit̄ artatus aliqua necessitate vt in vsuris dandis vel in remittēdis: aut in alijs violētis dāntis: aut iniurijs cōdonādis ne fiat p̄ h̄s emenda cōdigna: vel etiā de solutiōibus p̄trahendis aut de debitis remittēdis: de quibus postea late videbit̄. Secūdū est volūtās recipiēdi ex pte illius cui dat̄ alioquin nō trāsseret dominij. Tertū est libertas amboꝝ. s. hui⁹ donādi: ⁊ illius recipiēdi: id est q̄ nulla lege supiori phibeat iste donare vel ille accipe: nec p̄ actū alteri⁹ a quo dependēt in ista trāslatiōe: ⁊ ex hoc patz q̄

Contra

21

2

De decalogi

multi sunt qui dare vel accipere non possunt: de quibus patet supra: unde et clericus in aliquo casu donare non potest absque voluntate vel saltem contra voluntatem papae: ut patet li. vi. de censu. c. romana. ubi precipitur quod visitantes a visitatis nihil recipiant: cum dicitur: Caueat insuper. s. visitans ne ipse vel quisque suorum aliquod munus quodcumque sit et qualitercumque offerat recipere presumat: ut non quod sua sunt videatur querere: sed que Iesu Christi. Quod si fuerit contra presumptum recipiens maledictionem incurrat: a qua nunquam nisi dupliciter restituatur liberetur: volumus enim in his quolibet fraudem penitus evitari: procuratores autem recipiant prout est in canonibus constitutum: nullam tamen pecuniam ipse vel aliquis de sua familia occasione alicuius officij aut consuetudinis seu quolibet alio modo eorum nomine: sed in victualibus expensas tantum recipiat moderatas: quod exponit ibidem clarus: dicens: Felicis recordationis Grego. papa primus predecessor noster prohibuit in concilio Lugdunensi. ne aliqui ob procuracionem sibi ratione visitationis debitam exigere pecuniam presumant: vel etiam recipere a volente: verum quoniam experientia rerum nos instruxit: ex hoc tam personis visitantibus quam locis et ecclesijs visitatis: multa incommodorum dispendia puenire: concedimus ut patriarche: archiepiscopi: episcopi et alij quibus ex officio competit visitare a volentibus ecclesiarum et locorum visitatorum rectoribus seu personis pecuniam licite recipere valeant pro sumptibus moderatis faciendis et victualibus diebus quibus visitationis officium personaliter exercebunt: adiacentes quod non liceat visitanti nisi unam procuracionem recipere una die: siue unum locum solum visitauerit siue plura: etiam si locus quilibet visitatus ab illo sufficeret ad integram procuracionem soluendam: cum eidem sufficere debeat ut temporalia metata locis personaliter visitatis per diebus quibus eis spiritualia subministrat: hoc ibi. Similiter modus visitandi pontifex in dicto. c. romana. et ad hoc maior pena adiacet contra eos qui aliquid receperint ultra debitam procuracionem: in. c. exigit. ubi dicitur: quod tenentur ad faciendam duplicem restitutionem infra mensem: quod si non fecerint tunc patriarche: archiepiscopi et episcopi sciatur sibi ingressum ecclesie interdictum. Inferiores vero a beneficio et officio nouerint se suspensos: quousque de duplo huiusmodi grauatur ecclesijs plenariam satisfactionem impendant: nulla in hoc eis dantiur remissione libera

precepto

litate seu gratia valitura: hoc Grego. liij. in generali concilio Lugdunensi. Preterea si episcopus visitat non per se sed per alium: tunc episcopus nihil exigere potest a visitatis quos non per se visitauit: visitati tamen tenentur ministrare expensas ipsi visitati missas ab episcopo: ut patet plane li. vi. de offi. ordi. c. si episcopus. et hoc de donacione. Secundo vero de comodato videndum est: quod translatio usus illius habet quandam similitudinem et correspondentiam ipsius translationis liberalis cum illo qui fit per actum mere liberalem in donacione: nam comodatum est alicuius rei ad aliquem certum usum gratuita concessio. vbi similes leges habet comodatum cum translatione liberalis usus: ad hoc. s. quod sit iustum: et simili modo in comodato cadit iniusticia sicut in donacione secundum Scotum. in. liij. Requiritur enim in comodate primo libera voluntas non coacta. Secundo in recipiente quod rem comodatam recipere velit ad usum suum. Tertio quod non sit aliqua voluntas legis vel superioris obsistens comodationi. Ex his tribus multa particularizari possunt proportionabiliter ad donacionem: de quibus gratia breuitatis suspendero. Ad maiorem tamen euidentiā sciendum: quod in comodatione requiritur mera liberalitas: et ideo si merces interuenierit non erit comodatum sed locatio vel alius contractus innominatus secundum Hostium. et Boffum. quod tunc non est comodatio mere liberalis sed secundum quid: sicut quedam est donatio secundum quid de qua postea videbitur. Quod si queratur: quis possit comodare et sibi comodari: dicendum quod omnis qui contrahere potest: quod si pupillus comodet non est obligatus sed alius ei obligatur: ut. ff. de acti. emp. et ven. l. iulianus. §. antepenult. Cuius ratio facile potest inueniri. Preterea possumus alij comodare non solum nostra sed etiam aliena que possidemus: ut. ff. comodare. et. l. ita ut si: non tamen licet nobis ea comodare que sunt nobis comodata tantum ad usum nostrum: nimirum cum nec nobis liceat uti ad alium usum vel vltiorem usum quam nobis dinoscitur esse comodatum: unde si tibi comodauimus rem ad certum usum: et tu vteris ad alium puta comodauimus tibi equum ad equitandum et tu vteris ad arandum: vel vteris eo ultra locum et tempus tibi prefixum: et in casibus similibus: tunc committis furtum et teneris ad restitutionem: nisi crederas comodantem permissurum et erat iusta causa credendi: ut. ff. de furtis. l. qui re. Et si in eisdem casibus res perijt vel deteriorata est: teneris ad restitutionem: quod autem comodatari obligatur ad restitu-

Comodare quod potest

onē visum est supra: vbi agit de damnifi-
 catione rerū. Secūdo modo fieri potest
 translatio dominiū rerū auctoritate p̄uata
 p̄ actū liberalē s̄m quid: q̄n. s. p̄ eo q̄ quis
 transfert expectat sibi reddi aliquid equi-
 ualens ei qd̄ transfert: talis trāslatio pp̄rie
 contractus nomīat: qz̄ ibi trahunt partū
 volūtates: trahit̄ em̄ iste ad transferendū
 in illū a cōmodo qd̄ expectat ab illo. Und̄
 s̄m Guil. Cōtractus est vltro citroqz̄ obli-
 gatio ex volūtate partū cōsurgens: vt em-
 ptio: venditio: locatio: cōductio: mutuū &
 similia: quasi cōtractus est obligatio q̄ q̄s
 obligat̄ alicui ex aliquo officio vel facto li-
 cito & honesto: licz̄ nō interueniat expressa
 volūtates vtriusqz̄: vt tutela v̄ cura aut ne-
 gociorū alienorū gestio & h̄mōt: nam quis
 pupillus habens tutorē aut pubes aut fu-
 riosus habens curatorē: vel ille cui⁹ igno-
 rantis gerit quis negociū: non exp̄sse con-
 traxerit: nihilominus tutor curator & ne-
 gociorū gestor obligat̄ quasi contraxisset:
 Idem Elricus. Hic queri pōt de contra-
 ctibus quot modis fieri possunt: transferē-
 do dominia rerum in alterū. Ad hoc dicen-
 dum: q̄ principaliter fiunt tribus modis.
 Nam p̄mo sunt quidam cōtractus rei vtilis
 p̄ re vtili im̄mediate: sicut cum datur v̄
 num p̄ blado: oleum p̄ frumēto & similia:
 & talis cōtractus dicit̄ rerum permutatio:
 Unde s̄m Sco. in. iij. circa iustam rerum
 p̄mutationē talis regula dari potest: q̄ do-
 miniū rerū iuste eas permutat: si sine frau-
 de seruent equalitatē valoris in cōmutatis
 s̄m rectā rationē. Notanter autē dicit̄ sine
 fraude: ad excludendā triplicē fraudem.
 Primā que p̄tingit in substantia: vt scz̄ in
 cōmutatione nō det auricalcū p̄ auro: nec
 vinum lymphatū pro vino puro: Secūda
 h̄o fraudem que cōtingit in quātitate rei:
 siue quātitas mensuret̄ per virgam: siue p̄
 pondus siue p̄ mensurā aut per aliū modū
 vnde oportet q̄ debita quātitas seruet̄ p̄
 deris mensure vel numeri: siue in aridis si-
 ue in liquidis. Tertiā deniqz̄ fraudē caue-
 re debet in qualitate rei: vt. s. non cōmutet
 rem corruptam aut veterem pro sana & no-
 ua: non carnes infectas pro recentibus: et
 hec omnia probant̄ extra de iniur. & dam.
 da. c. Si culpa tua damnū est datum v̄ in-
 iuria irrogata: siue alijs irrogantib⁹ opem
 forte tulisti: aut hoc imperitia tua siue ne-
 gligentia euenerit: iure sup̄ his satisfacere
 te oportet: nec ignorantia te excusat: si sc̄

re debuisti ex facto tuo iniuriam verissimiliter
 posse cōtingere vel iacturam: q̄ si ani-
 malia tua nocuisse p̄ponas: nihilomin⁹ ad
 satisfactionē teneris: nisi ea dando damnū
 passis velis liberare teipsum: qd̄ tamē ad
 liberationē non proficit si fera animalia v̄
 que cōsueuerunt nocere fuissent: & quā de-
 bueras non curasti diligentiam adhibere.
 Sane licz̄ qui occasionem damni dat dam-
 nū dedisse videt̄: secus tamē est de illo di-
 cendū qui vt nō cōtingeret de cōtingenti-
 bus nil omisit: hoc ibi. In quib⁹ verbis sa-
 tis claret quāta cautela sit p̄ueniendū alio-
 rum damnū. Unde si quis defraudat aliū
 in substantia qui p̄mutando putat se aliā
 accipere vel in quātitate vel in qualitate:
 id est qui putat accipere aliquid quātū vel
 quale dat occasionē damni: quia nō p̄mu-
 taret nisi crederet aliā accipere substantiā
 quātitatē vel qualitatem: & ergo videt̄ de p̄-
 sumptione iuris & s̄m veritatē dedisse dam-
 nū. Si h̄o inaduertēter aut ignorantēter ali-
 quis predictorū defectū repertus fuerit
 in re vendita: tunc venditor excusat̄ a pec-
 cato: nihilomin⁹ tamē cum puenerit ad no-
 ticiā illius damnū illatum emptorū: recom-
 pensare tenet̄: sicut postea latius videbit̄
 in cōtractu emptionis & venditionis. Se-
 cūdo dicit̄ regula p̄dicta q̄ seruent equali-
 tatem valoris in cōmutatis: qz̄ dicit̄ Aug.
 xij. de trini. c. iij. q̄ vile velle emere & cha-
 re velle vendere reuera vitū est: nimirū cū
 in vtrōqz̄ iustū excedit p̄ciū: nā iustū p̄ciū
 est qd̄ ē s̄m cōmunē estimationē fori occur-
 retis: s̄m q̄ res q̄ vendit̄ in illo loco cōiter
 valere potest: qz̄ s̄m Hosti. & Ray. Iustum
 p̄ciū considerat̄ respectu temporis con-
 tractus: nec attendi debet q̄ pluri sit em-
 ptū & minori vendat̄ vel ecōuerso q̄ plus
 offerat̄. Tertio additur ī dicta regula s̄m
 rectam rationem attendentē: scz̄ naturam
 rei ad vsum humanū propter quē ista per-
 mutatio fit. Talis autem equalitas sc̄m
 rectam rationem non cōsistit in indiuisibi-
 li medio quod respicit ipsa iusticia cōmu-
 tatiua: sed debet pensari valor eius in re-
 spectu ad vsum nostrū: & ad probabile iu-
 diciū humane estimationis: mensurantis
 valorem infra limites latitudinis compe-
 tentis: de qua latitudine postea videbit̄ in
 sermone de emptiōe & venditiōe: cū pluri-
 b⁹ alijs etiā p̄tinētib⁹ ad ipaz̄ p̄mutationē.
 Secūdo h̄o sūt quidā cōtractus rei vtilis
 p̄ nūmismate vel ecōtra: nā quis q̄s̄qz̄ diffi-

Contractus quos iudicis sunt

elle fuerat res vsuales cōmutare immediate. Hinc remediū illud reptū est: p qđ talis cōmutatio defacili fieri posset: qđ vocat nūmismā. ff. de hēn. emp. l. j. et tunc cōmutatio nūmismatis p re vtili vel vsuali emptio dicit. Ecōtra hō venditio nominat. Et de hoc cōtractu Sco. in. iiij. similē ponit regulā priorū dicens: Nō dñi rerū iuste eas vēdūt vel emūt si sine fraude cōseruent equalitatem valoris in venditis et emptis fm rectā rōnem. Culus expositio satis claret ex iaz dictis de permutatiōe. Tertio deniqz sunt quidā cōtractus alij. s. nūmismatis p nūmismate: et talis cōtractus mutuū nominat id ē mutuū datio et mutuū acceptio: mutuū enim dicit: qz de meo fit tuū: qđ vtiqz dari deberet gratis nihil inde sperando: iuxta illud Luc. vj. Mutuū date nihil inde sperantes: vnde hec duo differūt mutuare et cōmodare: qz pprie res illas mutuam⁹ que trāsferunt in dominū recipiētis: vt denarios: nā res mutua fit illi⁹ cui mutuū erogaf vt. ff. de re. credi. et si cer. pe. l. mutuū appellata. Sz illas res cōmodam⁹ vl accōmodam⁹ qđ reddi debēt in eodē esse. s. qđ nō trāsferūt in possessionē recipientis: vt cōmodo tibi equum nō ad pprietatem sed ad cōmodum vel vtilitatem. Cōmodare nāqz dicitur quasi cum modo temporis ad aliū transferre: et sic patet qualiter transferūt dominū rei in alterum p cōtractū in liberali donatiōe: in rerū pmutatiōe: in emptiōe et venditione: in mutuū datione et mutuū acceptiōe: et his correspondēt alij cōtractus in quibus non transfertur dominū rei sed tñmodo vsus illius vel ius vtendi. Nam liberali donatiōi dominij correspondet vsus rei cōmodatio: de qua supra. Secūdo rerum pmutatiōi correspondet mutua vel pmutua cōmodatio: que cōmodatio liberalis est fm quid: vt cōmodo tibi equū ad vsū: et tu cōmodas mihi vaccam. Tertio emptiōi correspondet cōductio: quia cōductor emit vsū rei. s. vsū domus agri fundi et similitū: et pōt cōductor rem conductā vltius alteri locare: vt. l. eo. l. nemo. et tūc res posterioris cōductoris obligate sunt pncipali dño vsqz ad illam quātitatē qua et iste securū cōductor tenet priorū: vt. ff. e. l. si in lege. §. si colonus. Cōducit etiā quis aliquū vsū hūane artis vel opatiōis p determinato p̄cio et. Quarto venditiōi correspondet locatio: dicitur enī locator qđ rei sue vsū alteri p p̄cio cōcedit: vt cum loco domū

meā tibi: tūc ego sum locator: tu hō cōductor: dicitur etiā quis locare suas opas qñ se offert ad faciendū aliquid p p̄cio: vel etiā qñ accipit rem vt faciat in ea aliquid qđ dicitur innominatus cōtractus. Et nota generaliter fm Hosti. qđ oīa bona cōductoris inuecta et illata in rustico p̄dio sciēte dño: nisi ad temp⁹ inferant tacite: sūt obligata dño p pensioe: i vrbano aut p̄dio nō distinguo vtrū dñs sciat vel nesciat. l. de locato. l. certū. vñ talis obligatio tacita pignoris inducta est multis modis p debitis cōtractis vel cōtrahēdis in diuersis admīstrationib⁹ curis vel cōductiōib⁹ et silibus: et hoc ppter securitatē: qz tutius est incūbere pignori qđ agere in psonā: vt insti. de obli. qđ ex delic. na. §. furti. vñ qñ transeūt in potestate creditoris dicuntur pignus: sed qđ in rem inēt apud debitore dicuntur hypotheca nō tamē differūt qđ ad actionē. Quinto deniqz mutuū acceptiōi nō correspondet aliquid pprie in translatione vsus rei: sed hic est singularis ferus qui quotidie deuorat et depascit pauperes et inopes viduas et orphanos iniuriatos et oppressos: nam tanta rapacitas in cōgregando diuitias viget in plerisqz: qđ velut insatiabile chaos inferni oīa p posse deuorare querētes iuste vel iniuste: nullū hominē in mūdo diuitem esse vellent: vt ipi soli cuncta possiderēt: quoz auaricia modū nō habet: nec capiēdo explet sed magis excitat: et eo egentior fit qđ plura questuit: verūtamē vt dicit Cassiod. vltra oēs crudelitates est diuitē fieri velle de exiguitate mēdici: amēnt honesta lucra horreant damnosa cōpendia: nullus auideat inde tollere que debeat collecta dispergere addendo perdit que retinēdo collegerit: et paupertatē potius ad se trahit si egentū pecunias nō repellit: sed hec intelligere nolunt auari: qz dicit Ambro. sup Job. qđ sicut hī qui p insaniam mente translati sunt: nō iam res ipas sed passionis sue fantasias vidēt: ita etiā mens auari semel vinctulis cupiditatis astricta: semper aurum: semper argentū videre credit: semper redditū computat: aurum gratius qđ solem intuet ipsa ei⁹ oratio et supplicatio ad dominū aurum querit: aurum petit: et qđ extreme demētie est: sicut dicit Seneca lib. de morib⁹ Monstro similis est auaricia senilis: quid enim sibi vult nō intelligo: nam qđ absurdius vt dici solet qđ quo minus restat vie: eo plus viatici querere: et via deficiēte via

scum attingere. Quod a nobis auertat christus Iesus.

De emptione et venditione per mendacia plura: per verba duplicia: deceptoria: diffamatoria: promissoria et computatoria: Sermo XXVI

Non furtum facies:

N Exo. xx. Jam ordine debito post promissa persequendum est de septima circumstantia in mercatoribus: qua negotiatio redditur illicita: que est circumstantia modiput tactum est in primo sermone de iniuste mercatoribus exercitibus que profecto circumstantia multifarie ad deceptionem cautelosis utitur iniusticijs: latius de eadem est persequendum. Primum namque modus iniuste mercationis et contractuum consistit in multiplici mendacio. Ad cuius maiorem evidentiam ea distinguere placuit in. vij. generamendaciorum. Primum namque vendunt vel emunt verbis simpliciter mendosis loquens contra mentem suam: ut scilicet alios decipiant: et illi Iude comparant qui christum per pecunia vendidit: sic enim isti veritatem et fraternam charitatem per lucro vendunt: ut patet. xi. q. iij. c. abijt ubi subdit: qui veritatem per pecunia negant deum pecunia vendunt: ipse dixit: Ego sum veritas: cum societatem fraternitatis aliquam discordie peste commaculat deum perdunt: quod deus charitas est: qui ergo veritatis et charitatis iussa spernunt: deum utique qui charitas est et veritas perdunt: maxime cum non infirmitate vel ignorantia peccant: hoc ibi. An tanta prohdolor inter ementes et vendentes inueterata regnat abusio: quod nec emere nec vendere sciunt sine deceptione mendaciorum. De quibus ait ps. v. Non est in ore eorum veritas: cor eorum vanum est. et Proverb. xx. Malum est: malum est: dicit omnis emptor: et cum recesserit gloriabitur. scilicet. primum deceptifse: hi sunt igitur qui portant characterem bestie. scilicet. diaboli antichristi in fronte et manu dextera: per quem aptissime mendacium designat: non quodcumque: sed quod falsum est materialiter et formaliter: quod hoc habet perfectam rationem mendacii: mendacium enim nominatur ex eo quod contra mentem dicitur: dum sic quis falsum scienter loquitur sicut in hoc casu: et hoc non solum ex proposito vano sed etiam pernicioso: unde si intentio mentientis fertur ad deceptionem et nocumentum proximi quantum ad

personam diuitias aut famam: tunc secundum Thoma secunda 2. q. xc. est peccatum mortale: cum nocere proximo sit mortale peccatum. Qui concors Ricb. de media villa. Et licet tale nocumentum non producat ad effectum: nihilominus tamen est mortale peccatum: quia ut dicit Thoma. ibidem ex sola intentione peccati mortalis aliquis mortaliter peccat: quod si per talia mendacia decipiunt tunc obligantur ad restitutionem. Verumtamen si per talia mendacia non intendunt primo nocere sed seipsum indenes seruare: tunc non est peccatum mendacium perniciosum nec peccatum mortale: nisi hoc fiat ex assiduitate et mala consuetudine: tunc enim secundum Hostium mortale peccatum est: sicut ebrietas que cum assidua est mortalis culpa est: ut. xv. dist. 5. alias. ubi dicitur: Ebrietas si assidua sit in numero mortali peccatorum ponitur. Et ideo punitur. xxxv. dist. c. epus. ubi dicitur Eccl. xx. potior est fur quam assiduitas viri mendacis: perditionem autem ambo hereditabunt. In quibus verbis fur est profert illi qui assidue mendacium loquitur. Quod potissime contingit in emptione et venditione cum procedit ex auaricia: et ideo promissit ecclesiasticus. c. x. nihil iniquius quam amare pecuniam: hec enim et animam suam venalem habet. Sed quanto putas precio cum eam redemit christus sanguine suo proprio? Audi christum in ps. lxxi. rudentes: Precium meum cogitauerunt repellere: per pudor etiam per obulo minimo. Nam multi in contractibus propter obulum non verentur iterare mendacia plura deceptiones et filia: nunquam tamen de illo lucro habituri: hinc merito concludit ps. v. dicens: Perdes omnes qui loquuntur mendacium. scilicet. perniciosum. Secundo vero quodam malum adderes malo vendunt vel emunt multiplicibus iuramentis imo et pluribus. Unde lxxxvij. di. c. eiciens. quod tamen quedam decreta non habent subdit Chrysostomus. Mercator sine mendacio et plurio esse non potest: id est difficulter esse potest. Hoc enim et ipsi quotidie fatentur: vix enim alicui credunt nisi iurati. Quod detestanda oris abusio: nescire videre minutam cuiuslibet mercis vilissime sine iuramentis et pluribus: et hoc ideo: quia secundum prophetam non est timor dei ante oculos eorum. Quod rabies mundane cupiditatis totiens absque lucro plerumque peierare. De quibus ait Cassiodorus. Mercatores illi abominabiles estimantur qui iusticiam dei minime considerantes per immoderatum pecunie ambitum polluant: merces suas plus pluribus onerantes quam precijs. Dicere quoniam potest: vtrum omne plurius sit mortale peccatum: presertim cum sit graue videtur propter lingue lubricitatem: cum etiam se

plus cōtingat in loco pelerare. Ad hoc re-
spondet sanctus Tho. scōa 2^a. q. xcviij. q
fm doctrinā philosophi propter qd vnu/
quodq; tale illud magis: videmus autē q
ea que de se sunt peccata venialia vel etias
dona ex genere: si in contemptū dei fiant
sunt peccata mortalia: multo magis ergo
quicquid est qd de sui ratione ptinet ad cō-
temptū est mortale peccatū: piurium autez
de sui ratione importat cōtemptum dei: et
ideo manifestū est q ex suo genere mortale
peccatū est: etiā si locose piurat aut coact^o:
dūmodo pceptat se iurare et qd iurat credit
falsum esse: quia cōtra pceptū est qd ponit
Leuit. xix. Non periurabis: de quo plura
ponunt in secundo pcepto. Quid sentien-
dum est de his qui industrie deliberato
animo et pposito pelerare nō verent: et hoc
ad decipiendū pxiurū periurio pncioso.

Triq; censendū est esse peccatū equipa-
randum detestabili homicidio: immo fm
Tho. in quodlibetis: piurium solēne gra-
uius est homicidio: q; ex hoc ipso q in cau-
sa cuiuslibet peccati defert iuramentū: ma-
nifeste ostendit q piurium p maximo pec-
cato debet haberi: nec imerito: quia piura
re nomē dei videt quedā diuini nominis
denegatio: hinc fm locum tenet post idola-
triā: vt patet ex ordine pceptorū. Et ex his
patet q uili lucro detestabile vitium piurij
miseri mercatores incurrunt. Tertio p/
inde vendūt vel emūt cum duplicitatibus
qd maxime ptinet ad mediatores mercati-
arū seu censales: theutonice vnterkauffer:
qui vtriq; pti placere volentes: vtriusq; se
mentiant fautores: vtrosq; tamen sepius
decipientes: nūc enim ementem: nunc ecō-
tra vendentē decipiunt: ad pxiurū dūtaxta
lucrum et cōmodum inbiantes. Hi sunt fu-
res sceleratissimi ex vtraq; parte precii ac-
ceptantes: vt vterq; fidelitatem exhibeat:
cum tamē sepius vtrosq; decipiat. Contra
quos dicit Ecclia. ij. De duplici corde:
id est affectu ad decipiendū: et labijs scele-
stis: id est qui etiā ore psequuntur huiusmo-
di affectū: et manibus malefacientibus: id
est qui et opere pficiunt: et peccatorū ingre-
dienti duabus vijs: ostendēs se amicum et
exhibens inimicū corde ore et opere. Quā-
tum autē malū sit hoc ostendit domin⁹ in
ps. liij. loquēs de Jūda. Si inimicus me⁹
maledixisset mihi: sustinuissem vtiq; scz le-
uis. Et si is qui oderat me magna lo. fuis-
set: abscon. me for. ab eo. Tu ho Jūdas hō

vnanimis: scz q̄tum ad apparentiam: dux
meus: id est comes itineris: et notus me⁹:
qui simul me. du. ca. cl. Et subdit increpa-
tionē maledictiōis cōtra tales dicēs: Ve-
niat mors sup illos descen. ad infe. viuen-
tes. Refert beatus Bernhardinus in suo
quadragesimali: de quodā censali vel me-
diatore mercantiarū: qui vt ementibus et
vendētibus vel saltem vni parti eorū men-
dacijs suis se gratum redderet: p firmā-
do p̄cio inter eos psonaliter astans: clam
ictu oculi vel pedis ementi vel vendenti:
aut vtriq; pariter innuebat: vt mercatum
inter eos omnino cōcluderet. Tandemq;
post firmatā int̄ eos venditionē et emptio-
nem si alter eorū de chara venditione seu
vili emptione lamentabat̄ respōdere sole-
bat: ideo clam innuebam tibi ne facere de-
beres. Simile quiddā legitur Proverb.
xxvj. vbi dicit: Sicut noxius est qui mit-
tit lanceas et sagittas in mortē: ita vir qui
fraudulēter nocet amico suo: et cum fuerit
dephensus dicit: ludens feci. vnde officiu
tam piculosum merito computandū est in-
ter illa: que vix aut nunq; exerceri possunt
cum salute anime sue: quia huic p̄te con-
uenit similitudo illa que ponit Ecclia. xxiij.
Propter inoptā: glo. cordis vel ope-
ris multi deliquerūt: et qui querit locuple-
tari auertit oculū suum: scz a timore dei: si-
cut in medio compaginis lapidū palus fi-
gitur: que scz palus premis et murus disti-
patur potius q roborat: sic intermedium
emptionis et venditiōis angustiabit pec-
catis: quia vtriq; parti vult applaudere in-
manifesto: et decipere in occulto: sicq; pre-
mitur peccatis et dissipat deceptionibus.

Quarto equidē emunt et vendūt cū ver-
bis sophisticis: id est deceptorijs obscuris
et inuolutionibus plenis: nam in mercan-
do sua verba tam astute componūt et ornāt:
q ad plures etiā contrarios sensus appli-
cari possunt: dantes per hec incautis et sim-
plicibus aliter intelligere q̄ sit ī veritate:
putantes per hoc euadere mendacij discri-
men: quod econtra magis adaugēt. Quia
dicit Ecclia. xxxvij. qui sophisticē lo-
quit: glo. ad decipiendū et ad captendum
gloriā humanā et fauorem: odibilis est: scz
deo et hominib⁹: his etiam sophisticis
vti solent begutte que circūlocutiue et pa-
rabolice dissimulant verū vt euadant mē-
daciū: his etiā vti solent mercatores ad re-
vendende defectū indirecte occultanduz.

Ad cuius euidentiā queri potest: an peccent qui vendendo equos dicere solent emptori: ego tibi vendo hunc equū p vmbroso strumoso infirmo: et sic de alijs defectibus qui solent esse in equis: quos tamē defectus equus nō habet nisi forte vnū sed occultū quem defectum si sciret emptor vix daret illius precij medietatē: an inquā talis venditor excusat p hoc q̄ in genere dixit defectum equi. Ad hoc respōdet Berū. in suo quadragesimali: q̄ talis venditor tenetur emptori dicere defectū illum in speciali: qz alis rem notabiliter maculatā vendit cum detrimento proximi qd̄ est contra charitatem: nec sufficit sic exprimere in generali: p̄sertim cum hoc in fraudē faciant vt credant emptores q̄ sicut nullū inueniūt defectum manifestū: sic nec inesse credūt aliquem occultum. Similiter vendētes pannos et similia nō satisfaciūt si dicunt: respicere diligēter oculus pascet te: quia hec omnia fraudulenta sunt verba cū ipsemet sciant certitudinaliter defectū rei vendende notabilem esse. Ex huiusmodi enī contractibus sepius emens incurrit grande periculū et damnū imminet venditori fraudulento qui tenet ad restitutionē totius damni: vt extra de iniur. et dam. da. c. si culpa. Insuper incurrit dispendiū salutis anime sue qd̄ grauius est omni damno: qz si res plus iusto p̄cio vendit p̄pter latentē defectum: tunc ignorans hoc ignorantia p̄babiliter licet peccare non videat: tamen postq̄ ad eius noticiā puenit ad debitam reparationē obligat. Quinto p̄terea quidam emunt vel vendūt cū iniurijs aliorum mercatorū: aliorū merces diffamātes iniuste vt suas charius vendant: qd̄ est mendaciū valde p̄niciosum ex multis cōcurrentibus. Prīmū enī est negatio veritatis. Secundum est intentio fallendi: quia vt dicit Aug⁹. et habet. xxij. q. ij. §. ille ergo. q̄ mendaciū est falsa significatio vocis cum intentione fallendi. Tertium est iniuria proximi q̄ p̄peditur ne vendere valeat merces suas. Quartū est diffamatio proximi: qz hoc notat esse minus iustus q̄ mercibus corruptis proximos decipere suspicat: nam audiētes hoc dissemināt hanc infamiā inter mercatores vel vicinos: qui tamē minus peccāt si merces illas corruptas esse putant. Prīmū autē diffamator maliciosus est et grauius peccat: vnde in dicto. §. ille ergo. subdit. Sed cū fallere semp sit volūtatis: falli

aut vel infirmitatis vel temeritatis: grauius fit qd̄ ex voluntate q̄ qd̄ ex temeritate vel infirmitate procedit. Quintū est deceptio mendosa illi qui rem suā compare desiderat: qz sic rem proximi nimis diffamat mendaciter: sic et p̄p̄riā nimis cōmendat vt alterū decipiat: qd̄ si fecerit obligat ad triplicē restitutionē faciendā. Primo illi quē decipit in vendēdo. Secūdo illi quē spoliat fama sua eum diffamādo. Tertio tenet ad reparationē damni qd̄ diffamat⁹ sustinet p hoc in nō vendēdo: et sup̄ hec blasphema uit veritatē et lacerauit charitatē: dans alteri occasionē inuidie et odij sempiterni: vñ tale mendaciū multo graui⁹ ē q̄ furtū p̄pter diuersa cōcomitātia. Sexto aut quidam emunt p̄missiōibus aut etiā p̄stitis iuramentis ad solutionem certo tpe faciendā: sub dolo fraude se cōstringētes aīo fallēdi. Ad cui⁹ euidentiā queri pōt: vtrū ille peccat q̄ aliquid p̄mittit qd̄ tñ nō implet: p̄sertim cum dicat. xxij. q. iij. c. vnusquisqz. Et si p̄mittit q̄s aliqd̄ inhonestū: tolerabili⁹ est p̄missū nō facere q̄s facere qd̄ turpe est. Ad hoc dicendū p̄ distinctionē: aut enī p̄mittit quis qd̄ est illicitū et inhonestū: et tūc taliter promittens grauius peccat: siue p̄posuerit adimplere siue nō: nec tale p̄missū adimplere debz si nō est honestū: imo si tēdit dūtaxat ad inhonestatē q̄siqz seruari: nō debet etiā si sine interitu salutis eterne seruari posset vt patet exp̄ssum ex de iure iu. in. c. quēdam modū. vbi ponit exemplū vnū de eo q̄ iurauit se ducturū mulierē in vxorē q̄ tñ interā fornicata est: et de alio q̄ ducens vxorē iurauit q̄ nunq̄ eaz dimitteret: q̄ siliter postea adulteriū p̄petrauit: quapropt̄ neuter eorū p̄missum adimplere tenet: p̄pter cōditōes subintellectas: si videlicet p̄ma ē despōsationis legē nō veniret: et si secūda i lege cōiugij non peccaret. Et qd̄ magis est si talis mulier in m̄rimoniū acceptā da fieret interrim leprosa paralitica: vel amitteret oculū aut nasum: tūc silr nō obligaret ad p̄ficiendū p̄missū: vt p̄z in textu: et h̄ ideo fm̄ glo. qz honestas intelligit̄ in h̄ iuramento vt si res in eodē statu p̄miserit: secus tñ esset si mulier laberet in facultatibus: qz si p̄ violentiā opprimeret spōsa de futuro nō tenet seruare p̄missum eā ducēdo: vt dicit ibidē glo. Si ho p̄mittit quod est honestū et licitū: tūc fm̄ Tho. scōa 2. q. cx. Si p̄mittēs habet animū adimplendi quod p̄mittit non mentit̄: quia nō loquit̄ contra id qd̄ gerit

In mente: si tamē probabiliter crederet se posse perficere. **N** si temerarie crederet: quācām credēdi nō hēbat: tūc nō excusat a mendacio pncioso: quia in dispendiū est alterius. **P**reterea si non perficit quōd fideli mente pmissit: tunc infideliter agit animū mutando. potest tamē excusari duobus modis. **P**rimo si pmissit id quod est illicitum manifeste: quia tūc pmittendo peccat: sed mutando ppositum bene facit. **A**lio modo si sunt mutatae cōditiones psonarum et negotiorū: vnde Seneca de beneficijs dicit: **A**d hoc quod homo teneat facere que pmissit: requirit quod omnia imutata pmaneat: alioquin nec fuit mendax in pmittendo: quia promissit quōd habebat in mente subintellectis debitis cōditionibus: nec est infidelis nō implendo quōd pmissit: quia eadem cōditiones non extant. **H**inc apostolus nō est mentitus qui non iuit corinthum quo se tamē iterum pmissit. **C**orinth. j. et hoc propter impedimenta que supuenerant. **S**i denique quod pmissit animū implendi non habuit licet postea adimpleat tamē mendacij reus est et pmissionis transgressor in voluntate iudicat: quod utique in p̄senti pposito mendaciū pnciosum esset: ac non adimplentē ad recompensationē condignā obligaret: tam quātum ad capitale quā etiam quātum ad omne interesse. **V**erūtamenē alteri fidem pmissam non tenenti promissa fides de necessitate non est tenenda: ut patet extra de iureiurand. c. iij. et in glo. **S**eptimo denique quidam in emptione et venditione decipere nituntur falsis computatiōibus: maxime quādo cum inexptis simplicibus vel rusticis computationē faciunt. **E**t quicquid in hoc decipere p̄ualent lucrum reputant: aut alter minus iusto in solutione recepit: aut plus iusto soluit: totū in abissum auaricie trahunt. **S**icut enim insidiant aranee muscis in foraminibus muri: sic huiusmodi quotidie simplicibus hominibus insidiantur in apothecis suis. **S**icut vulgo dicitur solet de puella quā de vita inquirens quāti constaret: accepto responso petijt aliam magis p̄ciosam etc. **C**ōtra tales dicitur **Thesal. iij.** **N**emo circūuentat in negotio fratrem suū quoniam vindex est dominus. **U**nde in p̄sona decepti dicitur **Ozee. xj.** **C**ircūuenit me effraim in negotiatione sua et in dolo domus sue. **E**ffraim crescens interpretatur et signat impios mercatores qui p malicias circūuentiones diuitijs crescunt. **S**ed

iusto dei iudicio eueniet eis quod dicitur **Job. xx.** **D**iuitias quas deuorauit euomet et de ventre eius extrahet ea deus. **Q**uod a nobis auertat christus iesus. **A**d laudē dei omnipotentis.

De deceptionibus mercatorū in pondere: mensura: moneta: p̄cio et macula: in defectiōe: admixtiōe et corruptione: Sermo XXVII

Non furtum facies.

N **Exod. xx.** **A**liso de multiplici mendacio pncioso quod cōtingit verbis ad decipiendū p̄ximū: secūdo loco procedendum est de multiplici mendacio quod cōtingit facto ad p̄ximū et circūuentiōz quod utique non minoris est criminis: quia dicitur **Tho.** in quodlibetis: quod cum eadem sit in utroque mendacio fallendū intētio hinc uterque peccat equaliter: verbū enim et factum assumit ut instrumentū fallendū: et ideo nō refert quātum ad peccatum: utrum aliquis verbo: scripto nutu vel quocūque facto mentiat: sicut nec refert quātum ad homicidiū utrum quis interficiat gladio vel securi. **B**

Sciendū est igitur quod quinqz sunt hominum genera precipue mercatoz: qui factis mendosis p̄ximos circūueniunt ad decipiendum. **P**rimo nāque quidam laqueum deceptionis tendūt in varijs ponderibus et mensuris: contra illud **Deut. xxv.** **N**on habebis in sacco tuo diuersa p̄dēra manus et minus: nec erit in domo tua modius maior et minor: pondus habebis iustum et verum etc. **Q**uod sane intelligendū est in vno loco vel in vna ciuitate: nam s̄m **Tho.** mēsuras venaliū rerum necesse est esse diuersas in diuersis locis: propter diuersitatem copie vel inopie rerum: quia vbi res abundant mensure maiores esse cōsueuerunt et ecōuerso. **I**n quolibet tamē loco sunt mensure determinate publica auctoritate vel antiqua cōsuetudine: quas p̄terire non licet. **E**t simile iudiciū est de ponderibus. **H**ic ergo queri potest de ponderibus et mensuris: an. s. utens corruptis ponderibus vel mensuris: non p̄ superiorē sed p̄ plebeios s̄m in vrbe tota cōmuniter introductis peccet: p̄sertim cum his qui iustas mensuras. et iusta pondera mutant lucri causa penitentia imponit: extra de empti. et vendi. c. ut mensure. vbi ponit penitētia: xxx. dierū

in quantitate de quo similiter supra dictum est. **D**atum vero ad scdaz maculā scz admixti-
onis: cū in re vēdēda falsas aut peregrinas
mixturas aut cōpositiōes occulte addūt fe-
re in oīa substātia vēdibill: sic faciūt multi
mercatores aromatarij ac etiam artifices:
imo pene oēs artificijs et mercātijs lucrati-
uis incubentes: qđ p̄cipue dñs lamentat̄.
Esa. j. dicēs: Argētū tuū versū est in scoriā
scz p̄ cōmixtionē stanni v̄l plūbi: vinū tuū
mixtū est aqua. Sed alia lra habet caupo-
nes tui et tabernarij tui miscēt vinū aq̄. Se-
quit̄ heu cōsolabor sup hostib⁹ meis et vin-
dicabor de inimicis meis: et cōuertā manū
meā ad te scz puniēdū: et excoquā ad purū
scoriā tuā. **V**ra loquit̄ ad modū fabri qđ p̄
virtutē ignis cōsumit qđcđ ē ipuritatē i au-
ro vel argēto. **H**ic qđ pōt vtz ponens
mixturas in mercib⁹ peccet et ad restituti-
onē teneat̄. **A**d h̄ r̄ndet Bern. in tracta. de
tractib⁹: qđ si talis mercator p̄p̄ h̄mōi cō-
mixtiones vēdit illas merces vltra extre-
mos limites iustū p̄cij: tūc totū illud quod
plus recepit obligat̄ restituere: et vltra h̄ te-
neat̄ ad interesse si alē p̄ hoc dānū passus ē.
Si vero p̄ hoc nō intēdit nisi iustū p̄ciū ci-
tius extorq̄re: tūc ad satisfactionē nō obli-
gat̄: p̄sertim si certitudinalit̄ v̄l multū p̄-
habilit̄ scit iustū p̄ciū nō excessisse: qđ si du-
bitat tūc teneat̄ p̄ eo qđ certus est de fraude
sua. **A**d maiore tñ evidentia sciendū qđ du-
plex est genus cōmixtionū: nā qđā sūt ad-
mixtiōes ficticie qđ quasi in nullo mutant
valorē rei venalis: et in talib⁹ nō peccant si
faciūt intētiōe sola sobriū et iustū luc̄ ex-
torquēdi. **A**llie vero sunt admixtiōes p̄ni-
tiose qđ virtutē et valorē notabilit̄ minnūt:
qđ sunt omnino p̄tra pp̄rias et cōes intētiōes
emptorū: et tales omnino sunt illicite q̄nis
etiā nihil vltra iustū p̄ciū recipiūt. **N**ō ē
qđ taliū vsus saltē in frequētatiōe sua mor-
talis est culpa: put̄ patet in illis qđ in vino
mebiū miscēt vt floridus in eo color eluce-
scat: cū tñ dicat̄ qđ tale mebiū in vino mira-
bilis capiti et stomacho sit nociuū. **S**i tamē
virtutis minucio modica sit et p̄ciū iustū:
tūc nō puto nisi peccatū veniale: h̄ Bern.
Sed arguūt in p̄trariū mercatores dicen-
tes. **Q**uilibet pōt miscere rei sue qđ vult
saltē anteq̄ eā venalē expōat: non aut̄ post
vini p̄conizationē nec post mercū vēditio-
nē et ego assētiō. **P**ōt itē inq̄s merces sic
mixtas venales exponere: nec ego h̄ dico:
sed oportet qđ in vēditōne defectū illū m̄-

xture plane notifices emptorib⁹ si vls ens
dere dispendiū mortalis criminis. **R**atio
ē qđ p̄stat omnibus qđ lex et p̄suetudo civi-
tatis est qđ vendat̄ vinū puz et merces nō
mixta: sed talis p̄tra vtrūq̄ fraudulēt in-
cedit: cū hoc etiā eius intētiō corrupta cō-
stat esse maledicta auaricia: in hac etiā ma-
cula cōprehendunt̄ illi qđ vēdūt merces cor-
ruptas p̄ sanis: qđ p̄tingere solet etiā in
omnibus fere mercib⁹: scz i carnib⁹: ouis:
piscibus: maximū qđ p̄periculū iminet apo-
thecarijs et similib⁹: qđ in seropis et medici-
nis imponūt ea que sciāt̄ eē corrupta v̄l no-
cua seu nō p̄ficua: cū iā p̄pter vetustatem
suā pdiderūt virtutē: ex quo seq̄tur p̄lix-
or vel etiā grauior infirmitas aut interdū
mors ipsa: ac p̄ hoc medici incurrūt ifami-
am et etiā culpā si debitā diligentia nō ad-
hibuerint: vnde in omnib⁹ dānis illis et sil-
bus ex corruptiōe mercū pueniētib⁹ tene-
tur vēditōr ad restitutionē et ad omne inces-
se: vt extra de iniur. et dam. c. si culpa: qđ ta-
lis occasione dāni dat et piculū: vt dic̄ Tho-
mas scda. 2. q. lxxvij. damni qđā: qđ p̄pter
h̄mōi corruptionē res qđ vēdenda p̄ponit̄
minoris est p̄cij cū tñ p̄pter h̄mōi vitiūz ni-
hil de precio subtrahat. **P**ericuli vero ex
eo qđ vsus talis rei reddit̄ inutilis ipedit̄
vel noxius: sicut domus ruinosa p̄ firma:
equus claudicās p̄ veloci: et cibus veneno-
sus p̄ sano. **O**mibus igit̄ p̄dictis p̄tinget
qđ ait Chrysof. et ponit̄ in q̄busdā decret̄
lxxvij. di. c. eijciēs: qđ quēadmodū triti-
cū aut aliqđ tale teras in cribro dū huc et il-
luc iactant̄ oīa et graua paulatim deorsuz
cadūt et tādē in cribro nihil manet nisi ster-
cus: sic de substātia negociatorū nouissime
nihil remanet nisi solum peccatū: hec ille.
Tertio quidā decipiūt mēdaci facto: dū
mercatores in se cōuentiōes dolosas et p̄-
nitiosas faciūt qđ nullus de tali v̄l tali mer-
cantia vēdat v̄l emat nisi tñ tres v̄l quat-
tuor: vt sic charius vēdāt v̄l simul pascun-
tur vt vno p̄cio plus iusto vēdant vt āpli⁹
inde lucrari possint iniuste: et hij sunt p̄do-
nes execrādi qđ totā cōmunitatē spoliāt:
et monopolū vocāt̄. **M**onopolū em̄ ē mer-
catio quam aliqđ soli ex condicōe exercēt et
impetrant qđ ipsi soli emere vendere v̄l eti-
am docere possint: vnde generaliter mer-
catores qui conueniūt in certo precio plus
iusto vendant: aut qđ aliqui duntaxat aut
vnus solus vendat: vel etiā qui impetrat qđ
sibi soli res aliq̄e vendere liceat: iudican-

tur monopolii: et secundum leges debent bonis suis spoliari: ac exilio perpetuo damnari. Si milititer et concedentes et admittentes debent puniri: hec patent. *C. de monopo. l. vna.*

Quarto preterea quidam decipiunt facto non solventes tempore constituto ad quod se tamen obligauerunt scriptura: promissione vel etiam iuramento: et hoc propter proprium commodum quod interim querunt cum illis pecunijs: vel in lucratiuis mercationibus vel etiam quia monetarum expectant mutationem aut similia queritantes propria comoda: aut etiam ex malicia vel alia quacumque culpa: unde si creditori per talem dilationem solutionis prestant occasionem damnificationis tenentur ad omnimodam condignam satisfactionem et ad totum interesse: prout latius postea videbitur.

Quinto sunt etiam quidam decipientes simplices: rem aliquam minus debito ementes: vel etiam charius debito vendentes: licet non faciunt propter anticipationem vel prorogationem solutionis: et hi sunt propter preoccupationem rerum venalium qui merces preoccupant: non propter propriam necessitatem sed propter improbam cupiditatem: ut scilicet statim sine immutatione temporis vel loci vel ipsius rei charius vendant: qui dicuntur in vulgari vorkouffer: in foro tanquam aucupes residentes: hi nimirum grauiter peccant: quia propter commodum proprium ac lucrum quodlibet venale vel vsuale faciunt charius ementi et vilius vendenti quam iustus sit secundum rectam rationem: ex quo damnificare videtur vtriusque partem: lucrum proprium e medio tollentes: et per consequens toti reipublice perniciosi sunt: et hec quidem potissime solent exercere quam talium rerum charistia contingit esse in terra propter raritatem illarum mercium: tunc enim vbi que preoccupant ad insidiandum in foro in vicis et plateis ac in viarum exitibus inexplabili cupiditate inbiantes ad lucra ac vniuersos excoziare cupientes. Et ideo Bernhardtus super cantica sermone. xxxix. inter alia ponit inhumanitatem erga proximum vnam esse rotam auaricie: qua scilicet auarus rapido cursu vehitur ad inferos. De qua dicit Augustinus. de verbis domini: que est ista auaritas pecunie: cum et ipse belue modum habeant: tunc enim rapiunt quando esuriunt: parcunt vero prede cum senserint satietatem: insatiabilis est sola auaricia diuitum: semper rapit et nunquam satiatur: nec deum timet nec hominem reueretur: nec patri parcit: nec matrem agno-

scit: nec fratri obtemperat nec amico fide seruauat etc. Quos egregie irridet. Seneca epistola. xiiij. dicens: vidisti aliquando canem missum frustum panis aperto ore captatum: quicquid accipit protinus integrum deuorat et semper ad spem futuri hiat. Idem: euenit nobis quicquid expectantibus fortuna prolecerit. id sine vlla voluptate dimittimus et statim ad rapinam alterius erecti et attoniti in epicuro illud chaos incidimus manere sine termino est: sed unde procedit hec inhumanitas nisi ex bestialitate et vilitate huius terrene concupiscentie. Dicit enim leo papa in quodam sermone: quod amoris pecunie vilis est omnis affectio: et anima lucri cupida etiam per exiguum perire non metuit: nullumque est iusticie in illo corde vestigium: in quo auaricia sibi fecerit habitaculum: nec quidem illi fructum bonorum profert quem possidet: quia diuitiarum amor insatiabilis: longe amplius torquet eum quam refrigerat usu suo: quarum quidem acquisitio laboris: possessio timoris: amissio plena doloris inuenitur. Unde legitur in cronica ministrorum generalium ordinis minorum: quod quidam vsurarius ad extrema ventens nullius anime subsidium querens ait anime sue. *O anima mea video quod me derelinquere velis cum bonis acquisitis frui deberes: sed ad minus decem libras tecum portabis: quas diu in lombardi meo posui: et ego te deo auferam quia talia tibi auferit: leuatisque oculis in celum blasphemando contra deum spuebat: et cum in illis blasphemijs os suum aperiret magna flamma visa est exire de ore eius que domum et villam incendere videbat: et sic illa iehennalis anima in hoc mundo flammam eternam accepit: et in baratrum horridum pariter cum flamma descendit: in quo potissime patuit quod nihil auaro scelestius: hic enim animam suam venalem habet non pro xxx. argenteis: sed etiam pro obulo vilissimo.* Quod a nobis auertat christus iesus.

De duplici valore rerum: et vtrum liceat plus iusto vendere et minus iusto emere: ac de triplici gradu iusticie: Sermo XXVIII

Non furtum facies.

Exo. xx. quia dictum est in sermone primo. de his qui minus iusto emunt: et magis iusto vendunt: quasi spoliatores effecti

int' emptores & veditores. Ad hanc materiam profundius indaganda primo sciendum est quod valor rerum secundum Scotum in. iij. di. xv. dupliciter sumi potest. Primum valor est naturalis: scilicet secundum bonitatem nature a deo in re creatam: et hoc modo formica mus vel pulex plus valet quam panis: quia vitam animam et sensum habet. Secundus valor dicitur vsualis qui sumitur in respectu ad usum nostrum: et sic panis plus valet quam mus: et hoc modo sumitur hoc valor qui pensari potest ex tribus. Primum ex virtuositate: quia quanto efficacior est res nostris utilitatibus tanto preciosior iudicatur: et sic panis triticeus optimus est et equus fortis. Secundo ex rerum raritate scilicet secundum quod res ex sue inveniendi raritate et difficultate magis nobis necessarie sunt: et hoc idem bladum plus valet tempore charitatis quam abundantie. Tertio ex rerum complacibilitate in usu earum: et sic licet duo equi sint eque fortes et veloces: tamen unus est in usu gratior unum: alii alij. Verumtamen certa pensatio valorum rerum vsualium vix aut nunquam a nobis fieri potest nisi per consuetudinem et probabilem opinionem: et hoc non punctatim seu sub indivisibili ratione ac mensura in plus et minus: sed sub aliqua latitudine competenti respectu temporum locorum et personarum circa quam diversi diversimode res estimant: quia equalitas illa secundum rectam rationem non consistit in indivisibili medio quod respicit ipsam iustitiam communitativam: sed in quadam latitudine. Et ideo quando diuidentes et vendentes remanent intra illam latitudinem: licet indivisibile punctum equalitatis non attingant: in quocumque gradu circa extrema latitudinis illius fiat: utique iuste fit. Quantum autem se extendat illa latitudo postea videbitur.

Hic ergo quiri potest utrum res plus quam valeat licite vendi possit: vel etiam minus emi. Ad hoc dicendum quod non pensato earum valore in respectu ad usum nostrum et ad probabile iudicium humane estimationis mensurantis valoris rei infra limites latitudinis competentis. Quod probari potest primo quia iura civilia contractum rescidunt quando emptor vel venditor ultra dimidietatem iusti pretij defraudator: tunc enim contractus est nullus et per iudicem irritandus: nihilominus autem in foro conscientie licet fraudatio sit citra medietatem pretij: dummodo saltem sit notabilis facienda est restitutio: dummodo procedat ex uno vel ex pluribus istorum quattuor. scilicet si procedat aut ex probabili ignorantia: aut ex mentis leuitate manifesta vel presumpta sicut: contingere solet in ebriosis aut insipientibus aut iuuenibus aut prodigis aut siliis: vel etiam ex quacumque egestate: aut etiam ex alia quacumque necessitate

ad hoc compellente. Ex quibus comprehendi potest quod talis contractus non procedit ex mera grata et gratuita voluntate: unde talis defraudatio in minus emendo aut plus vendendo: non solum est contra iustitiam sed etiam contra charitatem et contra naturalem hominis pietatem: licet ex utriusque partis consensu talis contractus procedere videatur. Et cum secundum Aristotem. iij. Ethic. Ignorantia et aliqualis coactio excludunt voluntarium: ideo tales fraudatores vel potius extortores ad restitutionem obligantur: unde. x. q. ij. hoc ius dicitur quod si in venditione plus offeratur quam res valeat: ecclesia recipere non potest nec debet: sed tamen iustum pretium. Et licet lex dicat quod si scilicet decipere possunt citra medietatem pretij tamen ecclesia in suis contractibus dolu facere non debet ut plane patet ex de dona. c. p. tuas. Quod si queritur cur ergo lex sicut non prohibet totaliter hanc inequalitatem. Ad hoc dicendum secundum Thomam. quia lex datur populo in quo sunt multi a virtute deficientes: hinc solum prohibet ea que destruunt humanum conuenientiam: utpote excessus magnos: quoniam deceptus est aliquis ultra dimidietatem iusti pretij: tunc enim ad restitutionem cogitur: ecclesia vero non punit etiam in paucis quando absque scandalo et maiori dispendio punire potest: aliter non. Tolerat enim ecclesia crimen propter scandalum evitandum: ut expressum. iij. di. c. denique: similiter propter maius dispendium evitandum: ut. ix. q. j. ordinationes: ubi dicitur in si. ubi enim multorum strages iacet: subtrahendum est aliquid severitati. Item correctio est subtrahenda etiam ab eo qui habet sociam multitudinem: unde dicitur. xxij. q. v. c. non potest esse salubris a multis correctio: nisi cum ille corripitur qui non habet sociam multitudinem. Cum vero idem moribus plures occupauerunt: nihil aliud restat bonis quam dolor et gemitus: lex autem diuina que non solum datur populo sed etiam virtuosissimis: nihil in punitum relinquit quod virtuosum est virtuti: ideo secundum diuinam legem illicitum reputatur: si emendo vel vendendo equalitas non fuerit: et ad restitutionem cogitur si sit notabile damnum: puta quando additio vel diminutio equalitatis iusticie tollere non videtur. Quod si queratur an res comparata minus dimidia parte iusti pretij venditoribus debeat reddi vel retineri. Ad hoc dicendum quod si res minus dimidia parte iusti pretij comparatur: in potestate emptoris est supplere pretium iustum vel a contractu recedere: unde ex de emp. et ve. in. c. cum dilecti: ibi dicitur: quia vero in arbitrio emptoris est si velit supplere iustum pretium: aut venditionem rescindere cum res minus dimidia parte iusti pretij comparatur: scilicet etiam ipsa que scilicet in hoc casu peremptoria lata fuit in contrarium: sequitur tamen que iuri contraria est

ritates: possessionē monachis iudicamus esse reddendā. Preterea glo. ibidē sup x / bo deceptiōis: dicit: q̄ cū dol⁹ dat cām co / tractui: puta dolo te induxi ad vēdēdā rē aliquā: alis nō vēditur: nō tenet tract⁹: vt. ff. de dolo. l. et elegāt: xij. q. ij. q̄sq̄s ep̄s: i si. et extra de re. pmu. cū vniuersoꝝ. Si ve ro incido in tractū qz venditur eram s̄ p dolum tuū min⁹ vēdidi: vlp̄ dolum meū plus emisti: tenet qdē tract⁹ s̄ agit ad supple / mentū residui. ff. de act. emp. et ven. l. iulianus. s̄ si vēditor: si vero dol⁹ nō dat causā tractui nec incidit in tractū: tūc si dece / ptus sū vltra dimidiā ptē iusti p̄cij in vēdi tione obtinet qd̄ h̄ d̄. l. de rescin. ven. l. ij. si aut̄ deceptus sum minus dimidiij iusti p̄ cij: nō possū agere ad aliqd̄: qz licitū ē scd̄z leges strahētib⁹ sese ad inuicē decipe vsq̄ ad dimidiū iusti p̄cij. ff. de mino. l. i. cause: s̄ in p̄cio. Et nota q̄ in tractibus bonesti dei si dolus dat cām contractui nō p̄ con / trahētes s̄ p̄ intermediā p̄sonā tenet tra / ctus: s̄ dat̄ actio de dolo tra mediatoꝝ: ff. de dolo: et elegāt. s̄. j. in glo. S̄z h̄ obijci pōt tractus emēdi et vēdēdi mere volūta rius est: qz nullū ius cogit vēdere vel emere: et ideo p̄taxatio p̄cij rex venaliū mere volūitaria erit: et p̄ p̄sequēs sortiet̄ ius et fo rū mere volūtariū. Ad h̄ dicēdū q̄ licz de iure n̄ cogar rē meā vēdere: cogor tñ i actu et tractu vēdēdi formā et regulā iuris et iu sticie et eq̄tatis debite seruare: et ideo in ef / fectu vēdēdi nō licet mihi rei mee iniustū p̄ciū ponere et accipere: qz tūc impono nō vt simpliciter mee sed vt in alterum cōmutan de: et ideo s̄m hosti. licet aliq̄s ab initio co gi nō possit rē suā vēdere vel alienā emere vt ptz. l. de strahē. emp̄. l. dudū: si tñ ex / posuerit rē venalē et p̄ciū offerat: et p̄ iusto p̄cio dare nō vult cogi pōt p̄ iudicē q̄ iusto p̄cio vēdat. ff. de offi. p̄fec. v. l. j. s̄ cura car nis. Alterius q̄ri pōt vtrū licitū sit rem venditiōi exponēdā taxare s̄m valorē vti / litatis ementiū: nō s̄m valorē vtilitatis vē dentiū. Ad hoc dicēdū q̄ si p̄ciū rerum no stre vite necessariū taxaret s̄m eq̄ualentiā eius qd̄ p̄ticularit̄ nobis p̄ferūt vtilitatis tallū p̄ciū esset qd̄ammodo nobis imp̄ci abile: exempli gratia: si vnica potio vlp̄ her ba medicinalis a morte me valeat liberare et imp̄ciabilē sanitatē restituere. Aut si ci / phus aque mihi p̄ siti morituro possit suc / currere: valent predicta in hoc casu infini / tam auri substantiā: nō s̄ debēt res ita ta /

xari: qd̄ vt clarius pateat pōt triplīci rōne p̄bari. Primo rōne neq̄tie ab hūanis cor / dibus excludēde: nā duplex malū ex h̄ seq̄ retur: Primo qz nihil est iniq̄ū q̄ p̄ p̄ti / cularib⁹ et p̄uatis comodis cōi et vniuersa li bono p̄iudicare: cū s̄m ordinē iuris et iu / sticie cōmune bonus p̄uato semp̄ preferri debeat: vt ptz extra de postu. pla. in. c. bo / ne memorie. Secūdo tal̄ taxatio fieret om / nino in p̄iudiciū cōis boni: cū ecōtra i cō tractib⁹ ciuilibus et humanis: p̄ciōrū eq̄ litas sit mensurāda p̄ respectū ad om̄e bo / nū. put̄ omni bono dinoscit̄ expedire ad cō seruationē vtilē reipublice: alioquin talis taxatio difficultatē induceret ip̄ortabilez: vt patet intuentibus. Secūdo qz nihil in iustius est q̄ vendere id qd̄ suū non est: nā cōmodū qd̄cunq̄ qd̄ expectare videt̄ em / ptor ex re emēda: omnino extra ip̄m vēdē / tem est: si s̄ vēditor ex hoc p̄sequit̄ aliquā maiorē vtilitatē ex illa re vēdēda. p̄p̄ spe / ciale cōmodū emptoris: tūc omnino p̄seq̄ / tur hoc ex re nō sua: qd̄ vtiq̄ ineq̄litas ess̄ atq̄ iniustū. Et iste casus multipharie con tingit dū q̄s p̄p̄ paupertatē: necessitatē aut comoditatē cogit̄ aut minus iusto vēdere aut magis iusto emere: qd̄ quidē ip̄rob lu / cris inbiantes obseruāt: vt tales euiscera / re valeant: sicut araneē muscas capiūt ad sugenda interiora earū: verbī gratia: vēdis mihi hortuz retro domū meā pl⁹ iusto: qz multū indigeo: aut vēdis quātūcūq̄ rem aliā q̄ plurimū indigeo: tūc em̄ vēdis etiā cōmodū meū. Itē em̄s a me p̄cias panni minus iusto: qz pecunias ad soluēda debi ta req̄ro: et sic de alijs. Tertio qz nihil ē di / rectius tra fraternā charitatē cui potissi / mum in necessitate subueniēdum est: miro nāq̄ mō talis taxatio pietatē et humanita / tē vniuersā eneruaret et eradicaret: cū tñ i talibus casibus necessitatis maior pietas esset exhibenda: vnde breuiter p̄cludendo in omnibus tractibus emptiōis et ven / ditiōis p̄ncipaliter attendenda est com / munis taxatio et estimatio a ciuilibus cōi / tatibus cōmuniter facta: et sic singuli i su / is singularibus tractibus sequi debent formā et regulā cōmuniū taxationū: ne p̄s turpiter: irrationabiliter: inobediēt̄ et ide / center a suo toto dissonet: et ne quilibz pro suo libitu cōmunitati et communi vtilitate p̄iudicet: ac p̄ p̄sequēs cōmuni iusticie et p̄ etati deroget. Sed obijci potest si res non possunt plus q̄ valeant vendi nec minus

emi: et hoc secundum communem et probabilem estimationem
 omnium hominum: tunc fere tota civitas venditum et
 ementium contra iustitiam peccaret: quia quasi omnes
 volunt chare vendere et vile emere. Ad hoc dicitur
 dum quod non est verum de communitate iustorum: quia
 iustus non vult ultra iustum pretium vendere vel
 citra iustum pretium emere: in quantum iustus: sed
 bene verum est de communitate iniustorum et cu-
 pidorum: qui omnia etiam volunt iniusta: et quicum-
 que vult emere citra iustum pretium vel vendere
 ultra iustum pretium: in hoc iniustus est et agit
 contra charitatem fraternam dummodo procedit ex
 vno illorum. iij. quae tacta sunt in principio sermo-
 nis huius. Sed quia ut dictum est pensatio va-
 lores vix aut nunquam a nobis fieri potest: nisi per
 spectivalem et probabilem opinionem: et hoc quidem
 non punctatim sub ratione et mensura indivisibili
 in plus vel minus sed ponit sub aliqua latitu-
 dine competenti: circa quam etiam diversa homi-
 num capita et iudicia reperiuntur in estimatio-
 ne discrepare. Hinc etiam distingui potest tri-
 plex gradus etiam iustus limitati et iustifica-
 ti pretii secundum varias estimationes etiam probabi-
 les diversorum hominum. Primus autem gra-
 dus iusti pretii potest dici pius. scilicet qui est minoris pre-
 cij: secundus discretus. scilicet qui est mediocris pretii
 et tertius rigidus. scilicet qui est maioris pretii: verbi-
 gratia: sint. c. pecie panni eiusdem valoris: tunc
 propter varia capita et diversas sententias cir-
 ca illas: a variis erit varia taxatio: quodam enim
 estimabunt qualibet illarum pretii. xxv. coronarum
 et hoc dici potest pretii limes et gradus pius: quodam
 vero. xxv. cum dimidia: et talis taxatio dici
 potest limes et gradus discretus: quodam etiam
 xxvj. et hoc dici potest limes et gradus rigidus
 propter varietatem ergo emptorum et venditorum
 aliquae istarum peciarum panni vendentur: xxv. cum
 dimidia: aliquae. xxvj. quodam igitur in emptio-
 ne et venditione non fit excessus pretii ultra ta-
 les limites: non derogat communi iusticie et
 licitus est contractus. Preterea qui potest
 utrum licitum sit res vendere charius quam vale-
 ant: eo quod venditio vendit in detrimentum ven-
 ditoris: presertim cum ex hoc emptori ultra com-
 mune valorem nihil accrescat. Ad hoc respondet
 Tho. secunda. 2. q. lxxvij. quod si fraus desit in
 emptione et venditione: tunc de ea loqui possu-
 mus dupliciter. Uno modo secundum se: et secundum hoc
 emptio et venditio videtur introducta pro com-
 muni utilitate utriusque: dum scilicet unus indi-
 get re alterius et econverso sicut patet per phi-
 losophum. j. poli. quod igitur introductum est pro uti-
 litate communi non debet esse magis in gravamen unius
 quam alterius: et ideo debet secundum equalitatem rei inter

omnes contractus institui siue institui. Quantitas
 autem rerum que in usus hominum venit: mensuras secundum
 pretium datum ad quod inuentum est numeris: ut dicitur
 in. v. Ethic. et ideo si pretium excedit quanti-
 tatem valoris rei vel econverso res excedit pre-
 cij: tollit equalitatem iusticie: et ideo vende-
 re charius aut vilius emere re quam valeat est
 secundum se iniustum et illicitum. Alio modo possumus
 loqui de emptione et venditione secundum quod pro acci-
 dens cedit in utilitatem unius et detrimentum
 alterius: puta cum aliquis multum indiget ha-
 bere rem aliquam et alius ledit si ea careat: et in
 tali casu iustum pretium erit ut non solum respiciat
 ad rem que vendit sed etiam ad damnum quod
 venditor ex venditione incurrit: et sic licite
 potest aliquid vendi plus quam valeat secundum se: quibus
 non venditur plus quam valeat vendenti: non
 tamen potest rem suam supercedere ex eo quod emens mul-
 tum iuvat: ut dictum est: quia utilitas que accre-
 scit ementi non est ex vendente sed ex venditione emen-
 tis: nullus enim vendere debet alterius lu-
 crum: sed vendere potest damnum quod patitur: verum-
 tamen is qui ex re alterius accepta multum iuvat
 potest aliquid vendenti propter spem superoga-
 re quod pertinet ad eius honestatem: presertim si
 vendens indigens fuerit: ratio prioris est: quia
 iniustum est alteri vendere quod non est suum: vel ven-
 dere ementi quod est ementi: 2. cor. Sco. i. iij. ad
 dicitur quod idem est dicitur de pmuta. Verum-
 tamen de pmuta-
 tionibus in arte capsozia postea latius tractabimus

De contractu emptiois et vendi-
 tionis ac etiam triplici termino pro-
 gationis: et quo quis obligatur ad mutu-
 andum primo: Sermo XXIX

Non furtus facies.

Exo. xx. Jam ordine debito vide-
 dum est de temporibus progationis vel anti-
 cipationis in contractibus emptiois et venditio-
 nis. Pro quo sciendum quod in huiusmodi contracti-
 bus considerandum est triplex tempus vel termi-
 nus solutionis: et secundum hoc erit contractus me-
 ritorius licitus vel punitivus. Primus dicitur
 potest terminus gratie et hic merito est con-
 cedendum. Secundus est vite: et hic licitus est de-
 bite contrahendi. Tertius autem est culpe: et hic pni-
 tivus est toti communitati. Primus autem dicitur
 terminus gratie eo quod ex ipsa lege gratie
 sumpsit originem cum scilicet expectatio solutionis
 rei empte usque ad certum tempus ex gratia vendi-
 toris ipsi emptori libere cedit: quod terminus
 sic processus non solum omni caret vitio: sed etiam

am est opus iustū: piū: meritoriū. **P**rimo est opus iustū adimplēs iustā nature legē quā dñs dilucidat. **Lu. vj. dicens:** quecumq̄ vultis. i. rationabilis velletis vt faciant vobis homines et vos eadē facite illis: hec ē em̄ lex et pphete. Et illud ostendit **Gratia** nus in p̄ncipio decreti: vbi p̄mittit q̄ ius nature est qd̄ in lege et in euāgelio p̄tinet quo dñs iubet alij facere qd̄ sibi vult fieri: et p̄hibetur alijs inferre qd̄ sibi nolit fieri. **Ex** hac igitur lege nature tenet homo nō solū scdm̄ facultatē suā ac iuxta emētis indigentia p̄ loco et tpe p̄ dilationē solutionis mutuū dare: vtz etiā p̄ncipaliter mutuarē: licet indigēs nihil emeret ab eo: iuxta illd̄ p̄ceptū dñicū **Lu. vj. Mutuus date nihil inde sperātes:** cū em̄ lex naturalis obligat nos diligere p̄ximos sicut nos ipsos: s̄ vtique nō tm̄ implēdū est affectu s̄ etiā p̄ loco et tpe ope et effectū. **Iux̄ illd̄. j. Job. iij. Filio** li nō diligamus v̄bo neq̄ lingua sc̄z tm̄ s̄ opere et veritate. i. veraci opatiōe. **Hinc dicit. vij. q. j. c. om̄s:** q̄ negāt misericordiam faciendā fugientib⁹ et necessitatē patientibus: ip̄m christū negant q̄ est sūma misericordia et veritas: sed qz p̄ceptū h̄ de q̄ h̄ loq̄tur christus est affirmatiuuz: ideo obligat sp̄ s̄ n̄ ad sp̄: s̄ tm̄ p̄ loco et tpe sic̄ alia p̄cepta affirmatiua: et ideo in debito mutuādi mō duo p̄ncipaliter sunt cōsiderāda. **Primus** est facultas substantiā habētū q̄ sūt in triplici gradu: qz quidā eoz habēt facultatū penuriā: alij sufficientiā: alij vero abūdantiā. **Scdm̄** est indigentia mutuū postulantū: qui sunt etiā in triplici gradu: quidam em̄ habēt necessitatē vltimā: quidā artam licet nō extremā: et qdā cōmunē licet nō artam vel extremā. **Ad** inueniēdū igitur verā obligationē mutuū: q̄n̄ cui et quō q̄libz obliget ad tria p̄dicta hominū genera qdam ingeniosa discretiōe vario mō cōputāda sūt et vt de h̄ exempli causa modus subdat cui etiā cōcordat **Alex. de hales** notandū ē qz p̄mo reperiunt qdā habētes facultatū penuriā: licet nō extremā s̄m̄ statū suū et p̄sonā: et hi solū obligant p̄mis dare mutuuz id est eis qui sūt in extrema necessitate manifesta. **Mimirū** cū ad dādū illis obligant vt patet. **s̄. in. iij. p̄cepto** vbi agit de elemosyna quō ad illā faciendā obligat vn⁹ quisq̄. **Ratio** vero illius est: qz licet ip̄i penuriā patiunt nō tm̄ deficiūt neq̄ moriuntur. **Qui** autē in extrema sunt necessitate manifeste morient̄ nisi illis subueniat in q̄

casu sūt om̄ia cōia: et ideo de illis tanq̄ de suis p̄p̄ijs subueniri debet talit̄ indigent̄: qz si nō habēt aliqd̄ tpale qd̄ illoz subuētioni cōueniat q̄ sunt in tali extrema necessitate: tūc ip̄endere p̄nt̄ adhuc triplex mutuū. **Primū** est op̄is id ē obsequii: qd̄ mutuuz etiā inimicis est ip̄edēdū in necessitate: iuxta illud **Exo. xxvij. si** videris asinū odientis te iacere sub onere: nō p̄trāsibis s̄z subleuabis eum. **Asinus** odientis est corp⁹ inimici: qd̄ iacet sub onere q̄n̄ tenet in extrema necessitate: qd̄ vtique p̄transire nō debemus: quā illi mutuū charitatiuū subuētioni p̄ posse cōicemus. **Secūdū** est mutuū oris qd̄ est dulce verbū et solatorium qd̄ vtique p̄ loco et tpe in tali corporis extrema necessitate degētibus est affectu pietatis impēdendū: p̄sertim illud verbū dulce qd̄ potest saluare animā illius. **Cū** em̄ verisimile sit qz in tali necessitate multis imineat etiā extremū piculū salut̄: oīno tale mutuū or̄ ē eisdē nec̄rio misericordie ip̄edēdū sic̄ his frequē solet p̄tigere q̄ ex diuino et hūano iudicio ducūt ad mortē vel p̄pinq̄ sūt mort̄: hinc d̄ **Eccl̄. xvij. Nōne** ardo rē refrigerabit ros: sic et verbū meli⁹ q̄ datum: hoc etiā mutuū oris a plerisq̄ potest impendi per subuentionē verborum apud illos qui positum in tali necessitate diuersis modis scdm̄ exigentiam euentus subleuare possunt: vt procurando elemosynas indigenti vel veniam offendenti: aut ereptionem oppresso et sic de alijs. **Tertiuz** est mutuū cordis qz etiā cessantibus predictis duobus semper impendi valet: nam si non habes quo re vel opere vel etiā ore cōferas: adhuc tamē aliquid tibi super est qd̄ illi mutuo cōmunicare teneris: habes cor: habes affectum: habes inq̄ vel saltē habere teneris animū piū: cordis cōpassionē: mentis teneritudinem: mutuū igitur illi prebe cordis cōpassionē et pietatem: quia vt dicitur. **j. Thimo. iij. Pietas** ad om̄ia valet p̄missionē habēs vite que nunc est et future: et beati misericordes quoniam ip̄i misericordiā p̄sequēt̄: sint oīa nāq̄ cor ē potissimū qd̄ dñs respic̄: et ideo dicit **Jo. icano. j. Job. j** sua: q̄ viderit fr̄em suū necessitatē patiētem et clausit viscera sua ab eo. i. affectuz piū et cōpassiū nō manū: quō charitas dei manet in eo. q. d. nullo modo: qz de talia corda penitus refugit inhabitare per gratiam. **Hinc** dicitur per **Esa. lvij. c. cum** effuderis esurienti animam tuam sc̄z p̄ cordis

B

cōpassionē: et animā afflictā repleris scz
 cōpassiua pietate: tunc orietur in tenebris
 scz peccatorū tuorū lux tua: id ē gratia tua
 ad verā cōuersionē mētē tuā illuminans:
 et de his tribus mutuis dicit glosa Matē.
 v. Si deest facultas da affectū obsequium
 vñ verbū. Secūdo reperit qdā habētē
 facultatū sufficientiam: et hī non soluz pri-
 mis sed etiā secundis mutuū prestare tenē-
 tur: scz eis qui habēt necessitatez artā licet
 nō extremā. Ad cuius euidentia sciendū qd si
 facultatū habēs sufficientiā scdm statū su-
 um et psonā aliqd habeat qd nō sit necessa-
 riū sustentationi status sui et psonae suae: de q
 prius visum est vbi agit de elemosyna: nec
 etiā illoz qbus puidere tenet: vel qb^o ma-
 gis obligat vt sunt filie: parētes: vxor: fa-
 milie: serui et cōsimiles. Qd etiā intelligē-
 dum est salua cōsistentia debita artis suae
 vel lucri aut mercātiarū suarū qbus inuaf
 ad illā sufficientiā: tūc enī talis in mutuo
 subuenire tenet ex necessitate precepti ne-
 cessitate artā patienti: licz non sit extrema
 necessitas: verbi gratia. Sit aliquis artis
 mechanice timens deuz: arti suae fidelit in-
 cūbens p sustentatiōe sua suaeqz familie: ni-
 hilqz supflue vel indebite consumens: ve-
 rax in vobis et fidelis i promissis. Idic in q
 in edia p̄peditus: impensas suae artis non
 potest acquirere nisi euz dispendio pprio:
 eo qd ppter dilatiōē solutionis cogit cha-
 rius emere: vel propter anticipatiōem so-
 lutionis cogitur vilius vendere: paratus
 qd sit mutuantī debitam facere cautionem
 sine fraude: talī dico qd facultatum suffici-
 entiam habentes modo predicto tenen-
 tur ex necessitate diuini precepti mutuū
 dare: nihil inde sperātes: et hoc etiā dicitur
 ipsa lex nature quia alis non faceret alteri
 qd sibi rationabiliter vellet fieri. Tertio
 quidā inueniunt habētē facultatū abun-
 dantiā: et hī tenentur etiā ex necessitate p-
 cepti dare mutuū existentib^o in tertio gra-
 du: his scz qui necessitate habēt cōmunes.
 Ad cuius dilucidatiōē sciendū est qd i fa-
 cultatibus abundantes scdm statū et pso-
 nam: licet lucratiuis negocijs vñ artificijs
 nō insisterēt: qdqd supfluum habēt decētie
 sui stat^o et suorū: tenent illud p̄stare mutuo
 cui libet generi p̄dictorū hoīm fm̄ triplicez
 gradū necitate patientiū: qd si nō facit nec
 alis bona sua dispensare meli^o vñ saltē eque
 bñ ppōit: mortalit^o peccat: hīc dz. xlviij. di.
 c. sic hij: qd nō minoris est criminis hñti tolle

re qd cū possis et abūdās sis indigētib^o de-
 negare: qd si nō pōt oib^o subuenire: tūc ce-
 teris parib^o subuenire tenet magis egētī.
 Qd si obijciūt qdā dicētes: he diuitie mee
 sunt: vtpote qd sudorib^o ac idustriosis sol-
 licitudinib^o meis mihi coaceruauit: cur qd
 meū est alijs ip̄edere debeo: si multis diui-
 tijs egēt: sic dānū eorū acqrāt sibi laborib^o
 idustriosis sic et ego feci: hec enī et his si-
 milia qdā obijciūt: et vt vobis vtar Ambro-
 sij in di. c. sic hij. Vbi subdit: s̄ ait: qd inu-
 stū est si cū aliena nō inuadā ppria diligētī
 us seruo: cui rīdet Amb. ibidē. Qd ipudēs
 dictu ppria dicitis qd ex qbus recōdit i hūc
 mūdū detulisti qn̄ in hāc igressus es lucē:
 sequit: Illū qd iniqu^o ē de^o vt nob nō equa-
 lit distribuat vite subsidia vt tu qdē esses
 affluens et abūdās: alijs vero deesset et ege-
 rēt: an idcirco magis: qz et tibi voluit beni-
 gnitatis suae expimēta p̄ferre: et aliū p vir-
 tutē patiētie coronare: tu vō susceptis dei
 muneribus et in sinū tuū redactis nihil te
 putas agere iniquū: si tā multoz vite sub-
 sidia sol^o obtineas: qd enī tā iniust^o: tā aua-
 rus qd multoz alimēta suū nō vsū s̄ abū-
 dantiā et delicias facit: neqz enī min^o ē habē-
 ti tollere et c. s̄ ibi: vñ tale supfluum licz illo-
 rū sit ppriū q̄tū ad suae nature sustentatiōē
 et q̄tū ad auctoritatē ministrādi: tñ q̄tum
 ad vsū ē illoz i qb^o sūt pbabilia signa ne-
 cessitat^o i trib^o p̄dict^o gradib^o. Et hz trans-
 gressores hui^o p̄cepti nō sp̄ puniāt lege hu-
 mana: nihilomin^o tñ lege puniūt diuina:
 nā fm̄ Aug. li. de li. ar. multa ipunita iuste
 relinquūt a lege hūana: qd tñ iuste iudicāt
 lege diuina: sic punit^o fuit Elimelech: qz tē-
 pore charistie iudeā reliq̄t ne cogeret pau-
 pib^o dare vñ comodare: vt ptz i cōmēt^o sup
 Ruth. j. c. vide histo. scolasticā et Vyrā ibi
 dē. Scdo p̄ncipalit^o plūgare fminū solu-
 tiōis ē op^o ptū: p̄sertim cū sit idigētī qd statī
 soluere difficult^o vñ nullo mō pōt: tradit enī
 tūc emptori nō solū res emptā s̄ etiā de mu-
 tuo subuēit ita qd a tpe illo dilatiōis ad so-
 lutiōē dato qdāmodo mutuū vēditōr em-
 ptori p̄ctū mercātie: vt sic idē emptor pui-
 dere possit indigētīs suis: op^o enī magne
 pietat^o ē artifici idigētī qd nō hz vñ artē ex-
 erceat et familiā nutriat vēdere ac tradere
 mercātiā pio vñ saltē discreto p̄cio ac beni-
 gne solutionē expectare s̄ enī ē qsi totā fa-
 miliam sustentare: ac per hoc quasi plura
 misericordie opa exercere: quia sic vestit nu-
 dos: alit famēlicos: potat sitibūdos: visitat

egrotos &c. qui vero rigido termino videntur
 hac pietate non quiritur: presertim dummodo emen-
 tes fuerint pauperes. Quis enim hoc licite fa-
 ciunt sic postea videbitur: tamen ad illa subli-
 mita prima pietatis assequenda non pertingent.
 Contrarium autem facere dicitur: quod terminum so-
 lutionis videntur: ut patet ex de usur. in. c. consu-
 luit: & in. c. in ciuitate: & hi contra vestros
 nudant: alimenta spoliant ac modis omnibus
 pauperum facultates attenuant: & eos usque ad
 puram mendacitatem euiscerant. Tertio per se-
 quens est opus meritorium iuxta videntur & ter-
 minum facientis intentione: quod quicquid agunt
 homines intentio iudicat omnes. Ad cuius eui-
 dentiam sciendum quod secundum glo. ex de usur. in. c.
 consuluit triplex intentio distinguere potest in mu-
 tuo dādo. scilicet charitatis: tepiditatis & cupi-
 ditatis. Prima est intentio charitatis in qua
 scilicet intentione charitas est causa mutui & hoc
 quidem pertingit: cum in mutuo dādo homo solus
 ex charitate mouetur: non intendens ex se ali-
 qua consequi temporalē vtilitatem: sed ex mera
 & liberali gratia mutuat egenti. Circa quod
 mutuum primo quiri potest: an pro mutuo tali in-
 tentione tradito liceat recipere postea donum
 aliquod gratuitum. Ad hoc dicendum quod si probabili-
 ter presumere illud dare gratis ex amicitia
 non ratione mutui facti vel sciendi: nihil etiam
 sperari: tunc illud gratis datum recipi potest
 absque vitio usure: nam si pura intentione mu-
 tuans aliquid suscipit ab illo qui mere gratis
 illud offert non peccat: quod antequam pecuniam
 mutuasset licite potuit aliquod donum gratis
 accipere: nec peioris conditionis efficitur per hoc
 quod pecuniam mutuauit. Concordat Tho. secunda
 2. q. lxxviii. & hoc indicat verbum christi di-
 centis. Mutuum date nihil inde sperantes. id est
 ex ipso tractu mutui: verumtamen ad cauendum
 spem mali & usure pericula: tutius est abstine-
 re nisi probabiliter presumatur quod ex antiqua ami-
 cicia talis sequatur gratuita donatio. Pri-
 mum periculum est ex parte mutuantis: nam qui recipi-
 unt amplius de facili in talibus donis incidunt
 in intentionem usurarii lucri: & persequens
 in causam usure ad quod precauendum plus dicitur vita-
 re receptionem munusculorum post mutuum quam si
 nunquam mutuo prestitisset. Secundum periculum est ex
 parte recipientis mutuum illud quod timendum est quod
 non mere gratis amplius reddit: sed ut mutuum
 sibi datum longiori tempore retineat: velut iterum
 in futuro tale mutuum sibi fiat: aut etiam quod
 verecō offensa mutuantis eum tanquam ingratus
 reputantis si nihil ultra mutui redditionem
 impedit: tamen secundum Basil. creditor aliquid tali

modo vel intentione datum recipiens bona fide: non
 tenetur ad restitutionem de bona fide consum-
 ptis vel etiam de extantibus quod diu probabiliter
 creditur quod ex sola dilectione illi dederat. Ter-
 tium periculum est ex parte scandalii aliorum: quod spe-
 cie habet mali exempli: & incurrit quod facile
 propter hoc periculum infamie prole: prestitor enim
 aut minus recipiens defacili creditur esse usu-
 rarius: & sic alios scandalizat & seipsum in-
 famat. Secundo queri potest: utrum debi-
 tor usurarii habens pecunias sub usura
 & mutuas socio suo eo pacto quod socius resti-
 tuat usurario sortem & usuras: dici possit usu-
 ram committere. Ad hoc respondet Jo. cald. extra
 de usuris. c. si. in sua repetitione dicens quod si
 talis suo socio mutuans prout intendebat
 usurario creditori suo de illa pecunia satis-
 facere: tunc non peccat nec fit in fraudem usu-
 rarium nec sibi aliquid accrescit: sed tantummodo
 ut dānum proprium euitet: non enim tenetur quod cum
 damno proprio subuenire socio: ut patet. xliij. q.
 v. c. denique. Si non potest alteri subueniri nisi
 alter ledat commodum est neutrum iniuri quod
 grauari alterum. ff. de prescrip. ver. l. quod seruan-
 dorum. Si vero talis non intendebat prout solue-
 re pecuniam sub usuris acceptam usurario cre-
 ditori suo tunc peccat ulterius mutuas sub
 usura: & si a socio receperit usuras tenetur
 ad restituendum eas. Cuius ratio est: quod in hoc ca-
 su de pecunia sic mutuata nullum dānum pas-
 sus est: quod licet illam non mutuasset: nihilomi-
 nus tamen eandem usuram soluisset: non habens
 animum restituendi usurarium mutuum: cui
 sententia beatus Bernardus concordat. Tertio
 queri potest an licet mutuum dare ad captan-
 dum amorem & beniuolentiam debitoris. Ad hoc
 dicendum quod sic: ubi spes principalis non pro-
 tendatur ulterius: si tamen mutuans ultra
 principaliter lucrum intenderet esset usura
 verbi causa: Mutuo pape vel imperatori vel
 alteri ut capta beniuolentia predictorum con-
 sequi possim aliquod beneficium siue castre
 vel similia: tunc utique usura foret secundum Jo. b.
 cal. ubi supra. Ad laudem dei omnipotentis.

Utrum licet emere redditus perpetuos
 vel vitales prediales vel pecunia-
 rios: & de sorte quid sit: Ser. XXX

Non furtum facies.

Exo. xx. Alio utique de primo
 termino solutionis qui est ter-
 minus gratie: concessus a ven-
 ditore ex gratia ex quo redditus venditori me-

A

ritorius. Jā scdm terminū solutiōis profe-
 quamur qui dicit terminū vite: et sicut pri-
 mus terminū ē ex pte venditoris: sic iste se-
 cūdus terminū ē ex pte emptoris: q̄ termi-
 nus licet nō sit meritorius: tñ ē licit⁹ obserua-
 tis debitis circūstātijs. Ad cui⁹ euiden-
 tiā primo generaliter q̄ri pōt vtrū licitū sit
 emere redditus q̄scunq̄ siue vitales siue
 hereditarios: p̄sertim cum sola spes plus
 recipiendi vsurariū faciat: vt p̄z eē de vsu.
 c. soluit: vbi subdit: q̄ hmōi hoies p̄ in-
 tentione lucri quā habēt: cū oīs vsura et sup-
 abundantia prohibeat in lege: et iudicandi
 sūt male agere: et ad ea que sunt accepta re-
 stituenda in animarū iudicio efficaciter in-
 ducendi. Sed emēs redditus siue vitales
 siue hereditarios hoc vtiq̄ facit intentiōe
 plus accipiendi: credēs tamdiu viuere q̄
 accipiet plus q̄ dedit. Ad hoc dicendū: q̄
 aliud ē in tractu mutui et comodati: et ali-
 ud in tractu emptiōis et venditiōis: nā
 in cōtractu mutui tñ p̄sari debet substan-
 tia rei et ipsius valor: nō autē vsus vel fru-
 ctus eius: eo q̄ ratioe vsus nō licet ex mu-
 tuo recipere vltra sortē: sed sufficit q̄ mu-
 tuanti tñ modo reddat valor ipsi⁹ rei mu-
 tuate: nec etiā eadem res numero reddi de-
 bet: eo q̄ in mutuo dñtum transferat i illū
 cui fit mutuum: in comodato vero res eadez
 numero reddi debet: quia dominiū ei⁹ nō
 transfertur in comodatarium. Verūtāmē p̄
 vsu illius rei nihil recipi debet alioqn̄ ac-
 comodatū transiret in locatū. Sed in em-
 ptione et venditiōe nō solū pensat substan-
 tia rei s̄ etiā vsus ei⁹: et tō si emptor rē ali-
 quā v̄l possessionē emit iusto precio: ac po-
 stea cōtingat q̄ p̄pter possessiōis fructus
 plus percipiat q̄ prius dederat: fit iuste su-
 um: et totū de sorte est: et ideo si in emptiōe
 et venditiōe plus accipit vel accipi spera-
 tur q̄ datū fuerat: nō est vitiosū cū totum
 sit de sorte: et hoc verificat tam in emptiōe
 et venditiōe q̄ simplr fit: q̄ etiā in illa q̄ fit
 ad tps vel ad vitā: eo em̄ iure q̄ q̄s recipit
 aliqd̄ plus q̄ dedit et iuste fit suū in posses-
 sionib⁹ vel redditib⁹ p̄petuis: eodem iure
 fit suū qd̄ plus recipit in redditib⁹ ad vitā
 cū sicut dictū est totum q̄ plus accipit de
 sorte ē: cū substantiā rei atq̄ vsū et fructū il-
 lius pariter emit. Hic igit̄ incidentalit̄
 notandū ē de sorte de qua dicit Alexan. d̄
 bales in. iij. pte: q̄ fors accipit duob⁹ mo-
 dis. Pr̄o p̄ signo distinctiuo rerum sicut
 Proner. xvj. dicit Salo. Sortes mittunt

i signū: et Numeri. xxxiiij. Dedit vobis ter-
 rā in possessionē quā diuidetis sorte. et ps.
 xxj. Super vestē meā miserūt sortē. Sc̄o
 p̄ re iuste possessa in diuisione aliquarum
 possessionū: et h̄ mō possessiones filioz isrl̄
 vocant̄ sortes. Magis proprie tñ fors dici
 pōt ip̄a q̄ritas mutuo data explicite v̄l im-
 plicite. Et fors ē capitale creditoz exp̄ssus
 vel palliatū: qz vsura nō pōt p̄mitti nisi cir-
 ca sortē et capitale rerū mutuabiliū: h̄ igit̄
 mō sortē accipiendo p̄tingit in tractu vsu-
 rā eē vel nō ex hoc q̄ aliquid accedit sorti:
 vel est de sorte: verbī gr̄a. Si quis aliquā
 possedit domū vel fundū: fructus inde ex-
 crescens de sorte est et non accedit sorti. Si
 quis igitur emit aliquā rem iusto precio:
 res ip̄a secum portat sortem suam: q̄ si qua
 exinde proueniat excrecentia: tūc illa qui-
 dem de sorte est et nō accedit sorti. Eodem
 etiam modo p̄tingit in locatiōe: porro cō-
 modatū si maneat in sua natura nō recipit
 excrecentiā sortis: sed magis tunc in alio
 tractu transit scz in locatū. Ex quo relin-
 quitur q̄ solū in mutuo lucrū accedit sorti:
 et ideo omnes doctores in h̄ p̄cordāt: q̄ in
 mutuo nō licet aliqd̄ accipere vltra sortē
 et q̄ solū in cōtractu mutui veri v̄l interpre-
 tatiui et nō in alio cadit vsura. Concordat
 etiā quedā glo. xiiij. q. iij. in. c. putāt q̄ ait.
 q̄ sunt duo cōtract⁹ qui de natura sui gra-
 tuiti sūt: scz mutuum et comodatū: mutuum au-
 tē si nō gratuitū ē: iam nō est mutuum s̄ vsu-
 ra. Comodatū v̄o si nō est gratuitū: tunc
 nō ē vsura: s̄ desinit eē comodatū: vnde il-
 lud qd̄ tunc accipit p̄ comodato si accipit
 p̄ re comodata et ē pecunia tūc comodatū
 transit in emptiōe et venditiōe. Si vero
 ē alia res que dat̄ p̄ ea tunc transit in p̄mu-
 tationē q̄ si pro vsu ipsius accipit pecunia:
 tunc transit in locatiōe: si vero res alia:
 tūc trāsit in cōtractū inoīatū scz do vt des.
 Et ideo nota generaliter q̄ quādo dicitur
 vsura cōmitti in aliquo cōtractu scz empti-
 onis: venditiōis: permutatiōis: locatio-
 nis. et c. tunc semp̄ itelligunt̄ ibidē eē duo
 contractus: exempli gratia: vendo tibi p̄
 decem qd̄ vix valet octo: et hoc propter di-
 lationē solutionis: ibi est vsura: et per con-
 sequens duplex contractus scz venditiōis
 et mutui: cuius gratia precii adaugetur.

Secundo q̄ri potest quare potius in con-
 tractu locatiōis q̄ in mutuo potest quis
 vltra sortem accipere. Ad hoc dici pōt v̄l
 tra ea q̄ dicta sunt: q̄ hoc p̄tingit propter

tres rōnes: sicut locatū a mutuo differt tripliciter. Primo quidē differt locatum a mutuo rōne charitatis: qz fm Alex. lomb. in mutuo ē cōtract⁹ grē vel charitatis: in locato vero cōtractus iusticie et eqtatis. Mutuū ergo de sui natura debet esse gratuitū als vendit charitas et gratia q̄ cōmunicat in mutuo: q̄ scz venditio nihil aliud est q̄ abusus et grē corruptela: in locato vero nō est sic: vnde si mutuatis rebus vera rō locationis et cōsimilis vsus rei locate datur tūc vltra ip̄am rem licite ampli⁹ exigi pōt. Exempli grā. Si florenti aurei ex sua inspectione v̄l deportatiōe valerēt aliq̄bus morbis vt faciūt aliq̄e gēme: aut si absq̄ sui cōsumptione aliquibus obsequijs vtilēs essent sicut aurei cippi vel argētei: tūc vtiq̄ licite locari possent et cū ip̄is recipi p̄ciū locatiōis: vt pz. xliij. q. liij. c. si feneratoriuz in glo. Pōt etiā in locato quidē vsura cōmitti put postea videbit. Secundo mutuum a locato differt rōne proprietatis: qz fm Jo. an. eē de vsur. in. c. si. In locato proprietatis rei locate remanet apud locantē: vt. ff. loca. l. nō em̄. Si q̄ lucruz pprie rei puenit ad eū et nō ad aliū iustū ē: qz nullus cogit facere bñficiū de pprio: vt pz. x. q. ij. precarie. In mutuo vero dñiuz rei mutuate trāsfert in eū cui mutuū dat: p̄pterea minime iustū est q̄ res illi fructificet cuius non est id ē mutuantis: et nō fructū s̄ poti⁹ dānū illi faciat p̄pter periculū dico eius in cuius dominiū translata est et iō aperta iniusticia ē: iusticia vero hoc exposcit q̄ vsus rei a me tibi mutuate et oīs vtilitas ex ea pueniēs p̄ toto tpe quo tibi mutuata sit a me oīno sit tua et nō mea. Cōcordat etiā Sco. i. liij. Tertio differt rōne vtilitatis: qz de locato suscipit homo fructū de mutuo nō. Unde Chryf. dicit: habēs agrū arādo accipit ex eo fructū: habēs domū vsū mansionis caput ex ea: et ideo qui locat domū vel agruz vsū suū dare videtur: et quodā mō videtur mutuare cū lucro: lucrū ex pecunia reposita nullū vsū capis: bec ille: qd̄ em̄ ex vsu denarioz homo fructū suscipit nō puenit principaliter ex denarijs s̄ ex ingenio vten tium illis. Ex domibus autē et agris principaliter fructus puenit licet secundario ex hominis ingenio: iusuper i mutuo periculum et damnū pertinet ad mutuū recipientem: econtra vero damnū periculū et deterioratio rei locate locatoz iminet: si saltē ex culpa illius qui locationē accepit nō su-

peruenit: iniustū autem esset q̄ ad illū spectaret cōmodū ad quē nō spectat periculū vt patet. c. j. de censi. in clemē. but⁹ sententie sūt Hosti. Jo. an. Hoff. et quasi omnes. Sed vt ad cepta redeam⁹. Tertio queri potest in speciali: vtrū absq̄ vsure vitio q̄s emere potest ad vitam redditus prediales presertim cum notum sit q̄ ibi plus expectatur q̄ datur: alioquin vtiq̄ nō emeret si pro certo sciret se non plus recepturum. Ad hoc dicendū fm Alexan. lomb. q̄ talis contractus licite fieri potest: et hoc triplici ratiōe. Primo rōne veri dominij enā qui domin⁹ est alicuius rei: est etiā dominus vsus illius: sicut ergo talis dominus rem illā in alterū simpliciter transferre potest: sic etiam transferre potest vsufructū illius dominij proprietate sibi retenta: vt patet in locatis: et sicut rem suā transferre potest in aliū simpliciter dando v̄l vendēdo eam aut vsu eius: sic etiam dare pōt aut vendere quo ad tēpus determinatuz: ex q̄ patet q̄ licite vendi possūt et emi redditus ad vitā ratiōne veri dominij. Secūdo vero possūt vendi et emi ratiōne dubij et periculi: nam sicut exp̄ssum patet extra d̄ vsur. in. c. nauiganti. Si quis dat decē solidos vt alio tēpore totidem sibi grani vel vini: v̄l olei mensure reddant que licet tūc plus valeant: vtrū plus v̄l minus solutiōis tēpore fuerint valiture verisimiliter dubitatur: nō debet ex hoc vsurarius reputari ratiōne dubij hui⁹ etiā excusat qui pannos granū vinū oleū vel alias merces vedit vt ampli⁹ q̄ tūc valeāt i certo termino recipiat p̄ eis dē: si tñ ea tpe tract⁹ nō fuerat veditur⁹: s̄ ibi. S̄ in emptiōe et venditiōe reddituū ad vitā: dubiū ē vtrum vedit⁹ plus dat q̄ accipiet eo q̄ emētis vita reddit⁹ incerta: iō rōne dubij talis tract⁹ licit⁹ ē cēsendus: cū em̄ q̄s possessionē vendit ad vitā emētis: vedit vtiq̄ tps incertū: qz ignorat q̄tū emēs supuiuere debeat: et cū indeterminatio tēporis a natura dependeat et nō ab hoīe: iō ē p̄ter homis intentionē. Ex natura ergo cōtractus vere transferet res i ementē: et qñ moris emens licz pax vixerit ex natura eiusdē cōtract⁹ reuertit ad vendentē: nec videt hic difficultas maior q̄ i his q̄ simplr vendūt: sed si quis equū emeret et p̄ eo cētū florenos solueret: stat q̄ si talis equ⁹ in crastino moreret nihilomin⁹ vedit⁹ cētū florenos sibi retineret: q̄uis ex re emptā emptor nullaz vtilitatē secutus

fulset: hoc est contingit ex eo quod vendens rem suam iuste transtulit in eumentes: que iusta translatio statim facit precium esse vendentis. Tertio denique possunt emi et vendi ratione iusti precij: nam in tali contractu seruari debet equitas iuris naturalis inter eumentes et vendentem: ut sic contractus ille reddat licitus: quando nimirum est excessus in illo contractu qui corrumpit hanc equitatem: siue ex parte eumentis siue ex parte vendentis: tunc ille contractus tanquam illicitus rescindi debet: et illa equitas ponderari debet ex circumstantiis utriusque partis: iudicio probi et experti viri: qua scilicet equalitate seruata inter eumentem et vendentem contractus est licitus de natura sui. Dico autem de natura sui: quia ex parte contrahentis potest esse vitium in contractu propter eius intentionem corruptam: puta si quis diues sufficientiam habens non propter vite necessitatem sed auaricia ductus ut ditior fiat tales redditus emit: tunc ex parte contrahentis est turpe lucrum. Concordat his Richardus in quodlibet. Porro tunc seruari dicitur equalitas iuris naturalis in hoc casu: quando pensata eumentis ete et sanitate periculo similibusque circumstantiis que possunt abbreviare vitam eumentis: et ex alia parte pensata precij quantitate que datur facilliter discerni non potest utrum notabiliter in illo contractu potior est emens aut vendens. Quod si ex aliqua parte reperiretur excessus notabilis saltem quantum ad comparisonem ad rem emptam vel venditam: tunc talis contractus licet in iure prohibitus non videatur et ab ecclesia tolleret: tamen in foro consue talis contractus vitiosus iudicaretur propter in equalitatem illius secundum communem et approbatam consuetudinem nisi periculum non possidendi pacifice vel leuandi redditus et similia pericula ac circumstantie iudicio proborum emptionem illam reducerent ad debitam equalitatem. Quarto queri potest: utrum emere liceat hereditarie prediales redditus: cum palam liqueat quod ibidem expectet plusquam datur. Ad hoc respondet Alexander de alexandria in suo tractatu: quod talis contractus licite fieri potest: dummodo seruetur equitas iuris naturalis: ita quod non appareat liquide quis contrahentium habeat meliorem partem secundum communem et approbatam cursum illius terre: quod in omni emptioe potissime obseruandum est cum emit aliquid ab his qui paupertate constricti vel necessitate sua vendere coguntur. Unde super illud Le

uistici. xxv. Quando vendis quippiam emi tuo vel emis ab eo: ne contristes fratrem tuum sed iuxta numerum annorum iubilaei emas ab eo: dicitur glo. quod necessitatibus proximorum est subueniendum nec est negociandum de necessitatibus pauperum: ideo sume cauendum ne presertim ab illis qui necessitate cogente tales redditus vendunt minori precio quam iustum est secundum communem estimationem emant: quod talis contractus iudicaretur iniustus propter necessitatem vendentis: militans contra charitatem proximi cui in hoc casu subuenire debuerat. Et secundum Alex. lomb. quando venditio a paupere facta est propter ardam necessitatem: tunc emptio mutationis locum tenet: ideo iniusta propter necessitatem vendentis et malicia ipsius eumentis quapropter quod plus accipit iustum titulum non habet possessionis. Quod autem obijciat si redditus hereditarios quis emit: necessario contingit ibidem fieri notabilem excessum supra sortem: propter hereditaria successionem perpetue duraturam: nihil obest: quod nec ius naturale nec ius posituum dicitur quod ille qui rem emit hereditarie tamen per ea dare teneatur: quantum probabile est quod ipse per totam vitam suam cum omni posteritate sua percipere debeat: quod secundum hoc non posset res hereditaria cadere sub iusta estimatione: sed sufficit quod taxat iustum precium: quod habeatur respectus ad illum qui emit et ad eius posteritatem usque ad certum gradum: vel potius quod respectum habeat ad eam antiquam et approbatam consuetudinem terre illius iudicio expertorum: vnde hereditarij redditus. xx. coronarum qui valerent in aliquibus locis xl. coronas et ultra ut in colonia: in alijs locis emerent per. cc. ut in zelandia: et hoc secundum communem consuetudinem patrie que ponderat diuersas circumstantias talem emptionem iustificantes. Denique nota generaliter tres regulas ad maiorem euidentiam. Prima est quod quicquid quis emit possessionem simpliciter vel ad tempus causa lucris quod tamen ex natura temporis expectat: non ex natura rei possesse: tunc vitium est in contractu quod dicitur iure turpe lucrum. Secunda est quod si possessio talis ematur causa lucris: et talis emptio propter necessitatem vendentis fuerit minus iusta: cum illi teneantur subuenire gratis: tunc in tali contractu est vitium usure: non pro se sed propter equipollentiam rei: quod lucrum quod ex tali contractu peruenire dinoscitur: militat contra charitatem vnde teneatur ad restitutionem illi quod minus iusto dedit. Tertia est quod si possessionem quis emit non causa lucris primo et per se sed ad sui et suorum vite necessitatem dummodo seruetur in emptioe ius

quia tunc sunt ibidem duo tractus. Primum est tractus venditionis: et ratione huius non cadit ibi usura. Secundus est tractus mutui: quod ex termino solutionis prolongato in mercantia pretium augetur quod nihil aliud est quam ipsi ementi mutuari pretium mercantie iam empta et ex tali mutuo lucrum accipere: quod si quis absque omni dilatione et solutionis expectatione venderet alicui rem aliquam ultra iustum limitem rigidi gradus: non esset ibidem usure vitium sed solus culpa venditionis iniusti pretij. Sed quod pluri- mi mercatores quotidianis querunt defension- nes suarum versutiarum ad excusandas excusa- tiones in peccatis: id primo in eorum persona potest obijci quod mercatori licitum est in suis mercan- tijs percipere moderatum lucrum: ex quo pro uti- litate reipublice se laboribus expensis ac di- uersis exponit periculis. Quis enim militat stipendijs suis vivit. Cum ergo iustum est ut in- de reportet lucrum competens officio suo: et hoc facere non valeat nisi in venditione mercium sic taxet pretium quod pensatis laboribus expensis et periculis circa merces factis: lucratur partem decimam vel octavam: quod etiam agere non potest nisi pro expectatione solutionis usque ad hoc pre- tium augeat suarum mercium: ut pensata huiusmodi expectatione solutionis cum ceteris circumstan- tijs: finaliter lucratur octavam partem vel deci- mam. Ad hoc dicendum est quod quis mercato- ri licitum sit lucrari propter causas dictas: non tamen est illi licitum quod lucratur illicito modo. scilicet vendendo terminum et observando modos alios illi- citos: nec etiam requiritur quod semper lucratur: quod officium mercantie innititur fortune et huma- ne industrie: si enim semper lucrari deberet: se- querebatur quod si merces valoris centum coronarum emisset pro mille: tunc secundum illam positionem possit pro quocumque illicitum tractum licite merces eas- dem vendere: ita quod ultra mille coronas lucra- ret decimam partem. scilicet centum coronas quod mani- feste potest esse irrationabile: sequerebatur etiam quod si in terra vel in tempore magne carissime merces suas emisset pretio magno: propter hoc in loco vel tempore in quo merces ille viles essent pretio ma-iori vendere posset quam emisset: saltem propter ex- pectationem solutionis: quod manifeste potest absurdum et utilitati reipublice contrarium: pre- cium igitur venditionis statuendum est secundum com- mune forum loci illius in quo merces ven- nales adduxerunt: ita quod notabile excessum communis pretij non requirant: quod si non appa- reat ibidem forum talium mercium: potest pro tunc exigere moderatum lucrum. Secundo obijci potest quod talis tractus utilis est reipubli-

ce tam seque ementi quam vendenti. Primum namque proficit ementi propter solutionis eius impotentiam et rerum emptarum indigentiam: quod si vellent absque talis termini dilatione vendere: tunc propter indigentiam denariorum et paupertatem multorum raros invenire possent empto- res. Secundo proficit vendenti: qui non intendit charius vendere propter tempus: sed ad recuperandum ipsum damnum quod ex dilata- tione solutionis incurrit carius vendit: nam si denarios illos post venditionem statim recep- peret: cum eisdem interim multa lucrari posset: nec obligaret alteri dilationem dare cum dis- pendio proprio. Ad hoc dicendum: quod tales sunt evasiones friuole: nam in prima pallia- ta resultat dolosa miseratio ubi sub specie pietatis violat iura charitatis: ac pretextu subsidij crudeliter serpit contra indigentiam proximi: quod ubi se fingit intendere pietatem ibi pascit propriam cupiditatem. Addere namque indigentiam indigenti non est pietas sed sub specie pietatis impia crudelitas cum illum qui statim solvere non potest ad hoc deducit pro augmentum pretij quod paulatim tardius et diffi- cilius solvere potest quod tenet. In secunda vero iniusta latet exactio de eo quod suum non est: nam et si talis venditor interim cum pecunia lucrari posset: possibile etiam foret quod nihil lucraret: imo quod et capitale perderetur: cum igitur non statim in periculo talis damni: stare non potest etiam in certitudine talis lucri: alioquin lucrum haberet de re non sua: scilicet de mu- tuo in emptione dato ut predictum est: et secundum Tho. Mercator non potest in pactu deduce- re recompensationem damni quod consideratur ex hoc quod sua pecunia non lucratur: cum non potest vendere quod nondum est et potest ab habendo multipliciter impediri. Tertio potest obijci quod tale contractum faciunt ex hoc licite ex eo quod sicut frequenter apparet debitores non sol- vunt in termino constituto: circa quorum etiam debitorum requisitionem oportet plerumque face- re magnas expensas. Quidam etiam post da- tam dilationem nunquam pretium solvunt: et sic ven- dens statim in periculo non recipiendi solutio- nis. Ad hoc dicendum quod licet multi reperian- tur qui in termino concessio non solvunt: mul- ti tamen contra sunt qui in termino constituto solvunt: nec tamen pretium propter tempus mer- cibus additum minuunt: et ideo utriusque ven- dere terminum inequalitas et iniusticia est: cum ex hoc appareat manifesta vitiosa inten- tio quod si iusto pretio vendentes penam appone- rent non solventibus in termino constituto: hoc

licitū eēt dūmō in fraudē nō fieret. Alimz
cū eēt dū fideiussorib⁹. c. puenit: ꝛ ceditur q
rōne interesse si debitor nō soluit in termio
sibi dato qꝛ creditor tūc seruari debet indē
nis: nec tūc est ibidē vsura: cū vsura sit qñ
rōne mutui lucrū sperat: hec autē crescen/
tia recipit rōne damni vitādi nō lucrū ha/
bendi: nec eos excusat qꝛ plus iusto vēdunt
eo qꝛ stant in piculo post datā dilationem
nunqꝛ recipiēdi solutionē: si saltē ꝓposituz
habuerint vltra iustū ꝓciū recipiēdi: dato
qꝛ in assignato termio legitime soluerent:
tūc em̄ licet solutionē nunqꝛ receperint: in
cōscientia sua securi eēt nō possūt: cū de tali
termio dato culpā habeat ꝛ aīam cū sub/
stantia ꝓdant: hoc solum bonū vltimo sibi
reseruātes: qꝛ nō ꝓximo de sua substantia
sꝛ diabolo de sua aīa satisfacere obligātur.

B Dic igitꝛ queri pōt: vtrū a venditore nū/
qꝛ vendi pōt tēpus sine vitio vsure. Ad h
dicēdū fm̄ Heral. obdoneñ. qꝛ tēps duplici
ter ꝓsiderari pōt. ꝓrimo ꝓut est quedam
duratio que ꝓsequitur ꝓmū motū: ꝛ h mo/
do tēpus ē quid cōmune oīm ꝛ nullo mo/
do vendi pōt: qꝛ qd cōmune ē omnīū nō ē
ꝓrticulariter singulorꝛ: ꝛ ideo tēps currēs ꝓ
receptione mutui. i. tēps mutuatiōis vendi
nō posset ip̄ius mutui receptori: qñ a ven/
dente cōmittatur vsura: ꝓ eo qꝛ ex natura
mutui tēps illud nō est ꝓstitoris sꝛ poti⁹ re/
ceptoris. Scōdo mō ꝓut est quedā duratio
ꝓꝓlicabilis alicui rei qꝛ duratio atqꝛ vsus
ē alicui ꝓcessus ad ei⁹ opa exercēda: ꝛ hoc
mō tēps ē ꝓꝓriū alicui⁹ sicut ann⁹ equi mihi
accomodati dꝛ: eē me⁹: ꝛ h mōt tēps licite vē
di pōt: ꝛ ex hoc generaliter ꝓcluditꝛ qꝛ tem
pus illud vendi pōt qd ē ꝓꝓriū venditoris
ꝛ ideo licet ꝓpter tēps rē plus vendere ꝛ mi
nus emere qꝛ tunc valeat: qñ nō ex malicia
ꝓtrahentiū sꝛ ex ꝓꝓria natura ꝓtractus id
ꝓcedat. Exempli grā. Si quis alteri vēdit
bladū in tpe quo min⁹ valet ad requestum
alterius qd tñ seruare firmiter ꝓponebat ꝛ
vendere tpe cōmuniter ꝛ ꝓbabiliter magis
caro: pōt tunc vendēs exigere ꝓciū qd i ho
ra ꝓstationis vlt vēditionis ꝓbabiliter cre
ditꝛ valiturū. Ad maiorē tñ euidentiā ꝓ
natꝛ casus quē etiam tangit Sco. in. iij. qꝛ
festū natiuitatis chꝛisti dicat. A. festū xpo
Job. baptiste dicat. B. si qꝛ quis vēdit bla
dū in. A. qñ scz minoris est ꝓcij ad roga/
tū alterius ꝓ ꝓcio tūc corrente: licet erat
illud seruaturus vsqꝛ. B. qñ cōmuniter ma
ioris est ꝓcij: tūc misericordiā facit ꝓximo

ꝛ charitatē cum ꝓꝓrio dispendio. Si xpo nō
erat seruatur⁹ tūc exhibet iusticiā: ꝛ si ꝓre/
stat solutionis dilationē ꝓꝓaddit gratiaz
Si ꝓinde nō seruatur⁹ illud statuit vltra
iustū ꝓciū ꝓ. A. sed iustū ꝓciū ꝓ. B. donā
do dilationem solutionis vsqꝛ. B. tūc ma/
nifestā cōmittit vsurā vendēs tēps nō suū:
vt ꝓꝓ extra. e. ti. c. ꝓsuluistꝛ: qꝛ si seruaturus
erat illud vsqꝛ. B. tunc casus ille licit⁹ est:
quia vendit tēps suum: qꝛ hoc modo ꝓꝓre
loquēdo nō accipit illd plus ꝓꝓter tēpus
sꝛ ꝓꝓter naturā rei scz bladi quod cōmuniter
plus valet in. B. qꝛ in. A. Ratio vero
quare potest illud sub tali ꝓcio vendere
vel commutare duplex est. ꝓꝓrima quia is
cui ꝓrestat vlt vendit tenetur sibi ad ꝓroba
bile equiualens seu ad ꝓreseruandum euz
a damno probabilis lucrū. Secunda quia
id quod in firmo ꝓꝓposito dominij sui est or
dinatum ad aliquod ꝓrobabile lucrū: non
solum habet rationē simplicis pecunie si/
ue rei: sed etiā vltra hoc habet quandā se/
minalē rationē lucrosi quā cōmuniter ca/
pitale vocamus. ꝓꝓdeo nō solum reddi ha/
bet simplex valor ip̄ius: sed etiam valor su
peradiunctus: quia casus etiā notatur ex
tra de vsur. c. in ciuitate: ꝛ cōcor. Alexan.
de hales. Et licet in dicto. c. in ciuitate. cō/
sulit qꝛ a tali cōtractu abstinēat: hoc tamē
cōsiliū est monitio vtilitatis nō ꝓꝓceptuz
necessitatꝛ: verūth interest vtrꝛ in h̄ cau ꝓ
illo tpe futuro ꝓciū certū d̄termiet aut nō.
Si ꝓꝓrio mō: tunc si verisimilitꝛ dubitatꝛ ab
exptis vtrꝛ in tpe. b. plus vel min⁹ valebit
vel nō: ꝛ tunc ratione dubij probabilis ex/
cusatur: vt dicto. c. in ciuitate. c. nauigan/
ti: extra de vsur. Si vero ponit sub incer/
to: tūc ꝓꝓfigere pōt aliquē certum diē illius
temporis d̄terminare: vel taxare potest ꝓ
cium fm̄ qꝛ diutius ꝛ cōmunius valebit in
mense illo: accipiēdo ꝓcium mediocre in/
ter carius ꝛ minus carū illius mensis: ꝛ h
licitū est. Qꝛ si velit d̄terminare ꝓcium
sub indeterminato tempore ponēs se in lu
cro tuo vt in pluribus contingi solet ꝛ ali
um in dāno: vtpote exigens tātū quantuz
valebit in quocunqꝛ tpe vsqꝛ ad .b. quādo
carius vendi solet: vel eligens vnū mēsem
de quo ex ꝓstfacto sibi eligere velit diē in
quo plus valuisset: tales ꝛ consimiles con
tractus sūt vsurarij: quia fors vendentis
efficitur nimis pinguis: ꝛ emētis fors effi
cit nimis tenuis. Ratio autem cur ibidē
sit vsura patet: quia ponit partem suam

vt in plurib⁹ cōtingit in tuto: et illā cum q̄
cōtrahit vt in plurib⁹ in periculo damni.
Est etiā ibi alia iniusticia: qz si rem suā po/
stea vendere vellet oporteret eum aliquo
tempore determinato exponere ad vēden/
dū et nō in tēpore vago: sicqz cōtingere po/
test qz min⁹ care vēderet q̄ in die charissi/
mo inter. a. et b. et p consequēs ī tali pacto
facit se certū de lucro vltra qd̄ humana in/
dustria posset: cū his cōcor. Hosti. Jo. an.
et Archid. i. c. vsura. xliij. q. liij. Secundo
queri potest: vtrū ille qui merces suas in
loco illo nō erat venditur⁹ vbi abundant
sed eas transferre pposuit ad loca vbi cari
us venditur posset rogat⁹ in eodē loco vē
dere tantū q̄tū verisimiliter valerēt ī alio
loco deductis piculis: laborib⁹ et expēsis:
p̄sertim qz q̄ iure vēdere pōt carius prop̄
t̄pis dubietatē: eodē etiā iure videt⁹ illud
facere posse p̄pter dubiū loci. Ad hoc dicē
dū qz Hosti. tenet qz nō pōt stare talis p̄tra
ctus. Inno. autē tenet p̄trariū quē sequit⁹
Ray. extra de vsur. s̄ Jo. an. cōcor. hāc cō/
trarietatē dicēs qz si statim emptor ille pre/
ciū soluit putat opinionē Inno. verā: tunc
enim nō habet speciē vsure. Si hō solutio
precij differat: vt Hosti. forsitan intellexit
tūc p̄cedere videt⁹ rō Hosti. qz ī dubio tem
poris pōt venditor et emptor cōmodū p/
uenire: s̄ hic nullū cōmodū fit emptori nī
si forte in solutionis dilatione: et hanc disti
ctionē approbat Jo. cald. extra de vsu. i. c.
si. verūtū a tali p̄tractu potissime cauendū
est p̄pter fraudē: que se se facillime pōt im/
miscere. P̄terea s̄m Hosti. qui vēdit fru
mentū in. a. p̄ p̄cio: qz tūc cōiter currit: dā/
dū tamē in. b. cū adiecta cōditione si inte/
rim plus valuerit qz hoc sibi def: si hō mi
nus nō vult qz p̄cium minuat: ille vsuram
cōmittit: et hoc notat Archi. xliij. q. liij. s̄. j.
Et ecōtra qui in. a. emit frumentū p̄cio tūc
currente ea cōditione vt sibi reddat in. b.
p̄mittit vsurā vt. xliij. q. liij. c. vsura: Nō est
qz s̄m cursū regionis cōiter in. b. frumēta
sūt cariora: nec obstat qz aliqui cōtrariū ac/
cidit: qz ad raro cōtingētia nō aptant iura
ff. de leg. l. nā ad ea: vnde talis est ad resti
tutionē inducēdus. Deniqz queri potest
vtrū etiā cōmittat vsurā qui terminū cōce/
dit in vēdēdo nō vt cari⁹ vendat sed vt me
lius emētes ad suā apothecā trahat. Ad h̄
dicendū qz si tūc emptores ex h̄ aliq̄d dam
nū incurrūt: puta rōne qualitatis mercū:
ex eo scz qz nō habeat tam bonas merces:

tūc vendēs vsurā cōmittit rōne scz dilatio
nis merces plus iusto vēdendo: p̄siderata
earūdem qualitate: vt p̄ extra de vsu. con
sultit: nā vel emēs exinde dānū incurrit: v̄
saltē vlteri⁹ p̄ximū suū decipit in p̄iudici/
um aīe sue: etiā plerūqz cū mult⁹ mēdacijs
et p̄iurijs quib⁹ affirmat merces illas eē bo
nas: et sic patet vtrūqz qualiter in augmen
tatione precij in rerū venditiōe p̄pter dila
tionē solutionis latet vsura detestabilis: et
qualiter nō. Ad laudem dei omni.

De precij diminutione propter
solutionis anticipationē vel pro
pter expectationē ipsius rei empte
q̄tū ad ius vel vsu: Ser. XXXII

Non furtū facies:

n Exo. xx. Post ea q̄ dicta sūt in
sermone p̄cedenti: videndū ē
de his qui minus iusto emunt
rē aliquā p̄ termino anticipato. Ad cui⁹
euidētā primo queri pōt: vtrū emēs agrū
v̄l fundū v̄l aliqd̄ aliud iusto p̄cio: ea tū cō
ditione qz quādo cūqz vēdēs illud p̄cium
soluat: tūc illud vēditū ad se libere reuer/
tat: ex hoc emēs vsure vitū incurrat: p̄/
sertim cū emēs ibidē recipit interim excre/
scētā vltra sortē scz fruct⁹ annuos. Ad h̄
rūdet glo. magna: eē de vsur. in. c. q̄stus:
vbi etiā plures ponit casus: qz si fund⁹ vel
ager vendit iusto p̄cio tūc nō est p̄tractus
vsurari⁹ sed licitus: pōt tū ille p̄tract⁹ illi/
citus et vsurari⁹ iudicari: si scz emptor sub
sp̄e emptionis p̄ciū agri mutuari intendit
et p̄ tale mutuū lucrifacere ānuos fructus
agri: tūc em̄ vsura iudicat⁹ a quibusdā: lz
ab ecclia s̄m Archid. ex hoc p̄demnari nō
possit: in talib⁹ enī potissime inspicienda ē
dolosa intentio: nam si talis emptor inten/
tione simplici agrū emit iusto p̄cio: semper
parat⁹ illū restituere si venditor redimere
voluerit: nō ē ibidē vsura: qz nulla ibidem
interuenit rō mutui: s̄ sola emptio pura et
simplex: vnde in iudicio qd̄ aīe stādū est
in his cōscie cōfitentis habuisse se purā et
simplicē intentionē. Verūtā tū per tria si/
gna exteriora p̄sumi potest de intētīōe do/
losa. Prīmū signū est qn̄ p̄ciū qd̄ pro agro
dat⁹ est min⁹ iusto respectu valoris ipsius
rei: tūc enim p̄tractus p̄sumit⁹ fact⁹ ī frau/
dem vsuraz. Secūdū est: quādo redimēs
in fundi redemptione tenet⁹ aliqd̄ solvere

de emptione cū pacto qz qd̄ nūqz
preuiz soluat⁹ res empta ex
titulo rōne

ultra summam receptam: puta si fuit res vedita p. c. coronis et positum est in pacto quod cum rescinditur venditio soluantur .cxx. tunc enim duplicem recipit usuram scilicet fructus annuos et hoc supradictum in pacto positum. Tertium est quando emptor exercere solet usuras et usurarios contractus: probatur hec esse de emp. et vendit. c. ad nostram: et esse de pignori. c. illo nos. Quartum signum etiam addi potest quando scilicet fit contractus emptoris cum pacto de re vendenda infra decennium: ita tamen quod infra quinquennium instrumentum venditionis nequaquam facere teneatur secundum Hostium. et Joh. an. in nouella in dicto. c. ad nostram: talis contractus reputatur usurarius: nam secundum Hostium. in hoc casu colpo detegitur fraus que latebat in contractu. Secundo principaliter queri potest utrum sic tempus anteriorationis vendi potest sicut tempus dilacionis de quo dictum est in sermone precedenti. Ad hoc dicendum: quod quando dicitur tempus est proprium venditoris: tunc ab eo licite vendi potest quando temporalitatem pretio temporaliter appreciabile in se includit. Sicut econtra tempus proprium emptoris eidem vendi non potest: quia tunc venderet non suum sed alienum. Exempli gratia. Teneor tibi soluere post .x. annos centum coronas: nec ad illas soluendas ante tempus illud obligatus sum: tunc tecum paciscendo tibi vendere possum tempus illud quod mox tibi tribuam octoginta: ita quod propter incurres tempus decem annorum mihi viginti retineam quia .x. anni quos vendo tibi sunt quo ad hunc mei iuris propter quod vendere possum valore temporis illius. Quod si opponas quod ratione pecunie mutuata nihil ultra se valoris vendibilis habet: eadem ratione nec pecunia soluenda post .x. annos et ideo vendere tempus illud usura videtur. Ad hoc respondeo quod hic non venditur pecunia sed tempus solutionis quod utique vendentis est: cum econtra tempus pecunie mutuate non est emptoris sed receptoris usque ad terminum sibi prefixum: et ideo sibi vendi non potest quando committatur usura: unde si is qui tibi post .x. annos soluere tenetur. c. coronas mutualet tibi octoginta: et ex hoc vellet tibi relinquere vel dari .xx. tunc indubie usuram committeret eo quod tibi tempus pecunie mutuate venderet: unde concludendo quis pecunia se non valeat plus seipsum: tamen aliquem valore acquirit ex utraque industria: et ideo usus ille siue facultas vendi potest ab eo cuius ille usus est legitime vendi. Quod si rursus opponas quod hinc centum coronas etiam habet facultatem vendi et possidendi eas: et

ideo eque bene poterit vendere hanc facultatem futuri temporis: sicut predictus debitor facit quod non tenetur eas soluere ante .x. annos. Ad hoc respondeo quod hic et ibi non est eadem ratio nec eadem similis: quia pecuniam habens non potest ea uti in quantum habet rationem precij vel numerismatis nisi mutuando vel per aliam re commutando: utrobique autem currit futurum tempus non pro eo quod pecunia traditur sed pro eo cui mutuat vel in emendo commutat aut appreciat ultra simplicem vim precij sui. Sed debitor prefert nihil mutat dum soluit octoginta coronas: sed potius debitum soluit: ut aliquod precium accipiat: quod quidem mutui precium dici non potest cum nihil mutuet sed soluat: sed dici potest pretium anteriorationis huic pretio estimabilis et ideo licite vendi potest. Tertio principaliter queri potest utrum gratia expectacionis rei vendite liceat minus dare ab emptore quam si presentialiter traderet. Ad hoc respondet Alexan. de alexan. in tractatu suo quod in emptione et venditione potest interuenire duplex expectacio. Prima ut expectet res: et quia sic expectat ideo minus dat: ut si quis dat .x. pro mensura frumenti que valet .xij. recepturus illam mensuram in futuro tempore in quo verisimiliter presumitur quod non minus valebit: et talis expectacio est usuraria: similiter emens frumentum in herba pro sex quod verisimiliter tempore messis valebit octo: talis contractus est usurarius: ut patet extra de usur. c. in ciuitate: si tamen verisimiliter non plus valeret tempore contractus propter pericula et alias circustantias: non esset contractus usurarius: ut ff. de contrahen. emp. l. fistulas. §. frumenta: et l. si debitor. §. verisimile. Alia ratio est expectacio non rei sed usus eiusdem: puta quia res est talis nature quod emens non potest ea statim uti licet potest sibi statim tradere: quia res in se non habet statim usum suum simulatim sed paulatim: et ideo si emens minus dat quia non potest statim simul uti re sua propter expectacionem usus non peccat: quia res statim traditur et venditur quantum valet tempore contractus licet minus precium pro ea detur propter successiuum usum eiusdem: sicut in redditibus molendinarum pedagiorum et similibus: ubi perceptio reddituum est successiua: et idem dicendum est quando usus ipsius rei penitus differat in futurum tempus licet ipsa res statim tradatur: ut si quis pro pellibus varijs que statim traduntur minus dat circa pethecostes quam circa Michaelis: quia usus eius non est circa festum pethecostes sed circa Michaelis: quis enim res traditur utroque tempore tamen

B

licet vno tēpore dare minus p̄cium q̄ alio tempore nō p̄pter rem expectatā: s̄ p̄pter vsū. Unde generaliter est sciendū: q̄ ius vel vsus rerū p̄ futuro tēpore licite pōt minus emi: q̄ si om̄es ille res emptioni p̄sentialiter traderent: et q̄nto ius futuroꝝ pro tendit in longiora tēpora: tāto ceteris paribus emi potest minori p̄cio: cuius ratio est: quia in his in quib⁹ ius rei seu sup̄ rem differt ab ipsa re vel ab actuali possessiōe et vsu ipsi⁹ rei potest ip̄m ius emi licet ipsa res nōdum sit vel actualit̄ nō tradat̄ aut etiā vsus illius nōdum cōueniat. Constat aut̄ q̄ ius et actualis possessio rei p̄sentis ceteris paribus ampli⁹ valet q̄ solum ius rei future: aut q̄ solum ius absq̄ actuali possessione non statim tradita vel tradēda: tutius est enī incumbere pignori q̄ agere in p̄sonaz: et securi⁹ est rem h̄re et possidere q̄ solū ius rei: et ideo licet illud plus vendi et istud minus emi: nam p̄cium semp̄ esse debet iustum p̄porcionatū ipsi rei vendite: q̄ iusticia potissime debet attendi a tēpore cōtractus vt sc̄z tantū def̄ quantū res valet tēpore p̄tractus: non autē quātū valitura est toto tēpore subsequētī: q̄ regularit̄ res p̄m q̄ valet tēpore contractus estimari debet. Et ex hoc trahit̄ ille casus: q̄ q̄ frumētum suū vendere disponens in. b. ob rogatum alterius illud vendit in. a. q̄n sc̄z ē minoris p̄cij: potest illud vēdere vltra p̄cisū illud q̄d valet in. a. et sup̄addere tātū quantum verisimiliter valiturū est in. b. q̄d alter nequaq̄m facere potest qui disposuit illud vendere in. a. Ratio huius est: q̄ tempus illud reputat̄ in venditiōe quo libera sua voluntate disposuerat illud vendere: l̄ ob rogatus alteri⁹ tempus illud anticipauit. Ex his patz q̄ vitium vsure aut iniusti p̄cij cōmittitur: quādo minus p̄cium dat̄ q̄ res valeat tēpore cōtractus a quo tēpore iustum p̄cium iudicādū est: non autē est vitium si minus p̄cium detur q̄ in futuro dare: et licet plus p̄cipiat emens tempore p̄sequētī q̄ dederat illud: tamē q̄d recipit est de sorte p̄pter veram venditiōem iuste factam tēpore ipsius cōtractus: hinc est q̄ emens annuos redditus q̄nquaginta coronarū p̄ mille coronis: non reputat̄ vsurarius: qui tamē vsurarius esset si p̄ mille coronis mutuatis annuatim q̄nquaginta coronas reciperet: cui⁹ ratio est: q̄ in p̄mo casu nō est cōtractus mutui sed emptionis: qua vere t̄m̄ emi⁹ ius futuroꝝ reddituū:

et ideo nō est ibidē anterioratio solutionis habens rōnem mutui: s̄ est ibidē actualis solutio rei seu iurisdictionis actualiter empte et tradite. Quarto p̄ncipaliter queri pōt: vt vendens aliqd̄ certo p̄cio alteri q̄ mox sibi rem eandē reuēditurus est minori p̄cio: iudicat̄ esse vsurari⁹: exempli gr̄a. vendo tibi equū vel pannum p̄. c. coronis dans tibi dilatiōem solutiōis sc̄z dimidiū annū: tu aut̄ inde mox reuēdis p̄ minori p̄cio sc̄z .lxxv. habitur⁹ statim p̄ciū illi⁹. Ad hoc dicendū q̄ in hoc casu p̄m⁹ venditor et sc̄s emptor q̄ est vna p̄sona: iudicat̄ ex hoc incidere vitium vsure: eo q̄ p̄m⁹ emens reuēdidit p̄mo vendenti p̄ p̄ciositatē minori: q̄ sub quadam mutui rōne potius q̄ s̄b reali solutiōe tradidit illi. lxxv. debēs ab eodē re habere. c. post mediū annū: talis enī p̄tract⁹ est oī malignitate et duplicitate plenus: et tales mercatores pro p̄prio cōmodo assequēdo sūt destructores reipublice ac artium mechanicarū mercationūq̄ legitimarū: verūt̄ si quis absq̄ intētiōe reuēdi rem a se vendendā absq̄ fraude vendidisset: nō excedens limitē p̄cij grad⁹ rigidi: et t̄n̄ postea occasione quacūq̄ denuo reemeret nō ponēs p̄ciū citra limitem gradus pij: nō eēt ibidē peccatū vsure nec iniusti p̄cij: maxime dūmodo nō fuerit ibidem intētiō praua. Cui⁹ ratio ē: q̄ tunc illa reemptio taliter est circūstantionata: q̄ nō est ibidē pctm̄ minoratiōis iniuste: licet in p̄ma vēditiōe solutiōis dilatiōem indulserit: in sc̄da h̄o emptione solutiōem p̄mptā exhibuerit: t̄n̄ a talib⁹ cauendū est p̄pter p̄iculum intētiōis impie et minoratiōis p̄cij iniusti. Talia nāq̄ frequētātes maxime destruunt rēpublicā: p̄sertim q̄ntum ad iustos artifices et mercatores. Quod si querit̄ quale remediū dabit̄ artificib⁹ et mercatorib⁹: q̄ ob p̄ciū sic vltra iusticiā minoratū p̄pter dilatiōem solutiōis p̄stirā: vendere nequeūt pannos aut merces q̄n multum amittāt de capitali: vel saltē nihil lucrant nisi laborē inanē si ad terminū vēdere nolunt: imo nec emptores repire p̄t̄ p̄sertim cum p̄ hec et silia in ciuitatib⁹ inoleuit p̄suetudo tam longo tpe introducta p̄ cōmuni bono: q̄ non vendat̄ nisi cū dato cōpetenti solutiōis termino. Ad h̄ dicendū q̄ si talis p̄suetudo sit introducta p̄ cōmuni bono et nō in fraudē vsuraz: s̄ p̄ maiorī expeditione mercātiarū: tunc si mercator vendit merces ad terminū vltra quātū

tatē iusti p̄cij rigidi gradus: nō est dubiū
quin cōtractus ille sit vsurarius cum in eo
tēporis expectatio cadat sub iniusto p̄cio:
p̄tra. c. cōsuluit: extra de vsur. Si vero nō
excedit quātitatem iusti p̄cij: licet terminū
tradat et p̄ termino maiori p̄cio v̄dere vi/
deat: nō tñ est ibidē vsura. Nec obstat si
p̄ minori p̄cio daret statim idē p̄cium rece/
ptur⁹: qđ ostēdi pōt p̄ simile in alijs debet
soluēdis: nā si qđ aliqd debeat ad certum
terminū et parat⁹ inueniat solutiōez anti/
cipare: si creditor de eo qđ est sibi debitum
voluerit aliquid dimittere: constat qđ tñ
creditor dimittere posset: et tamē ab vsura
immunis esset: concordat Seral. obdofñ.
licet enim vsura sit plus accipere p̄pter tē/
poris dilationē: tamen non est vsura min⁹
accipere p̄pter tēporis abbreviatiōez. **¶**
si obijciē talis mercantia tantū non posset
vendi ad denarios p̄mptos: quantū v̄di
potest cum dilatione solutiōis in pactuz
deducto: et res tantū valet quantū v̄di pōt:
vt. ff. ad trebell. l. j. §. si hec res: et ideo illō
plus qđ accipit p̄pter dilationē solutiōis vl/
tra sortem p̄cipitur. Ad h̄ dicēdū est: qđ in
hoc casu ex malicia mercatorū malignorū
in vendendo terminū illicito modo mino/
ratur: iustum p̄cium illius mercantie: quo
diuites auari multos paupes artifices et
mercatores crudeliter euiscerant: et ex hoc
relinquit etiam iustis mercatorib⁹ semita
q̄uis arta et obscura: qđ eodem modo licet
te mercari possunt: cum debitis tamen cir/
cūstantijs et intētiōe pura: nam rebus sic
stantibus si lanifex v̄l mercator aut alius
tantū vendit pannos merces vel res suas
ad terminū solutiōis indultū p̄ quanto
venderet ad p̄mptos denarios si predice
cessarent impietates: nō vtiq̄ edificat ad
gebēnam: et qđ dicit res tantū valet quan/
tum vendi potest: verum est si res p̄ tanto
quantū valet vendi p̄mittitur: et malicie p̄/
dicte non obstant: his etiā cōcordat Tho.
in quadam sua responsione cum fuerat de
bac materia requisitus. **¶** Quinto queri
potest: vtrum vendens alteri bladum pro
x. coronis soluendis post messem quando
bladum illud s̄m p̄abilem estimatiōez
valebit tñ octo in p̄fixo termino: superue/
niat aut charistia ita qđ dicitur emptor idē
bladum vendat p̄ duodecim: teneatur ī il/
lo casu prim⁹ vendēs ad faciendū restitu/
tiōē primo emptori: eo qđ p̄tunc emit bla/
dum illud plus iusto p̄cio: et videt qđ non:

eo qđ emptor primus in nullo damnificat⁹
est: imo lucratus est duas coronas: sed in
contrariū facit qđ ille cōtractus erat vsura/
rius. Ad hoc respōdet Alstē. l. summa: li.
iij. ti. liij. qđ primus venditor emptori p̄mo
tenetur id restituere qđ supuendit vltra
estimatiōē boni viri: quia licet emptor p̄r/
mus damnificatus non est: hoc tamē fuit
p̄pter euētū rei qui non excusat ab vsura:
damnificatus tamē fuit quia plus emit qđ
in termino valebat s̄m estimatiōē exper/
ti viri p̄abilem: per locum autem a cōtra/
rio emens agrum iam seminatū vel aliud
qđ post certum terminum recipiet minori
p̄cio qđ p̄abiliter valeat: vel quam alter
empturus esset eo qđ solutiōē p̄cij antici/
pet vsurā cōmittit: qđ p̄ quandā rōnez mu/
tui tradit emptor p̄cium venditori ante re/
ceptionē rei empte: cum p̄stet qđ ex natura
emptiōis seu cōmutatiōis nō teneat trade/
re p̄cium anteq̄ recipiant rem emptā oēs
enī cōmutatiōes sibi inuicē p̄ter et ad pa/
ria obligant. **¶** Preterea tradēs añ messem
bladū vet⁹ vt post messem nouū et p̄ualēs
recipiat: vsurā cōmittit s̄m Hof. si intētiōe
corrupta hoc faciat: et dico p̄ualens: qđ for/
te vetus p̄abiliter tantū valuisset quantū
nouū p̄ illo receptū: dico etiā intētiōe cor/
rupta: qđ si p̄stitor reportaret ex h̄ aliquas
vtilitatē renouatiōis sui bladi ob quā cau/
sā posset diutius p̄seruari non ē iniustū: si
h̄ nō p̄sequit sine p̄iudicio alteri⁹: qđ nō in/
tendebat illud p̄seruare sed cōsumere: ac
mutui causa potior erat alteri⁹ subuenien/
do qđ p̄prij cōmodi acq̄sitiō. Deniq̄ si res
min⁹ emit: qđ valeat tpe cōtract⁹: recipiēda
tñ in alio tpe in quo verisimiliter dubitat⁹
vtz illo tpe plus minusue sit valitura: nō
cōmittit vsura: dicit enim eē de vsur. c. na/
uigati qđ ille qđ dat. x. solidos vt alio tpe to/
tidē sibi grani vel vini vel olei mēsure red/
dant: qđ lz tunc plus valeant vtz plus vel
min⁹ solutiōis: tpe fuerit valiture verisimilr
dubitat⁹: nō debet ex h̄ vsurari⁹ reputari rō/
ne dubij hui⁹: h̄ ibi. **¶** Nō enī min⁹ dat rōne
t̄pis s̄ p̄pter naturā rei qđ min⁹ valet vno tpe
qđ alio: et sic etiā dicēdum ē in t̄rio casu: cō/
cor. Alexā. de hal. et hosti. Ad laudē dei.

De locatiōe possessionū et opa/
rū ac etiā aialii: et de emphyteosi:
et quō pōt interuenire contractus
vsurarius: Sermo XXXIII

Non furtum facies

n Exo. xx. Ad inuestiganduz mutuū palliatuz ⁊ usurariū lucrum quod in cōtractu locationis vñ emphyteo si interuentre potest: sciendū est: q̄ locator ille dicitur qui rei sue vsum alteri p̄ p̄cio cōcedit: vt cum loco tibi domū meam ego sū locator: tu vero cōductor: vel etiam dicitur q̄s locator qui locat operas suas offerens se ad faciendū aliquid p̄ p̄cio: vel etiā euz accipit vt aliquid faciat q̄ dicitur cōtract⁹ innominat⁹. **N**um̄ igit̄ ad primū modū locandi scz vsum rei sue notādū est: q̄ aliq̄uādo fit talis locatio impetuz: et tūc si conductor moris succedit heres in locatio ne: q̄siq̄ nō fit ad vitaz cōducentis: ⁊ tūc est locatio p̄sonalis que moris cum p̄sona: quādoq̄ vero ad certum tēpus: ⁊ tūc si cōductor moris infra illud tēps succedit heres. **H**ic p̄mo queri potest: vtrū mutuas rusticis pecuniā vt possessiones ei⁹ colat: qui licz legitime cōduct⁹ eas colere rēnuit nisi mutuū recipiat: iuste tamē eisdē de fructibus possessionū vel aliunde mercedem operariū suarū tribuens: in foro cōscientie sit usurarius reputādus. **A**d hoc dicēduz q̄ duplex esse potest operaz suarū recōpēsatio. **P**rima fit i iusticia ⁊ equitate: ita q̄ p̄pter mutuationez nihil minuat de iusto p̄cio s̄m cōmunē ⁊ approbatā ⁊ suetudinez regionis: tunc non est usura ex pte mutuantis etiā si non fuisset al̄s mutuaturus: ratio est: quia de mutuo non recipit lucrū ed q̄ non recipiat nisi suum: alioq̄n si talis mutuans usurarius esset ⁊ p̄sequens obligatus ad restitutionem: tunc non liceret alicui mutuari iniuste detinēti suaz possessionē aliquā pecunie quātitatē: et ip̄am in pignus accipe: non cōputando fruct⁹ i soztem: q̄d tamen falsū est vt patz ē de vsur. c. j. **S**ecūda vero fit ex nequicia cū scz mutuans p̄pter mutuū aliquid detrahit d̄ iusto p̄cio operaz: vel cum p̄ter operas iuste emptas alia quedaz ab eis exigit q̄ coloni impendūt: tunc enī esset usura detestabil. **E**nde generaliter si occupasti rē meā: vel per potētā mibi vim facis in rebus meis vel non restituisti mibi mutuo p̄stitaz locatam vel cōmodatā: aut etiā non soluis mibi de operib⁹ q̄bus tibi seruiui: nec vis mibi restituere mea vñ desistere ab iniuria nisi mutuem centum: quo facto desistis iniuriari restituisti mibi ⁊c. hoc nō est usura ex

parte mea: cū nihil lucrer: s̄ redimo vexationē iniustā mea recupo et me defēdo q̄d lz ar. ē de simo .c. dilect⁹: nec vsurā cōmito si p̄p̄t lucz mibi soluat iustū debitū: vel nō exigat a me iniustum debituz: ⁊ ex his p̄fit mlti casus p̄ticularēs cōcludi. **S**ecūdo q̄ri pōt vtz ⁊ductor locator teneat de dāno si q̄d ⁊tigerit i re collocata. **A**d h̄ r̄ndet Hosti. i sūma i titulo d̄ locato: q̄ nō tenet de casu fortuito: vt. ff. loca. l. si merces. §. vis maior. l. marc⁹. §. domuz: s̄ bñ tenet d̄ dolo lata culpa ⁊ leui: vt istif. d̄ locato. §. si. etiā si illud ⁊tigerit culpa alioz q̄z opa vti⁹: ⁊ in h̄ ⁊ctu venit etiā culpa leuis: cū grā vtriusq̄ celebret q̄uis q̄dā p̄rium dixerūt: vt istif. q̄. mo. §. obli. §. vl. **E**n̄ si auriga dū ceteros cursu suo trāsire vellet currum euertit: ⁊ seruū quem duxerat quassa uit vñ occidit: tenet quia debuit se tēperare ⁊ diligentius se habere: vt. ff. e. itē q̄rif. **S**ed si fecit q̄d quicunq̄ diligēs fecisset securus erit: vt. ff. e. si merces. §. q̄ calūniaz: d̄ dāno nō ab alio dato cui obuiare nō potuit nō tenet: vt. ff. e. sed de damno. **S**imiliter nec tenet de casu fortuito: vt dictū ē. **D**icit vltorius Hosti. s̄m Azō. q̄ si q̄s mercedem accipit p̄ custodia tenet etiā de leuissima culpa: vt instif. de cōtrahē. emp. §. q̄ si fugerit: ⁊ extra de deposito. c. bona fides. **P**reterea q̄siq̄ culpa cōductoris annumeratur seuiicie: vt si magister scholarū oculū effoderit seueri⁹ cū calce pcutiendo: qz leuis castigatio tm̄ illi p̄missa ē: vt. ff. loca. l. Itē querif. §. iulianus: ē de homicidio. c. ad audiētā. **D**eniqz ⁊ductor impleto tpe ⁊ductionis tenet ip̄am rem restituere locatori: al̄s enī teneret ad interesse. ff. loca. l. videam⁹. §. q̄ vinum. **T**ertio queri potest vtrum p̄pter aliq̄s causas vel infortunia locator ip̄i cōductorī mercedē rei locate remittere teneat. **A**d h̄ r̄ndet Hosti. in ti. de locato q̄ sic. **E**t h̄ in q̄ttuoz casibus. **P**rimo p̄pter sterilitatē ⁊tingentē: nisi posset cum vbertate p̄cedentis ani vel subsequētis cōpensari ⁊ nisi ⁊tigerit culpa coloni: vnde ē de locato dicit. c. p̄p̄t sterilitatē afficientē magno incomodo conductores vitio rei siue culpa coloni seu casu fortuito cōtingentē: coloni ecclesie tue p̄ rata est pensionis remissio faciēda nisi cū vbertate p̄cedentis vel sequētis anni valeat sterilitas cōpensari: glo. colon⁹ mo. dicit dānū debet sustinere. **C**asus etiā fortuitus d̄no nocet: ⁊ nō colono: vt non ba/

beat p̄sionē nisi p̄ rata: et sic colonus nihil
p̄cepit nihil soluat: ita q̄ remissio faciēda
est in totū vel in p̄tē: nisi posset vbertas p̄/
cedentis anni vel sequētis cōp̄sari cū ste/
rilitate. **¶** Si dñs remisit cōp̄satiōez p̄p̄
sterilitatē et āno sequētī p̄tingat vbertas:
pōt dñs petere p̄sionē integrā: verūtm̄ q̄
dicta sunt intelligunt̄ de colono q̄ certam
pecuniaz v̄l certos chorbes annuatim de/
bet: et nō de p̄tario: q̄ cū dño lux et dānū
partit̄: hec glo. ibidē et allegat diuersa iu/
ra. Et addit **Azo.** q̄ si casu fortuito contin/
git vbertas augmētat̄ p̄sio sicut diminuit̄
tur q̄ si sterilitas p̄tingit: secus tm̄ si diligē/
tia coloni p̄tingeret vbertas: vt. **L. de fū.**
rei p̄uate. l. ij. C. de oī agro deserto. l. vl. li.
xj. et de alluio: et palu. l. vl. Scđo fit remis/
sio si fundus terremotu vel fructus caumate
vel grādine sic p̄iit: vt nusc̄ sit: et generali/
ter p̄pter illud qd̄ p̄ter p̄suetudinē euenit:
vt. **ff. e. l. ex p̄ductu. §. ij. et. iij. Tertio** fit re/
missio et excusat̄ a solutiōe p̄pter vim ma/
iorē cui resistere nō potuit: vt p̄ncipis vel
iudicis: vel etiaz si p̄pter incursum hostiū
amissus ē fructus: secus tm̄ si modicū dānum
intulerint. **¶** Quarto fit remissio q̄ p̄ casū
fortuitū impedit̄ p̄ductor frui re p̄ducta:
scz q̄ d̄ domo p̄ducto expellit̄ p̄t̄ aliquā
causā legitimā put̄ videbit̄ in. q. sequētī.

¶ Quarto p̄inde q̄ri pōt vtz in aliq̄ casu
posset inclinū expelli de domo cōducta.
¶ Ad **Br̄idet Hosti.** vbi supra q̄ sic: et hoc ī
liij. casibus. **¶** Primo si dñs p̄bat domuz si
bi necessarias et talis necessitas imineat q̄
tpe p̄tractus nō iminebat: puta si iterim du/
xit vxorē: v̄l si domus in q̄ habitauit com/
busta est: vel si qua p̄siliis necessitas emer/
gat: vt ē de locato. c. p̄pter. in glo. et ī hoc
casu remittēda est pensio p̄ rata t̄pis: vt dī/
cto. c. p̄pter. §. vey. **¶** Scđo qz domus indiget
refectiōe q̄ nō iminebat tpe cōtractus: vt qz
vento p̄cussa ē et corruit vel minas̄ ruinat̄:
in quo casu fit etiā mercedis remissio p̄ ra/
ta t̄pis: vt dicto. §. vey. **¶** Tertio q̄ p̄ductor
puerse versat̄ ī domū: qz tenet porcos ī so/
lario: vel nō ē in ea s̄m pactū p̄ductionis:
vel si deteriorē faciat: vel si in ea publicas
meretrices teneat: aut puerfos boīes: aut
p̄hibitos ludos: ar. in aut. de lenonib. §.
sācim. coll. ij. et ē d̄ sta. mo. c. fi. §. j. et. xlv.
di. c. sed illud: vide notāter. **¶** S̄l̄ si in agr̄
p̄ductis opa rustica suo tpe nō exerceant
ne intēpestina cultura funduz deteriorē
reddat: v̄l si p̄pter inimicias culpa colo/
ni ortas dānū dat̄ et de silib. idē ē iudicē.

¶ Quarto cū p̄duxit ad q̄nos ānos v̄l vltra
domū vel fundū: et non soluit p̄ biennium
p̄siones: tunc enī expelli pōt: vt p̄t̄ dicto
c. p̄pter. §. vey. **¶** Ali notandū ē: qz bona cō/
ductoris sūt obligata locatiōi: s̄ est omnia
bona p̄ductoris inuecta et illata in rustico
p̄dio: sciēte dño nisi ad t̄ps inferant̄: tacti/
te sūt obligata dño p̄ pensioe: in vrbano
aut nō distinguo vtz dñs sciat vel nesciat:
vt. **L. de locato. l. certi:** qz si rem sibi locatā
vltorius alteri locauerit qd̄ pōt: vt. **L. e. l.**
nemo: tūc res posterioris obligate sūt p̄n/
cipali dño vsqz ad illā quātitatē qua et iste
scđs p̄ductor tenet̄ p̄ori p̄ductoris: vt. **ff. e.**
l. si in lege. §. si colonus: verūtm̄ si p̄ductor
aliqd̄ expenderit necessario v̄l vtiliter īre/
p̄ducta: pōt agere contra locatorem vt ex/
pensas recipiat. **ff. e. l. dominus:** als̄ secus.

¶ Quintum autē ad scđm modum locandi
scz opas suas queri potest: quo tēpore con/
ductor locatori merces laboz suoz solue/
re tenetur. **¶** Ad hoc respōdet **Hof.** qz serua/
ri debet illud qd̄ inter eos actum est: si ve/
ro non apparet qd̄ inter eos actum est: tūc
seruandus est laudabilis mos regionis: q̄
si etiam non apparet vel varius est: tūc ser/
uari debet: qd̄ minimum est: scz vt soluat̄
in fine anni: vt de re. iur. li. vj. in obscuris
minimum est sequendū idem **Azo.** Sed hoc
sane intelligit̄ de his q̄ p̄ducunt̄ ad annū
quibus non est reddēda merces circa finē
anni de necessitate salutis: nisi aliquib. ne/
cessario indigerent: secus autē est de cōdu/
ctis ad dies septimanas vel menses: de q̄/
bus ait dñs **Leuit. xix.** nō remanebit ap̄
te opus mercenarij tui vsqz mane: de quo
patebit inferius. **¶** Scđo queri pōt vtrum
locans operas suas faciēdas in aliqua re
teneatur de damno illi rei. **¶** Ad hoc respō/
det **Hosti.** in sūma in ti. de locato: qz si dā/
num cōtigit illius culpa etiam leui: tūc te/
tur siue fuerit culpa sua siue alioz quoz
opera vtitur: secus si diligentīā debitā ad/
hibuit: vt. **ff. e. si merces. §. qui calūniā.**
Et licz d̄ damno ab alto dato non teneat̄:
vt. **ff. e. sed de damno:** tamē tenet̄ de custo/
dia: vt. **ff. e. qui mercedez:** nam qui p̄ sola
custodia mercedē accipit tenet̄ etiaz de le/
uissima culpa: sed d̄ h̄ supra in. v. sermone
p̄cepti huius: als̄ nō tenet̄ nisi de leui culpa
vel lata: vt si palleū meuz accepit et postea
p̄ errorem alteri dedit: quia non toleratur
error in facto p̄prio. **ff. e. Item si palleum.**

Similiter si vestimenta poliēda recepit et mures roserunt: tenet de culpa. ff. e. item querit. §. si fullo: et de similibus idem est iudicium. Est autem et alius contractus qui est medius inter locationem et venditionem: qui vocatur emphyteosis: quod est nomen grecum: et idem est quod melioratio in latino: nam antiquitus sterilia terre terra per hunc contractum concedebantur: quas recipientes meliorabant et meliorationes sue erant: quod postea permissum est etiam fieri de fertilibus et fructuosis: et consistit dicitur in rebus soli vel fundi. Quod autem iste contractus est medius inter locationem et venditionem sic patet quia quando talis contractus celebratur: tunc aliquid datur: sicut in venditione pretium certum datur: sed tamen differunt: quia per venditionem transferitur dominium: sed hic retinet dominus dominium: et sic videtur magis accedere ad naturam locationis in qua locans dominium retinet: et singulis annis aliquid recipit: sic et in emphyteosis: sed de hac materia quod raro frequenter tractatur gratia breuitatis supersedeo: vide de ea si placet. L. de iure emphy. et extra de locato. c. potuit: et multa ibidem in glo. vide etiam breuiter notata in summa pisana in verbo emphyteosis. Denique de locatio animalium queri potest utrum interuenire possit fraus usuraria quando committuntur animalia nutrienda: ut oues et boues porci et similia. Ad hoc respondet Alexander de alexa. in tractatu suo: quod duobus modis usuraria fraus interuenire possit. Primo modo quando lucrum quod ex tali commissione peruenit ortum habet ex mutuo: ut si quis diues mutuet alicui pauperi. c. libras ut ex eis emat boues oues et similia nutriendas ad lucrum illius qui mutuat: et illius cui mutuat tale lucrum est vitiosum: quia ortum habet ex mutuo: unde siue totum siue partem mutuo tradidit: nunquam potest ex mutuo sumere lucrum in hoc casu. Alio modo quando excluditur periculum principalis commissi a committente: siue quando committens sibi taxat lucrum in tanta quantitate quod non recopensatur labor et sollicitudo nutrientis secundum rectam estimationem. Si quis enim committit certum oues nutriendas ad lucrum: ita tamen quod certum oues semper sint salue quicquid eis contingat: vitium usure committere potest ex non equa recompensatione laboris et sollicitudinis illius cui committit: et tales dicuntur oues ferree: tunc igitur tales commissiones licite fieri possunt: quando mutuum et commissum non permissent

in talibus: sed dominium cum periculo retinet quod communiter accidere potest sine culpa illi cui committit: vel etiam quando dominium rei commissi communicatur ei qui suscipit animalia nutrienda ad lucrum: vel etiam quando periculum communicatur utriusque: et quando secundum rectam estimationem sic lucrum taxat: quod recompensari potest sollicitudo et labor et sumptus illius cui committuntur animalia. Porro Donaldus in summa ponit regulam generalem de hoc generaliter verum est: quod ubi per babiliter dubitatur: utrum conditio unius sit deterior vel alterius ex forma conditionis vel pacti adhibiti in contrahenda societate non est peccatum: ubi autem ad arbitrium boni viri et prudentis grauatur alterius conditio: peccatum est ex parte grauatis: si scienter hoc faciat: et tenetur ad restitutionem non potest tamen dari generaliter doctrina super huiusmodi traditionibus animalium propter varietatem traditionum et dolos qui sub talibus conditionibus a quibusdam excogitantur enormiter: quibus non ultra medietatem iusti precij in quo casu non solum ecclesia sed etiam priuatus quis tenetur ad restitutionem: et si non iure fore saltim iure poli: et maxime quando simplicem decipit: extra de emp. et ven. c. cum dilecti: ubi etiam dicitur in glosa: quod cum dolo datur causam contractui: puta dolo induxi te ad vendendam rem aliquam alii non venditurus: non tenet contractus: ut ff. de dolo: l. eleganter. Si vero incidis in contractum quia venditurus eras vel empturus: sed per dolum meum minus vendidisti vel plus emisti: tunc tenet quidem contractus sed agit ad supplementum residui: hoc ibi. Ex predictis autem trahi possunt multe conclusiones particulares: unum tamen casum singularem subiungam quem ponit Bal. de pusto in l. j. c. pro socio: qui talis est. Dedit oues in societate vel locationem ad quinquennium: et de consuetudine est quod in fine quinquennij diuidantur oues et fructus earum: pone ergo quod oues interim naturaliter perierunt: nunquid rusticus ad aliquid obligatus est michi? Dicitur quod in tali triplex dandum contingere potest. Primo potest interuenire dandum ex natura: et in hoc casu quod fuissent etiam picture penes me: ideo restituere non tenetur etiam si fuissent estimate: quod in contractibus non ordinatur ad dominium transferendum: estimatio non facit emptionem: ut ff. pro socio. l. cum duobus. §. danna. ff. loc. l. iij. et hoc per regulam traditam. ff. de con

de locatio
animalium

trahen. emp̄. l. cū manu sata .s. nemo. Se-
cūdo pōt ex fortuna ptinger e tale dānuz:
si ergo plerūt casu fortuito cui resisti nō po-
tuit: sic p̄i culū est cōmune: vt dicit text⁹ in
dicta. l. s. dāna: et ideo si oues erāt estima-
te. xx. libris: tūc rustici tenet mibi restitue-
re. x. q: si nihil restitueret tūc totū dānū fo-
ret vtiq; meū qd̄ eēt p̄tra textum illū in. s.
dāna: q̄ dicit qd̄ dānū est cōmune: et ex h̄
p̄t̄ qd̄ alie iudicam⁹ de casu fortuito et alie
de casu naturali. Tertio deniq; cōtingere
pōt ex culpa qd̄ si culpa rustici vel ei⁹ fami-
lie dānū illud venerit: tunc ip̄e tenet ad
emendaz totius quātitatis: eo qd̄ ante t̄ps
diuidende societatz oēs plerūt et mee erāt:
lz estimate fuerūt tradite sicut p̄dictū ē: et
ad h̄ facit. L. de pac. l. si pascēda pecora: et
l. dicto. s. dāna: si vero postq; oues eq̄liter
p̄tiri debebāt: rustici culpa dānū iterue-
nit: tūc nō tenet mibi nisi ad dimidiaz p̄cij
p̄tez: qz in plus me nō dānificauit. Ex q̄b⁹
p̄t̄ s̄m Bal. qd̄ si dictū dānū puenit ex na-
tura: tūc p̄tinet ad tradentē: si v̄o ex fortu-
na p̄tinet ad vtrūq; cōmunē: et si ex culpa
rustici p̄tinet ad ip̄m solū. Ad laudez dei.

De contractu societatis q̄ prin-
cipaliter variat̄ trib⁹ modis: et de
triplici vsura: Sermo XXXIII

Non furtuz facies.

N Exo. xx. Cōtractū societatis p̄-
senti s̄mōe breui stilo p̄seq̄ volē-
tes. Primo q̄rim⁹: vtz liceat pecuniā mer-
catozi vel artifici p̄ modū societatis cōmit-
tere et inde lucz recipere: p̄sertim cuz a se pe-
cuniā magis alienat qd̄ eā mutuādo d̄niuz
trāsfert: q̄ qd̄ eam mercatozi vel artifici cō-
mittit: s̄ nō lz inde lucrū recipere q̄ nec i isto
casu. Ad h̄ r̄ndet sanctus Tho. sc̄da. 2. q. 1.
lxxviiij. qd̄ ille qd̄ mutuat pecuniā: transfert
d̄niuz pecunie i eū cui mutuaf: et q̄ mutu-
um recipiēs tenet pecuniā s̄b suo piculo: et
tenet ad integrā restitutiōez: et ideo qd̄ mu-
tuauit potest exigere aliquid vltra sortē:
sed iste qd̄ pecuniā suam cōmittit mercatozi
vel artifici p̄ modū cuiusdā societatis: nō
trāsfert pecunie d̄niuz i socium s̄ remanet
ei⁹: ita qd̄ cū piculo ip̄i⁹ soci⁹ ei⁹ de ea mer-
cat̄ vel opaf: et ideo licite pōt p̄tē lucri in-
de pueniētis expectare tāq; de re sua ser-
uata debita equitate inter vtrōsq;: est enī
societas q̄dam fraternitas: vt. ff. pro soc. l.
verum: et ideo impiū et fraterne charitati

cōtrarium esset: qd̄ iter eos cōmitteret tur-
pe lucrum vel etiā vsura: qd̄ fit q̄cūq; nō
seruatur equitas inter socios. Ad cui⁹ eui-
dentiā sciendū: qd̄ cōtractus societatis tri-
pliciter variari pōt. Primo modo qū sunt
duo quoz vnus ponit pecuniā tm̄: et alter
ponit tm̄ operā corporalē: vt. ff. p̄ soc. l. v.
.s. j. de qd̄ ponat̄ casus: qd̄ qd̄ ponit i socie-
tate opam tm̄ et alter ponit. lx. coronas ad
tertiā p̄tē lucri et dāni: s̄ ē ad dānū et lucrū
ponit. xx. coronas. xl. coronis semp̄ rema-
nētib⁹ saluis: tūc nisi ille qd̄ ponit opam re-
cipiat mercedē laboris quē sustinet p̄ com-
mertio. xx. coronaz: q̄p̄ lucrū et dānū ad
illū spectant qd̄ pecuniā dedit talis qd̄ dedit
eā vsurari⁹ est: cuius rō est: qz. xl. coronas
mutuauit mercati p̄ cōmertio. xx. corona-
rū p̄tinētū ad lucrū et dānū cū receptu-
rus sit. xl. coronas que non stant suo picu-
lo sicut illius qd̄ opam gerit: ergo deberent
eque bene viginti corone stare ad lucrū il-
lius qd̄ operam ponit: nā pueniēs ē qd̄ emo-
limentū habeat is qd̄ habet et onus: alioq̄n
qui pecuniā dedit p̄. xl. coronis nihil ha-
bere debet ad similitudinē mutuanti⁹ qz
ratioe mutui nihil vltra sortem recipere pōt
nec seruare h̄ equalitas socialis: qz si pe-
cuniam recipiens postq; merces emit eas
perderet. xl. coronas et operam corporales
perderet: cum tamē collator pecunie nihil
perderet nisi tm̄ viginti coronas: et sic non
esset contractus licitus sed in fraudez vsu-
rarum fieret. Hic queri potest: ponatur
casus qd̄ in diuisione societatis que quan-
doq; fit post lōga tēpora et lōgos labores
qd̄ non inueniat̄ nisi capitale salariū: vtrū
totuz illud capitale debeat habere qui po-
suit vel debeat equaliter inter vtrūq; diuis-
di: dicendū qd̄ de hoc sunt diuerse opinio-
nes: dicit enī glo. L. p̄ soc. in. l. j. qd̄ equa-
liter diuidi debeat nisi in contractu aliud
actum sit: qd̄ ostēdit glo. p̄ tres rōnes que
breuitati p̄sulens p̄termitto quā p̄tē tenet
glo. de iure. De p̄suetudine aut̄ dicit qd̄ ca-
pitale debet esse saluum ponenti: et si ē ita
p̄suetum itelligit̄ etiam tacito hoc actū qz
p̄suetudo in tacitū pactū deduci videt̄. ff.
soc. l. licz. Dicūt t̄m Jac. cob⁹ de arena et Frā-
cis. de pla. et veri⁹ qd̄ nō solū de p̄suetudine
s̄ etiā de iure est qd̄ capitale adhuc maneat
saluū ponenti: q̄re enī socius me⁹ debet h̄re
pecuniā meā: et si tu dicas qd̄ ponit opam:
r̄ideo qd̄ p̄ctū ope itelligit̄ correspōdere i-
trusorio pecunie non aut̄ ip̄i sorti: et ideo si

vnus ponit comoditatem ope: eadē alter ponit comoditatē pecunie: nō autē proprietatem. *¶* Done casū q̄ vn⁹ ponat. x. milia: alter vero ponat opam tm̄: tūc nō pōt ibidez eē aliq̄ pportio nisi de comodo ope ad comodū pecunie: non autē ad ip̄az totalē sortē: qd̄ tm̄ expressius patz qm̄ ponit in societate species ex vna pte putavacce vel oues ⁊ ex alia parte opa pastoralis: tunc inter illa tm̄ comoda ⁊ damna in obventionibus sunt comunia nō autē ip̄m pecus: vt patet ff. p̄ soc. l. si duob⁹: in. s. si coeunda: sic q̄ tenendum est: q̄ in dubio potius intelligitur in societate positus vsus rei q̄ ip̄a res: nā si oues dant in societate: tūc fetus: lana: lac ⁊ huiusmodi sūt comunia: sed nō oues in societate tradite: verum est etiam q̄ licz capita p̄ncipalia mortua sunt: tm̄ societas in fetibus durat: vt. ff. de pigno. l. grege. i. p̄n. qd̄ autē dixi oues in societate traditas non esse comunes: intelligēdū ē sane q̄ capitale meū non est comune: verbi gr̄a tradidi. c. oues: tūc quātuz estimabant p̄tūc in p̄cio ante oīa detrahā tanq̄ capitale meū: qd̄ aēt accrescit puta fetus: lana: lac ⁊ c. diuident tanq̄ inter socios. Sed tunc queri potest si ip̄m capitale pditum est seu diminutū aduersa fortuna: vtrū is q̄ ponit opam aliquid teneat p̄ferre ei qui capitale posuit ⁊ pdidit v̄l diminutū recepit. Ad hoc r̄ndet Franciscus de pla. q̄ quaten⁹ ē comune lucrū eaten⁹ est comune dānum ⁊ nō aliter: nā si p̄tracta est societas ad ptez dāni ⁊ lucrī: tūc indistincte tenendū est qd̄ dānū est comune: nec pōt p̄queri qd̄ pdidit opam manualē: nā ⁊ ali⁹ pdidit intrusorū pecunie sue: ⁊ hec ē etiā opinio Baldi. Si nō sic ē p̄tracta societas q̄ opaz ponēs nihil lucraret de capitali: etiā si tm̄ remaneret capitale: tunc etiā nō est obligat⁹ ad dānum sortis: sed ei sufficit dānū opaz suarum amissarū: ⁊ hoc p̄tz: qz correlatiuoz eadem est natura: ideo sicut de capitali nihil lucraret opam suam ponēs: sic etiā de capitali nihil damnicet. Si nō lucraret: tūc etiā recte dānicari deberet: quia de p̄tractis eedē regule dantur vt. l. de furs. l. manifestissimi. s. si cum in scda: vbi dicit text⁹ qd̄ vbi ē periculū ibi ⁊ lucrum: hec Bald⁹. Dicunt tamē qdam qd̄ si pecunia est pdita post opas exhibitas: tunc sufficit dānum opaz: si vero statim est pdita scz ante opas p̄stitas qd̄ tūc dānū debet esse comune: ⁊ hec est opinio *¶* De quā vnus esse di-

cit equiorē: qd̄ verum est: p̄sertim si culpa recipientis pecunia pdita est: si tamē societas est cōtracta ad ptem equalē lucrī ⁊ dāni: tunc illa seruāda est: qd̄ si non apparet q̄ liter p̄tracta sit: tūc intelligit⁹ p̄tracta s̄m cōsuetudinem regionis: ⁊ iter mercatores intelligit⁹ s̄m cōsuetudinem mercatorū: vt i auten. de fideius. s. si. et. l. de fidelis. l. si. Si deniqz pecuniam mercatori dans in societatem: secū puenit qd̄ det sibi certaz partem de lucro: ⁊ nihil dicit de damno: tunc si talis intendit habere lucrū ⁊ non sentire dānū vsurarius est vt patz extra d̄ vsur. c. cōsuluit: quia lucrū querit de mutuo interptato ex quo periculū ⁊ p̄sequens dōminū pecunie trāstulit in recipientē: si vero simpliciter intendit p̄cipare lucrum ⁊ dānū licz de damno nihil exp̄ssit: tunc ē cōtractus licitus: ⁊ licz de damno nihil dixit: tamen intelligi debet etiam de damno sicut cōuentio facta fuit de lucro: vt patet insti. de socie. s. illud. Secūdo modo fit cōtractus ita qd̄ vnus ponit pecuniā ⁊ operam: alter vero tm̄ ponit pecuniā vel operam: et in hac societate similiter ē equitas seruāda: ne quid ex aliqua pte fiat in fraudem vsuraz. Si igit⁹ alter tm̄ apponit operam tunc q̄ri pōt vtrū pecuniā recipiēs ad mercandū: pacisci possit cum eo qd̄ illam sibi tradit: qd̄ in fine velit habere. xx. firma p̄ labore ⁊ industria: nolens in eis sentire dānū aliq̄ absqz vitio vsure. Ad h̄ dicēdum qd̄ sic: sed tunc est p̄tractus locatiōis non societatis: quia tūc opas suas p̄ talē p̄cio locat: ⁊ tunc nihil sentiet d̄ lucro: posset etiam pacisci qd̄ multū plus recipet sine dāno: quia tanta pōt eē illius industria et tanta interuenire picula qd̄ plus conferret societati q̄ ip̄a pecunia v̄puta si solus nauigaret vel solus pegrinaret ad terras longinquas: vt. ff. eo. ti. si nō fuerūt. s. j. ⁊ tūc ex pacto nō sentiret partem dāni ⁊ tamē p̄ciparet in lucro: sed tunc illa recipet nō vt socius sed ratiōe salarii sui. Si nō alter tm̄ apponit pecuniā: tunc illud reduci pōt etiam ad cōtractum cōmissionis qui cōtractus etiam quedam societas dici pōt. De quo queri potest vtrū cōmittēs pecuniā suam bone fidei alterius mercatoris v̄l artificis: vt inde iuste lucretur: ⁊ i lucro partem habeat: hoc facere possit absqz vsure vitio. Ad h̄ r̄ndet Alexā. d̄ alex. in tractatu suo: qd̄ talis cōmissio pecunie fieri pōt duob⁹ modis. Vno modo qm̄ fit trāstatio

pecunie siue rei commissæ in toto vñ in parte in dñum illius cui committit: tñc p pecunia sic commissæ nō licet aliquid sperare: sic nō licet alicui sperare lucrū de re non sua: qz mutuū est t p psequēs aliqd inde sperare nō licet p̄hibente dño. Luc. vj. Mutuū date nihil inde spe. Scdo mō fieri pōt commissio pecunie vñ alterius rei: ita tñ q ipa res maneat in dominio committentis: t tall mō p̄mittēs rē suā sperare pōt lucrū tanq̄ dere sua: qz tunc pecunia vel alia res commissæ ē mercatori sicut aliqd seruo vñ ministro p̄mittit: qz negociat̄ de rebus dñi sui ad vtilitatē eiusdē: t per cōsequens qd̄ excrecit sorti sicut rei pprie iusto titulo possidet: nec est simile de mutuo t commissio: qz ī mutuo stat pecunia piculo recipientis: sed in commissio stat piculo committētis ex q̄ lucy licitū reddif. Verūtñ oportet q̄ tota pecunia sit commissæ: alioqn si partim eēt commissæ t partim mutuo data: tunc posset ibidē late re vitium vsure: exempli gratia: Si q̄s alicui committit centū coronas: ita q̄ mediā partem illi mutuet t aliā mediā partem suo dominio retineat ponēs illū ad ppriū dñū vñ piculum t lucrū tñc enī incurrit vsure vitium: qz nō solū sperat lucrū ex re commissæ s̄ etiā ex re mutuata p̄pter quā sibi vendicat operas illaz. l. coronaz: t sic p̄ psequēs ex mutui adiectiōe vitium in toto cōtractu generatur. Ad cui⁹ euidentiā dicit Richar. in liij. di. xx. q̄ in commissiōe talis pecunie committi pōt vsura quadrupliciter. Primo qñ capitale t lucrū ponunt sub certitudine: ita q̄ nec de capitali nec de lucro taxato velit sentire damnū: t d̄ hoc nō est dubiū qñ sit vsurariū: qz in hoc casu stat ipa publica vsura. Secūdo qñ capitale ponit sub certitudine t lucrū sub fortuna: qz p̄tract⁹ simiter ē vsurariū siue directe siue indirecte siue explicitē siue implicitē: sicut plane patz in bestijs q̄ tradunt tanq̄ imortales. Tertio quādo lucrū ponit sub certitudine t capitale sub fortuna: cui⁹ exemplū ponit eē de vsur. c. nauigati vel eunti ad nūdinas: certā mutuās pecunie quātitatē: p̄ eo q̄ suscipit in se periculū: recepturus aliquid vltra sortem: vsurari⁹ ē censend⁹. Glo. ibidē: qz iste recipiebat in se periculū: videbatur q̄ qñ quadā cōpensatione licite aliqd vltra sortē recipe posset: eo q̄ piculū pecunie mutuate p̄tinebat ad debitorem cū sua facta fuisset: s̄ nihilomin⁹ ē vsurari⁹: s̄ ibi. Nimirū cū in mutuis veris vñ interpretatis

spe lucri p̄ncipaliter factis dubiū seu periculū a fenore nō excusat vt supra declaratū ē. Insup in dicto casu raro accidit q̄ pecunia sic mutuo accepta pereat: nisi fuerit culpa vel negligentia illi⁹ qui pecuniā accepit: t ideo q̄ sic mutuo dat pecuniā hz in fauorē suū illd̄ quod sept⁹ accidit: nec habet p̄tra se nisi q̄ rari⁹ accidit. Nō si obijcitur illud qd̄ ponit. l. de nauitico fenore. l. j. scz talē cōtractū ab obseruatione cōiuz vsurarū esse liberū. Dicēdū q̄ licet non sit cōis vsura tñ est vsura. Hinc glo. sup illud vñbū cōmuniū vsuraz: dicit: s̄ nō cētēsimarū: qz licet sit liber contractus a cōi. vsura. tñ nō ē liber ab vsura centesima. Pro quo sciendū est: q̄ vt tangit eē de excels. pla. c. inter dilectos: in glo. triplex ē vsura. Prima dicit vsura cōis t ē illa q̄ in die vel in septimana vñ in mēse excedit sortē: sicut p̄z ibidē in textu de clerico ludente ad taxillos q̄ p̄cessit socio. xj. vñ. xij. t sic prima die potuit excedere. Scda dicit vsura centesima t ē illa q̄ excedit sortē in anno. Tertia dicit vsura septupla vñ sexagesima: t ē illa q̄ excedit medietatē sortis infra annum. Quarto qñ ponit vtrūq̄ sub dubio t fortuna: t tñc accipiens vltra sortē aliqd non tenet restituere: qz ratio verisimilis dubij p̄tractus h̄mōi excusat: vt patz eē de vsu. c. nauiganti. s̄ illo quoq̄. Preterea ponatur casus q̄ quidā mercantias exercēs in francia cū alterius pecunia: accipiat ibidē mutuū noīe dñi sui domino suo nihilomin⁹ ignorāte lucreturq̄ cū tali pecunia: q̄ r̄is cui⁹ erit illud lucrū. Ad h̄ r̄idet Sco. q̄ talis tenet reddere fruct⁹ domino p̄ncipali sicut lucrū de pecunia ppria: nā eodez modo transit in dominiū vsus talis pecunie mutuo accepte in dñm p̄ncipalē: sic etiam p̄tinet ad eū dominiū vsus de ppria pecunia: qd̄ sane itelligit qñ dñū talis mercatoris in detrimētū caderet dñi p̄ncipal: puta qñ ille q̄ mutuū accepit paup̄ esset: t si p̄deret eam creditorib⁹ restituere nō posset: qz si diues esset t nō intēderet ex dāno p̄ueniente dñm p̄ncipalem damnificari: s̄ ideo mutuū accepit sub nomine dñi sui: qz sub noīe suo tale mutuū nō inueniret: tñc in tali casu nō obligaret ad restituendū: quia tñc vsus talis pecunie nō transit ī dñm p̄ncipalem: nisi tñc nomine t nō re: hec Sco. in quodam tractatu suo. Tertio modo fit contractus inter socios ita q̄ qmbo pecuniam t operam ponunt in societa

tem: licet vnus aliquando plus ponit de pecunia vel opera q̄ alius: et tunc lucrum eorū esse debet equale: nō quidē equalitate quāritatis sed p̄portionis: si nihil aliud exp̄ssum erat in contractu. p̄dote est etiā fieri pactū q̄ vnus recipiat quartā p̄tem lucrī et alius tres p̄tes s̄m p̄portionem pecunie vel industrie: verūtānē oportet etiam in hoc p̄tractu equitatē seruari ne fiat aliquid in fraudē vsurariū omnib⁹ circūstantijs debite cōsideratis: vt iudicio p̄bi et experti viri verisimiliter dubitet: cui⁹ partē cōditio potior iudicet vel saltē vt nō appareat notabilis excessus: et absit intētio corrupta q̄ maxime in talib⁹ ē inspiciēda: p̄sertim h̄ tpe cū omnes querūt que sua sunt et iō dicis Ecc̄i. xxvj. Due sunt spēs rerum sc̄z que difficiles sunt ad hoc vt in eis viteatur p̄ctm̄. q. d. quedā sunt officia in quib⁹ defacili p̄ctm̄ incurrit et vix p̄ctm̄ euitatur et infra subdit dicens: difficile exiit negocians a negligētia. Alia l̄ra habet a mēda ci crimine: vel glo. i. a despectu dei: qz deū p̄temnit quādo veritatem et equitatē contemnit: et caupo a peccatis labioꝝ: et iō hec duo genera hominū periculosū vitam ducunt nisi se firmauerint diligentissime ī dei timore. Ad laudem dei omnipo.

ereffe
Quō licet pacisci pro interesse damni emergentis de p̄terito p̄senti et futuro: ita q̄ q̄s nō incidat in cōtractū vsurariū: Ser. XXXV.

Non furtū facies.

n Exo. xx. Ad dilucidationē eorū q̄ dicta sunt et dicēda: p̄senti sermone tractandū est de interesse quō pōt in p̄tractib⁹ admitti et quō non.

n Est autē interesse s̄m doctores quedā euitatio dāni vel recōpensatio damni. Querri potest igit̄ p̄mo: vtz p̄ interesse. i. pro occurrenti dāno euitādo: liceat pacisci cum alto: recipere aliquid vltra sortē absq̄ vitio vsure. Ad h̄ r̄ndet sanct⁹ Tho. sc̄da 2. q. lxxviii. q̄ talis absq̄ peccato pōt in pactū deducere cū alto q̄ mutuū ab eo recipit dāni recōpensationē: p̄ qd̄ sibi subtrahit aliquid qd̄ habere debet: qz hoc nō ē vendere vsum pecunie v̄l mutuū s̄ dānū euitare: recōpensationē tamē dāni qd̄ p̄siderat in hoc q̄ de pecunia nō lucret: nō pōt in pa-

ctū deducere: qz nō debet id v̄dere qd̄ nō dū habet et multipliciter īpediri pōt ab habēdo. An potest ab h̄mōi pacisci tripliciter p̄ interesse dāni emergentis. P̄mo pactisci pōt p̄ interesse dāni emergentis de p̄terito et hoc p̄cipue in q̄nq̄ casib⁹. P̄m⁹ est cū fideiussor p̄ debitoris defectu p̄pulsus ē p̄ iuramentū v̄l al̄s soluere creditor vsurā et capitale: tūc em̄ a debitori repetet eā et oīa dāna q̄ occasione debiti habuit repetere potest a debitore: quia fideiussor seruari d̄z indemnis: vt patz ē de fideiuss. c. j. et. ij. et de fo. compe. c. si. li. vj. Concordant Tho. Ray. et Alex. de hales: q̄ addit q̄ recte aduertenti in tali cāu nō ē vsura: qz fideiussor nō attendit accipere vltra sortē: de q̄ casu elegantissime tractat Jo. an. ī mercu. de reg. iur. in regula. p̄ctm̄ nō dimittit. li. vj. et simile ē si mutuās incurrit damnum ex eo q̄ is in assignato termino non reddidit q̄ mutuū accepit: vt ē de fideiuss. c. puenit: sed de hoc postea latius videbit̄. Secundus casus ē quādo occasione more creditor dānū incurrit: exempli gr̄a. Debes mihi centum ad certū terminū ac in termino soluere nolūisti: p̄pter quod me oportuit accipere pecunias ad vsuras: tūc em̄ teneris mihi soluere illas: quod verum ē si tibi p̄dixi q̄ casu quo nō solueris oporteret me recipere ad vsuras: eo q̄ aliter mutuū nō inuenirē nisi per vsuras: nam si aliquo modo euadere poteram sine damno meo non obligaris mihi ad interesse: alioquin obligares mihi ne dispendiū patiar: vnde v̄deoꝝ p̄mū meruisse: vt extra de fideiuss. c. peruenit: et. c. constitut⁹. Ceterū s̄m Bal. C. de vsu. l. vsuras. P̄one q̄ em̄ a Petro lapides vel ligna et similes res ex quib⁹ naturaliter nō p̄cipitur fructus: et vt p̄ctū soluerē illud accepi mutuo sub vsuris: ac solui illas res vendenti: sed t̄pe non tradidit mihi res illas fuitq̄ in mora nō tradendū: nūquid tenet̄ mihi reddere vsuras illas? Dicendū q̄ sic tanq̄ interesse: et ad hoc habet notabilis textus. ff. de ac. emp. l. lucius titius: s̄m vnā lecturā: et idē dicēdum ē in similibus cōtractib⁹: puta in locationibus et conductionibus: hec ille. Terti⁹ casus tangitur extra de vsu. c. cōquestus: in glo. que talis est: Vendo tibi p̄diū et trado ac inde p̄cipis fructus cū tamē ad terminū p̄fixum mihi p̄ctum nō soluis: tūc potero elapso termino petere recōpensationē: quia fructus rei vendite vendicas t̄

bi: cum tamē p̄cium illius nō soluit mibi
 ⁊ ait glo. hic nō accipitur aliquid sicut vsu
 ra sed sicut interesse. Et quando dicitur q̄
 vsura ē quicquid sorti accedit: intelligi ha
 bet in mutuo: v̄l quando aliquid exigitur
 in fraudem vsurarū: aut quando aliqd̄ ex
 pacto exigit: vel quādo fit causa lucri acq̄
 rendi: nō cā dānt vitādi: quia si p̄cise fiat
 causa damni vitādi nō vtiq̄ est vsura: nā
 licet talis res sit vendita: sed nō soluta nō
 posset a venditore repeti: tamē fructus ei⁹
 recipere posset postq̄ contra volūtatē suam
 res vendita detinetur. Quartus casus po
 nitur in eadē glo. dicti. c. cōquestus: qui ta
 lis est. Vendo tibi p̄dium tali pacto: q̄ quā
 docūq̄ solvero tibi p̄cium illius p̄dij in
 p̄stitum p̄dium illud a me reuertat: tunc
 in tali casu si iustum fuit p̄cium lucriat emēs
 fruct⁹ illi⁹ p̄dij interim p̄ceptos. Aboletur
 enim in hoc casu vitium vsure p̄pter vendi
 tionē rectā ⁊ equitatez iuris naturalis
 seruata inter ementē ⁊ vendētē. Quintus
 casus est in contractu locationis in q̄ lici
 te p̄cipit locans aliquid supra sortē: ⁊ qua
 re hoc in mutuo fieri nō potest dictū est su
 pra. **B** Secundo principaliter pacisci po
 test aliquis p̄ interesse damni emergentis
 de p̄senti: de quo ponit casus: in. c. salubri
 ter: extra de vsur. ex q̄ possūt elici p̄les alij
 casus vbi dicitur: Sane generū ad fruct⁹
 possessionē qui sibi a socero suo sūt pro nu
 merata dote p̄gnori obligati: computan
 dos in sortem nō credimus compellenduz
 cū frequenter dotis fruct⁹ nō sufficiūt ad
 onera matrimonij supportāda: hoc ibi. Ex
 quibus verbis habetur q̄ licet fruct⁹ talis
 possessionis a genero p̄cipiuntur q̄ posses
 sio sibi tradita est intuitu pecunie a socero
 suo in cōtractu matrimonij p̄missa: sed ad
 hoc detēte: tamē nō reputant vsura: quia
 traditio illorū reddituū nō habet p̄rie ra
 tionē mutui sed potius quandā recompen
 sationē subleuatōis oneris p̄lugalis: que
 pueniret ex dote soluta: ⁊ sic interim stat
 vice dotis: ⁊ quasi p̄ dote: ⁊ sic fruct⁹ do
 tis ei merito cedunt p̄pter onera matrimo
 nij supportāda. *l. de iur. dot. l. p̄ onerib⁹:*
 verū tamē ad hoc q̄ maritus lucret⁹ fruct⁹
 rei dotalis: requirit q̄ sustineat onera ma
 trimonij. *ff. de excep. doli. l. pater. in prin.*
 Requiritur inq̄ q̄ possessio rei dotalis sit
 tradita. *ff. so. ma. l. de diuisione.* Fruct⁹ em̄
 p̄cepti ante matrimoniū restituunt mulie
 ri: nec cedunt lucra marito. *l. de vsu. l. vi.*

deamus. *h. ante hec: in glo. dicti. c. salubri
 ter.* Hosti. autē de hoc casu aliam assignat
 causam vt scz dos mulieri salua p̄maneat.
 Dicunt tamē quidam q̄ si fruct⁹ superant
 onera matrimonij: nō potest de eis recipe
 re maritus nisi quātū se matrimonij onus
 extendit: qz cessante causa cessat ⁊ effectus
 extra de appel. c. cum cessante. Secundus
 casus elici potest ex isto qui talis est. *Do
 ne q̄ gener nō recipit pign⁹ sed cautionez
 de numerāda dote certa die: ⁊ interi ex pa
 cto suscipit certos denarios p̄ vnaquaq̄
 libera: nunqd̄ vsurā cōmittit: ⁊ videtur q̄
 nō: vt patet argumētū in p̄allegato. c. salu
 briter.* Tamē *Job. an. tenet cōtrariū: ⁊ re
 spōdet ad textū illū q̄ loquitur de fructu
 submissio iudicio dei ⁊ fortune: ⁊ ad ratio
 nē textus dicit responderi p̄. c. p̄vestras lit
 teras: extra de dona. inter vi. ⁊ vxo.* Pro
 quo bene facit qd̄ ibidē legitur in vltima
 glo. ⁊ hoc est securius. Tertius casus elici
 endus est: si gener habēs sibi talē posses
 sionē obligatam: totū ius possessionis illi⁹
 quod habet in aliū transferat summa pecu
 nie que ei p̄ dote p̄missa fuerat ab eodem
 recepta: vtrū talē possessionē recipiens lu
 crificare poterit fructus p̄ceptos sicut ge
 ner: vsq̄ dum soluta fuerit antedicta pecu
 nia? Ad hoc respondet *Bo. doñ. q̄ si gener
 animo danādi trāssert totum ius quod ha
 bet in pignore in talē: nō quidem p̄pter cō
 tractū pecunie ab eodē accepte: sed p̄pter
 amicitiam affinitatē vel huiusmodi: ⁊ al
 ter numerat sibi pecuniā p̄pter gratiam ⁊
 dilectionem: nō autē ad lucrificēdos fru
 ctus: tunc nō esset vsura: qz vera ratio mu
 tui nō est ibi.* Aboletur enim vsure vitium
 p̄ hoc q̄ gener gratis sibi p̄cedit ius quod
 habebat in possessione ⁊ p̄ p̄sequēs sibi cō
 donat fruct⁹ q̄s ip̄e p̄cipere poterat: verū
 tamē raro reperitur tam pur⁹ affectus in
 ter amicos: ⁊ iō difficile est talē mutuantē
 ab vsura tueri: nam si in pactum fuit dedu
 ctum q̄ gener numeranti pecuniā redde
 re teneatur: si ip̄e voluerit vsura est: si nu
 merans pecuniā lucrificare vellet: fruct⁹
 ⁊ p̄pterea mutuant. Et idē casus dici p̄t:
 si gener possessionē sibi obligatā ⁊ ius ei⁹
 alteri vendat p̄ p̄cio totius dotis: tūc em̄
 alter fruct⁹ dotis p̄cipiens nec onus matri
 monij illius sustinēs excusatur: ex eo q̄ ex
 amicitia spōse ⁊ absq̄ fraude intētōis cor
 rupte redditus illos emit p̄dicto modo.
 Quartus p̄inde casus eliciendus ē iste: po

ne q̄ maritus habēs possessionē sic obligatam interim moriat: nūquid heredes mariti p̄uilegiū habebunt mariti? de quo dictū est in p̄mo casu scz q̄ nō teneant cōputare fructus in sortem sicut nō tenebat maritus: et hoc p̄sertim q̄diu relictā alere obligant: cum nō teneant restituere dotē vsq̄ ad annū post mortē mariti sui. *L. de rei vxo. ac. l. vna.* Ad hoc *Jo. an. post Hosti.* in dicto. c. salubriter p̄ illā rationē q̄ redditur de onere p̄lugali arguit q̄ sic: tandem tamē determinat cōtrarium: eo q̄ in h̄ cāu ratio est diuersa ab illo: naz heredes se statim expedire possunt de muliere reddēdo illi pign⁹ vel rem obligatā q̄ quidē maritus non potuit. *Præterea:* qz soluto matrimonio definit esse dos: et s̄m *Bal.* mutatio ne p̄sone mutat p̄uilegiū quottiēs est immediata causa ip̄ius p̄uilegij: vt. *L. de impo. l. u. de. l. licitatio. §. si. ideo heredes mariti nō p̄sequūf idem p̄uilegiū.* Quintus deniqz casus eliciend⁹ est iste: ponat q̄ soluto matrimonio mariti heredes obligant mulieri p̄fatam seu aliā possessionē p̄ dote sua: quia nō habent vnde soluāt: nunquid fruct⁹ applicabunt in sortē. Ad hoc dicendū q̄ sic. *ff. de solu. titi.:* et cōputet sibi mulier qz nō recepit insolūtū. *Idē enim est eadem ratio in p̄mo et secūdo casu: et ideo nō est idē ius qz marit⁹ sustinet onera m̄ri uonij et nō vxor: hec notāt Berni. Inno. Host. et Antho. de butrio: in dicto. c. salubriter: sit ergo cauta mulier ne recipiat rem in obligationē sed faciat eam distrabi v̄l recipiat insolūtū. ff. de regu. iur. l. pio. alioquin fruct⁹ cōputandi sūt in sortē. Idē incōuenienter tamē dici posset s̄m quosdā q̄ si mulier nō esset sufficiēs habere talē cautelam et nō sit sibi soluta dos post interpellatiōez legalē debeāt alimēta suscepta p̄ mulierez p̄putari in interesse nō solute dotis suo die et nō in sortē: maxime si ip̄a mulier aliunde nō habet bona sicut frequēter p̄tingere solet: p̄mū tamē est securius. Tertio p̄ncipaliter pacisci pōt aliquis p̄ interesse damni emergētis de futuro: et de hoc ponunt casus sup̄ius vbi agitur qualiter p̄pter tempus licitū sit rem plus vendere vel minus emere q̄ valeat tpe contractus: quādo scz nō ex malicia p̄trahentiū sed ex p̄pria natura cōtractus id p̄cedat. Sunt et alij casus quorū p̄mus est iste: ponat q̄ aliquis mercator habens centū coronas ex quib⁹ erat p̄ se vel per alium mercaturus aut aliqua*

quecūqz lucrosa emptur⁹: rogat⁹ instante p̄ce amici sui sola pietate et necessitate ductus easdē amico tradit indigenti. Queritur ergo vtz exigēs ab amico lucroz ex pacto qd̄ deductis expēsis laborib⁹ et periculis ex his denarijs sibi p̄babiliter puenisset vsurā p̄mittat. Ad h̄ dicendū q̄ talis cōtractus licit⁹ esse videt⁹ iudicio magnoz doctorum: p̄ eo q̄ nō tradit sibi solam simplicis pecunie rationem: sed etiā tradit sibi capitale: siue id q̄ lucrabat⁹ necessaria vite: et ideo potest inde recipere lucz qd̄ mercādo p̄babiliter inde puenisset si p̄pter illō p̄cise negociationē suam q̄tū ad hec p̄termisit. *Idē autē hoc licitū sit triplex ratio dari potest. Primo* nanqz licitū est ratioe pietatis et equitatis: piūm est enim et equūm in necessitate subuenire amico: cū h̄ dicitur lex nature. *Insup nō est iniquū si ratio capitalis quā mutuās iam in intentione expressa et quasi in facto habebat sibi seruetur indemnitas: quod sane intelligit⁹ nisi talis mutuās in illo casu teneretur ex necessitate p̄cepti mutuare p̄ximo etiam cum dispēdio p̄prio: de quo sup̄ius latius patet vbi dicit⁹ q̄ in debito mutuandi de necessitate p̄cepti: consideranda est facultas substantiam habentis et indigentia mutuū postulantis: et hoc s̄m triplicē gradū in vtroqz. Si ergo talis obligat⁹ est ad mutuandū ex necessitate p̄cepti: tunc nō potest de mutuo tali suscipere lucz p̄pter duo. Primo quia contra p̄ceptū ē de mutuo dando: dicente domino. *Lu. vj. Date mutuū nihil inde spe. vnde quodāmodo venderet charitatē: quia dum obligatus est ex fraterna charitate facere mutuū: si recipit premium vendit quodāmodo charitatē. Secundo:* qz si mutuū recipiens in tali necessitate tūc impiū esse videtur q̄ per acceptionē huiusmodi lucri cogat illū ad maiorē necessitatē deuenire. Si tamē mutuās ex mutuo alteri p̄stito nō puū damnū incurreret: tūc ratione damni emergentis interesse recipere posset nisi mutuū recipiēs esset in extrema necessitate. *Concor. Antho. de butrio.* Secūdo licitū est ratione indemnitas ip̄ius mutuantis dū illi cui mutuū dedit nō erat obligat⁹ ad mutuandū ex debito fraterne charitatis. Ad cuius intellectum queri potest: vtrū tenens mutuū v̄l debitū ultra tempus legitimū a creditore p̄concessum: restituere teneat totū interesse dāni: et etiā lucri qd̄ p̄babiliter inde puenisset: p̄fer*

*detenente mutuo vel debito
ultra tempus concessum*

tim si illo fuisset usus tanquam capitali suo: quia tunc respectu talis videtur assumere rationem capitalis. Ad hoc dicendum quod omnis periti in se communiter concordat: quod extunc tenet ad totum interesse damni puenientis ex hoc creditori: quod sane intelligitur si ex culpa debitoris defectus solvendi pueniat. Ubi namque sit impotens ad solvendum absque omni culpa sua non tenet ad illam restitutionem. De qua materia videbitur infra: ubi dicitur quando quis obligatur ad faciendum restitutionem: verum tamen licet ex culpa sua defectus solutionis puenit: non tamen tenet ad totum lucrum quod extunc creditori probabiliter puenisset si eam habuisset: quia favorabilior est causa damnum vitantis quam lucrum captantis: sed iudicio peritorum sobrii lucrum exigere potest tamen subtrahendo quantum pensanda est dubietas lucris et perditionis ac aliorum contingenti. Et inde est quod quod pecuniam mutuatur: si occasione illius mutui labores sustinuit itineris vel alius de re pignora: potest tantum recipere fructum quantum sibi satisfiat: secundum Anthonium de butrio. extra de usu. in in. coquestus: et ex hoc alij casus consimiles colligi possunt. Istud tamen non est predicandum propter maliciam populi: sed in confessionibus persiliandum: qui casus sane licitus intelligitur si creditor secundum statum et personam tali lucro mercantie inuigilasset: eo quod difficulter care re posset: nam si ex illa pecunia non fecisset: nec facturum fuisse supponitur unde lucrum aliquod consequi posset: utpote quia pro certo supponitur quod eam simpliciter expendisset seu in archa seruasset: tunc ad nullum interesse lucris debitor obligatus est. Et simile dicendum est si creditor minori incommodo potuit carere quam debitor dare: aut etiam si exposuisset negocium lucratiuis potest ex cupiditate quam etiam necessitate puidendi sibi et familie secundum statum et personam. Etiam quidam excipiunt debitum usurarium: id est quod quis ex usuris lucratus est: et hoc triplici ratione. Primo ratione voluntarij: quia usura data fuit voluntaria non quidem simpliciter sed saltem ex occurrenti conditione ideo non tenet reddere nisi solam usuram. Secundo ratione dominij: quia dicitur dominium rerum usurarum transferri in usurarium: et ideo non tenetur ad idem sed ad equiuales: fur autem et raptor ac etiam mutui retentor: postquam transiit tempus processum non habet dominium in re quare tenet inuito domino et ideo tenet ad interesse: quia vex dominum danificat in re sua et in communitatibus quas ex re sua traxisset. Tertio ratione consueti modi qui communiter obser-

uat in usurarium satisfactione: quia nunquam inimus usurarios compulso ad restituendum nisi solum incrementum usure. Tertio licitum est ratione utilitatis: nam extra de usu. c. nauiganti dicitur: quod vendens merces ad certum terminum tradendas plusquam valent tempore contractus non reputatur usurarius si non erat tunc venditurus sed in termino in quo traderet: et creditur quod in illo termino tamen sint valiture. Quod si tempore contractus fuerat venditurus: tunc utique reputatur usurarius: quia tunc pro futuro tempore non habuisset apud eum rationem vendibilis. Cum igitur futuro tempore merces illas vendere proposuit: et ex hoc eodem tempore apud eum rationem vendibilis habuit: ac prosequens secundum valore illius temporis probabiliter creditum licite vendidit: hinc ratione consimili quia pecunia in predicto casu rationem capitalis habet: ideo licite de ea probabile lucrum exigere potest: verum tamen si hoc faceret quia pecunia sua plus uti vellet: ut usurario mutuo quam in mercatoribus aut lucrosis emptioibus ut capitali vero tunc non excusaretur ab usura. Similiter si concederet pecuniam ad certum tempus cum pena apposita quam credit debitorum incursum: et generaliter quando quis pro talis via prelegit lucrum potest quam pro iusta viam mercandi: illicitum est et danabile.

Hic denique queri potest: utrum igitur iste contractus usurarius dici debeat. Trado tibi centum coronas mox in domesticis tuis necessitatibus expendes: sub hoc tamen pacto quod si cut consimiles centum corone tali mercatori tradite lucrabuntur vel pudent: sic iste lucentur vel pudent. Ad hoc dicendum quod iste contractus valde dubius est inter doctores propter tria. Primo quia tale pactum in fraudem usurarum videtur adinuentum. Secundo quia pecunia ex se sola minime est lucrosa: nec valet nisi seipsum sed ex industria mercantium sit aliquid lucrosa propter eorum negociationes sed nihil est hic tale. Tertio non quod efficaciter est prioribus in hoc contractu necesse est esse unum de his tribus: quia scilicet illa pecunia vel est tradita pro modo mutui: et tunc est ibi manifesta usura: quia tunc non debet lucrari neque perdere nisi recipienti. Vel est tradita pro modo depositi: et tunc etiam absque omni lucro sola reddi debet quipote is qui tale seruauit depositum remunerandus est: sed ex forma predicti casus patet: quod non est tradita pro modo depositi: vel denique tradita est pro modo capitalis: ut scilicet in persona tradentis emptioibus et mercatioibus deputetur: sed hoc non habet hic locum: quia tunc in pacto deductum est quod eaz

recipiens teneret solis mercatōibus fide/
liter deputari: et hec vltima rō efficacit̄ p/
bare videt̄ q̄ pecunia sic tradita nō potest
habere nisi rōnez mutui: ex quo quibusdā
et nō indocte talis cōtractus illicitus eē vi
det̄: cui⁹ sentētie est Inno. extra de vsu. c.
fi. et ibidē Jo. an. recordat: et h̄ securius est
tenendū: qz cōtractus oīno suspect⁹ videt̄.

Quōd aliquid accipi potest vltra
sortem ppter debituz seueritatis
eq̄tatis et charitatis: Ser. XXXVI

Non furtum facies

N Exo. xx. Cū dictū sit in sermone
p̄cedenti fore licitum recipere ali/
quid vltra sortem: et etiā pacisci p̄ interesse
damni emergentis tā de p̄terito q̄ de pre/
senti q̄ etiā de futuro. Hic p̄sequendū ē q̄ll
ter ppter triplex debitū pōt vltra sortē q̄s
accipere sine vitio vsure scz ppter debitū se/
ueritatis: equitatis et charitatis. P̄tio nā
q̄s p̄ncipaliter pōt vltra sortē q̄s accipere p/
pter debitū seueritatis: qz scz hoc exigit se/
ueritas iusticie: p̄ eo q̄ in cōtractu pena ap/
posita est. Ad cuius euidentīā primo que/
ri potest: vtrū in cōtractu mutui p̄stans vsu
re vitium incurrat ex eo q̄ penā apponit re/
cipienti vltra terminū p̄fixū detinētī si ta/
lem penā exigit et recipit. Ad h̄ r̄ndet inter
alia Sco. iij. di. xv. q̄ si tal̄ pena apposita
ē absq̄ intētiōe dolosa p̄cij seu lucri vsura/
rij: tūc p̄stitor eā exigere potest absq̄ vitio
vsure. Exempli gr̄a. Ego indigeo pecunia
mea ad mercandū: qz negocijs lucratiuis
optet me p̄uidere domui mee: s̄ a te roga/
tus eā tibi p̄cedo vsq̄ ad certum diē: penā
adijciens p̄ditionalē q̄ nisi tali die soluas
qz multū dānificabor: vlt̄ saltē a lucro mihi
necessario defraudabor: tu postea solues
tantū vltra sortē: hec pena sic apposita ē li/
cita: dūmodo nō fiat in fraudē vsurarū: qz
licitū ē me seruare indēnē in cōtractu te p̄/
monēdo et penā apponēdo nisi talis casus
accidat q̄ ex necessitate p̄cepti ad hoc obli/
gatus eēm. Signū aut̄ q̄ talis pena nō ap/
ponit̄ in fraudē vsuraz̄ est: q̄si creditor ma/
gis vellet sibi solui pecuniā suā in die pre/
fixo q̄ in crastino cū adiecta pena: ac p̄ op/
positū in fraudē vsuraz̄: quādo vult poti⁹
solutionē differri vt penā incurrat. Aliud
quoq̄ signū est: q̄si p̄stitor p̄babiliter cre/
dit et sperat q̄ receptor mutui penā illā in/
currat: et tunc p̄stitori nullo mō licet exige/
re penam illā cōventionalē. Porro d̄ hac

pena que sic imponit̄ notandū ē q̄ Alexā.
lomb. triplicē penā distinguit. P̄tia pena
dicit̄ canonica vlt̄ legal: de qua dicit̄. xij. q.
ij. c. in legib⁹. De qua verbī gr̄a ponat̄ ca/
sus. Tutor dat pupillo q̄nq̄ p̄ centū ex vi
statuti: q̄ nō tanq̄ vsurā sed tanq̄ penā le/
galē tutor pupillo soluit: ar. in dicto. c. i le/
gibus. Hoc aut̄ fit ne tutores aut negligē/
tia aut malicia pupillis infidi fiant: cū de
pecunia debuit emere possessiones pupil/
lo vlt̄ q̄nq̄ p̄ centenariō. Verūtū hoc firmi
ter tenendū ē: q̄ tutor pecuniā pupilli tra/
dere nō potest ad rōnem q̄nq̄ p̄ cētenariō
sub cōtractu quocūq̄ nō licito: qz tūc vsura
rius eēt et ad satisfaciendū obligaret̄ sicut
cōmuniter faciunt mutuantes ceterum vt re/
cipiant decē annuatim donec capitale reci/
pian: q̄d est vsura manifesta: vt patebit
latius infra. Secūda vero pena dicitur iu/
dicialis que scz imponitur p̄ iudicē ad pu/
niendū p̄tumaciā debitoris. De qua queri
pōt: q̄si iudex mandat aliq̄d faciendum vlt̄
alicui dandū in certo termino: vtz ille pro
quo mandat siue iudicatū est post elapsuz
terminū poterit illam exigere. Ad h̄ dicen/
dum fm Hosti. q̄ licite petere pōt etiam si
excedat interesse. Concor. etiā Inno. et ad
dit Hosti. q̄ etiā religiosi p̄nt talem penā
petere siue cōsistat i pena siue in alio. vt. j.
q. vij. c. quotiēs: q̄netiā penā a iure indu/
ctam: vt. xij. q. ij. ep̄s qui mancipiū. Cleri/
ci tamē benignius q̄ laici se habere debēt.
Si vero ps altera fecit q̄d potuit: vt adim/
pleret mandatū iudicis si paup̄tate vlt̄ im/
potētia exp̄ssa totū adimplere nō potuit: licet
mero iure teneatur ad penā insoludū: tñ d̄
benignitate canonica nihil vltra q̄ inter/
sit ē exigēdū: et sic intelligas eē de penis. c.
suā. Sc̄do q̄ri pōt: vtz quis exigens pecu/
niam ab aliquo qui est ipotens ad soluen/
dū: et ideo possessionē eius insoludū recipit
fm sentētiā cōitatis q̄ tñ valet plus q̄ ipm
debitū teneatur restituere superflū valo/
ris ipius possessionis: vlt̄ vtrum sit absolu/
tus eo q̄ aucte cōitatis eā possidet. Ad h̄
dicendū q̄ si creditor de dicta possessione
nō percipit aliquam vtilitatem: non tenet̄
illud restituere q̄ possessio plus valet: nec
est peioris conditionis q̄ alia p̄uata per/
sona: que nisi de pignore perceperit emoli/
mentum valorem rei excedentē debitū: re/
stituere nō tenetur quādo scz ex pacto mu/
tuū cadit in cōmissum: potissime in hoc ca/
su: quia talem possessionē tenet etiā ex iu/
dicato cōmunitatis: et si debitor damnifi/

catur maxie ex culpa sua: imputet sibi: qz a cōmunitate nō damnificat nisi per accidens: cuz dicta cōmunitas nō posuerit creditorem in illam possessionē ad inferendaz iniuriam: sed ad obseruandā iusticiā: sed hoc intellige debet quando bona fides interuenit ex pte creditoris qui ex cōmunitate cōsequit ppietatem possessionis. Qu si creditor fraudem cōmisisset in ipam rem: scz eam vilificando: dicens qz tm̄ valet centum cum tamen ducentos valeat: et sic i solutū accepit: tunc totum illud qd valet altra q̄ fuerat debitū: creditor in foro conscientie restituere obligat: eo qz illicite egit cōmittendo dolum et fraudem. Alteri⁹ notandū qz si debitor qui sub pena infra certum tempus pmissit soluere debitū impeditur paupate seu alia iusta necessitate: tunc nō tenet soluere penam vltra sortē nec licite potest ab eo peti si in iudicio potest hoc ipm pbari: vt patet extra de solu. c. odardus: in foro aut conscientie petēs a tali debitorē semp obligat ad restitutionē: quia in pacto talis conditio subintelligit excepta. Tertia deniqz pena dicitur conuentionalis: que scz de p̄sensu ptis vtriusqz fuerat apposita: vt saltē pene metu debitum certo die soluat: et hāc etiā exigere licet vt ptz extra de arbi. c. dilecti. et. xij. q. ij. c. fraternitas: qz talis apponit pena vt seruent pacta: ex de penis. c. cōstitut⁹: dūmodo tamē intentio sit recta: qz als vsure vitū nō abolere eo qz speraret lucri penam que spes destruit eius liberalitatem et gratuitū mutuū. Concordat Hosti. et addit qz conuentionalis pena p̄sumitur esse vsura: quādo talis exercere solet vsuras aut stipulatur penas in menses aut p singulos annos. Tercitamen hanc penā recipe nō eēt licitū: qn̄ receptor sine culpa sua factus est impotēs ad soluendū vlad pmissa seruāda: quare puniri nō debet: et ideo si absqz dolo et fraude in p̄tractu pena fuit apposita: tunc si p̄stitor ex contractu nō seruato damnificat⁹ est: petere potest penam saltem vsqz ad interesse: non tamē vltra si receptor fuit a pacto violato legitime excusatus: quia tunc nō liceret eum vltra grauare. Idic queri potest: vtrum ille qui recipit domū i pign⁹ pro centū coronis mutuatis vsqz ad annū: hoc scz pacto qz si nō soluat in dicto termino cadat debitū in cōmissum: et pignozatio cadat in venditionē: tenere potest domum sub pignore sibi sic obligatam: eo qz debi-

tor nō soluit in termino cōstituto: cuz tamē domus illa satis plus valeat. Ad hoc dicēdum qz valor domus compensari debet: et quantū excedit p̄cium. Computari etiā debet si creditor recepit vsufructū de domo illa: nam si recepit: tunc iudicari nō potest qz in aliquo damnificat⁹ sit: vnde fm̄ quodam et iuste: tunc nō solum nō potest retinere domū sed etiam obligatur restituere vsufructū vel saltem computare in sortē et si damnificatus fuit: suū interesse petere potest. Si vero creditor nō recepit vsufructum domus: cum illa superfluitas valorū domus cedat in penam debitoris: supposita vtriusqz bona fide: qn̄ cōtractus mutuū fuit celebratus: tunc locum habet quod dictum est de pena cōventionali. Et nota qz si a p̄stitorē mutuū sub aliquo p̄cio seu lucro talis detentio vltra terminū cōceditur tunc eo ipso vsura cōmittit⁹: quia ex tali concessione sortitur potius rōnem voluntarij mutuū q̄ inuite detentionis. Secūdo incidentaliter queri potest: vtruz liceat ab hostibus vsuras exigere vlc recipe: sicut sentire videtur Ambro. qui dicit et habet. xiiij. q. iij. c. ab illo vsuram exige cui nocere merito desideras: cui iure inferunt arma huic legitime auferunt vsure: quē bello vincere nō potes: ab hoc vsuram exige: quem nō facit crimē occidere: sine ferro dimicat qui vsuras exigit: sine gladio se de hoste vlciscitur qui fuerit vsurarius exactor inimici: ergo vbi ius belli ibi ius vsure. hec ille. In quib⁹ verbis ostēdit qz ab hostib⁹ licitum est vsuras exigere. Ad hoc dicēdū fm̄ Alex. lomb. qz circa questionē hanc est triplex opinio doctorum. Prima ē opinio glo. sup hoc dictū Ambro. qd scz verbum Ambro. debeat negatiue intelligi: dicit eī ab illo exigi vsuras cui merito nocere desideras: q̄ a nullo vsuram exigere debes: qz nulli debes desiderare nocere nec xp̄iano nec iudeo nec pagano: cui⁹ opinionis etiā vidēt eē Hug. et Archi. i dco. c. ab illo. Secūda op̄io tenet qz dcm̄ Amb. nō itelligit de infidelib⁹ tāqz infidelib⁹: s̄ solū de inimicis reipublice aut p̄secutorib⁹ xp̄iani noīs q̄bus licitū ē apte et p insidias nocere: a ceteris aut q̄ seruire parati sūt nō licet accipere et in hoc etiā differunt saraceni q̄ xp̄ianos parati sūt p̄sequi: et iudei q̄ parati sūt quodamō subijci. Idic scribit Alex. papa ep̄is hyspante. xxij. q. viij. c. dispar. nimirum ē iudeorum et saracenozū causa: in illis enim

qui christianos psequuntur et ex vrbibus etiam proprijs sedibus pellunt: iuste pugnāt: hi vbiq; seuire parati sunt. Tertia opinio tenet qd licitū est ab oīb; hostib; vsuras exigere et recipere quib; licitū ē nocere in psona vel rebus: et hui; sentētie est Hosti, cui adherere videt Jo. an. et hoc pprie sonare vident verba Ambro. hui; etiā sentētie ē Grego. de armino. in. q. de impstis venetozū: et hec opinio videtur rationi consona et maxime verificatur de inimicis et psecutorib; christiani nominis: cū omnia bona eoz auferre possum;: vt patet expressum. xxiij. q. vij. c. si de reb;: vbi de hoc pulcra psequit. Unde tūc aboletur vsure vitium quia solus de; est ver; domin; oīm rerum et bona temporalia dan; hominib; ad colendū verū deum et dominū vniuersi: vbi igitur cultus dei nō est: sicut ab inimicis dei vsure legitime exigunt;: quia hoc nō sit cā lucri sed causa dei et fraterne dilectionis: vt scz inimici debilitent; et ad deū reuertāt vnde qz bona q; habēt eoz nō sunt: ex quo vere fidei sūt rebelles: ideo ad catholicos reuoluunt;: et generaliter in eodē casu licz ab infidelibus vsurā accipe: quo licet rapere vel furari: de quo vide supra vbi agitur de aliena furantib;. Hinc etiaz Deuf. xxiij. cōcessum ē iudeis q; fenerari possunt alieno ad vsuram. Sup quo quidam dicūt qd lex potuit iudeis pmiū iuste concedere de illis solis gentib;: quoz terra fuerat iudeis a deo data: aut de quibuscūq; alijs quas iuste et fm deū poterāt expignozare depaupare et exterminare: his em poterāt vsuris sicut alijs actibus oppmēre: et fm quosdam hodie consimiliter fieri poterit. Unde si quis tua iniuste vsurpat: et nō potes illa rehabere nisi sub forma vsure: licet tibi fm iura canonica: vt pz ex dicto Ambro. sub tali forma tua recuperare: dūmodo nō assit intentio vsurandi sed recuperandi dūmodo etiā sub tali specie ceteris scādalum actiū nō ministraret: nā multa de se licita sunt ppter scandalū euitanda. Secūdo pncipaliter potest vltra sortē quis accipe ppter debitū equitatis: que scz equitas in hoc requirit vt verb; gratia. Pponamus tres casus hāc equitatē demonstrātes et cōtinētes. Primus casus est de eo q; pecuniā pstat ad pompā: tunc em recipere potest vltra sortē: vnde si q; pecuniā in sacculis sigillatis aut al; alicut locet vt conductor ab ipis visitantibus diues credatur et am-

plius honoretur ac timeatur: aut vt sola p̄sentatione eius aliquod piculum vel detrimentū euitet: tūc si vltra ipam aliquid recipitur: p̄cium sue locationis est: quia talis locatio non fuit mutuatō: nec ei; vsus fuit cōsumptio nec alienatio ei;. Cōcor. in hoc Tho. et Host. et habet. ff. de cōmo. l. iij. §. si. r. l. seqn. r. xiiij. q. iij. si feneraueris. in glo. Et Sco. in. iij. dicit qd pecunia habet vsū vtilem ex ppria natura: vtpote ad videndū vel ornādum tanq; diuitē possidentem: et ad istū finem locari pōt sicut equus vel aliud iocale: et p tali vsu retento domi nō p̄ciū recipi pōt: et ex toto p̄tractus locatiōis vel veditiōis est. Aboletur autē vsure vitium in hoc casu: qz nō est ibi mutuū sed locatio: nec transfert dominū in recipientem nec stat piculo eius sed locātis: eo modo sicut si locarent; argētea vasa: de q; periculo dictū est supra. Similiter de differētia inter locatū et mutuatū dictū est supra. Secūdo vero casus ē: cū ecclia feudū in pign; accipit a suo vasallo qd ab eade; tenet: tūc em ex eqtate nō tenet ecclia fruct; in sortē cōputare: vsū e; de vsur. dz. c. cōque stus: qd mōasteriū detinēs terrā titulo p̄gnozis: cōputari dz fruct; in sortē: nisi fra sit de feudo mōasterij: tūc em fm glo. nō tenet cōputare fruct; i sortē nec ē vsura: sed abolet in h; vsure vitium: eo qd ecclia ratiōe feudi nō dz recipere alienū: qd vex ē si vasallus interī nō teneret ad seruitiū feudi: qd si teneret: tūc ecclia recipet alienū: idē habet e; de feu. c. j. et fm Bern. h; idē lz i qd cū qd feudo laicali: qz ibi ē eadē rō q; et idē ius Scda rō cur i h; casu abolet vsure vitium ē: qz vasall; nō ē dñs feudi: quīs i eo habeat vtilē actionē: et h; aliq; nō ē maior dño. Presumit; etiā velle dare qz ad antihidota ē naturalit; obligat;. Tertio deniq; casus ē qn ecclie possessio ē alligata clerico i beneficio: a laic; eā tenet violēt; iniuste: tunc em fm Alexā. de hales: cleric; but; bñficij fruct; p̄cipe pōt vltra sortē: vt e; de vsu. c. j. et h; fm Alex. de hales nō fit cā lucri s; vt ecclie res illo mō de manu laici redimātur et sic tales fruct; absq; vitio vsure pōt retinere: et eodē mō dicēdū ē de laico cui licet h; mō redimere possessionē de manu detentoris iniusti: et sile habet de deci. fm Ray. q; scz iniuste detente de manu laici absq; vitio simonie licite p̄nt redimi: si nō p̄nt alit; recuperare: dūmodo fiat aucte ep̄i cui; auctoritas i talib; multum excusat: vt e; de re.

pmu. c. q̄situm: p̄nt etiam recipi in p̄gnus
 r modo p̄dicto recipi fructus dūmodo ad
 alienas ecclesias nō ptineant: vt extra de
 deci. c. interdicimus: r idem iudiciuz ē de
 alijs possessionib⁹. Tertio p̄ncipaliter
 p̄t vltra sortē quis accipere p̄pter debitū
 charitatis: quādo scz absq̄ omni intētiōe
 r pacto datur aliquid vltra sortem. Nam
 fm Tho. in. q. de malo: q. xiiij. sicut credi-
 tor licite potest min⁹ recipere sua pp̄ria vo-
 luntate: sic etiam debitor potest ampl⁹ da-
 re: r ille cui dat licite potest illō recipere:
 dum non assit creditoris corrupta inten-
 tio: r ex hoc patet q̄ in multis casib⁹ p̄ma
 fronte apparet q̄ vsura concurrat cum ta-
 men liciti sint p̄tract⁹. Verūtā mē fm Du-
 randū: si mutuantis intentio corrupta fue-
 rit: ita q̄ mutuū nō dedisset nisi sub spe lu-
 cri: tūc nihil inde recipere potest: r receptuz
 restituere obligat: lz illud debitor ex cha-
 ritate seu q̄cūq̄ alia causa dederit. Pro q̄
 sciendū: q̄ in mutuo dando triplex p̄t in-
 teruenire motiū vel intentio. P̄mo est
 intentio charitatis in q̄ scz charitas ē cau-
 sa mutui: r tunc mutuans recipere p̄t qd̄ li-
 beraliter offeret p̄t sup̄ius visum est. Se-
 cunda est intentio tepiditatis: in qua scilz
 mutuū est causa spei: qd̄ contingit cū mu-
 tuans lz p̄ncipaliter moueat ex charitate:
 secundario tñ mouet p̄pter aliquā tēpora-
 lem vtilitatem: sic tamē q̄ licz vtilitas illa
 cessaret nihilomin⁹ alteri mutuari vellet:
 r talis intentio non q̄dem tollit lz minuit
 meritum plus vel min⁹ fm maiorē vel mi-
 norē respectum ad tēporale cōmodū. Hui⁹
 sentētie sunt Bern. r Ala. sup. c. cōsuluit:
 extra de vsu. Hoc tamē p̄siderandū est: q̄
 hmōi receptio rei tēporalis p̄pter mutuū
 date: magis apta est corrūpere hanc inten-
 tionem tepiditatis q̄ illā que ē charitatē:
 quia illa forti⁹ obstaculū habet ex seipsa:
 si tamē p̄ hmōi receptionē intentio nō cor-
 rumpit: tunc sicut aliquid sperare secūda-
 rio nō est mortale nec forte malū fm glo. i
 dicto. c. cōsuluit: ita nec recipere aliqd̄ ex tali
 spe secundaria videt aliter eē pctiū: q̄ scōz
 q̄ fuit in intētiōe mutuū datū: ad hoc ar.
 i. q. ij. c. q̄pio. in fi. Verūtā cū ex charita-
 te mutuans intētiōē charitatis obseruare
 teneat in oblati sibi gratis cū certis cir-
 cūstantijs: q̄tomagis ille q̄ mutuuz dedit
 cū tepiditate: cum ip̄e pp̄inquoꝝ sit corru-
 ptioni cupiditatē vt dictū est. De circūstā-
 tijs etiā q̄ requirūt in donis oblati vt si/

ne omni scrupulo recipi valeat: habet l. vj.
 fmone p̄cedenti circa finē. Tertia deniq̄
 est intētiō cupiditatis: cum scz ex sola spe
 lucri vel saltē p̄ncipaliter p̄pter lucrū q̄s
 mutuet: lz pactuz nō interueniat p̄t lati⁹
 videbit postea. Ad laudem dei.

Quādo dubium vel periculuz
 excusat vsure vitium r hoc sub q̄t
 tuoz differentijs r quādo non ex-
 cusat: Sermo XXXVII

Non furtum facies

n Exo. xx. Post p̄missa p̄nti fmōe
 p̄sequendū ē de p̄tractib⁹ vsura/
 rijs q̄ aliqui tñ excusant p̄pter dubiū vel
 piculū q̄ abolet in talib⁹ vsure vitium r ali-
 qñ nō. Pro q̄ sciendū: q̄ i mutuis veris
 vel interpretatiuis spe lucri p̄ncipaliter fa-
 ctis: dubiū seu piculum a fenore non excu-
 sat: qz nulla p̄ditio seu circūstātia actū ali-
 quē ex sua natura vitiosū excusare valet:
 nisi fm qd̄ ab eo rōnem vitiositatis p̄t re-
 mouere. Et q̄ iudei in expoliatiōe egypti
 orū excusant. Exo. xij. a furto: nō venit ex
 alia causa q̄ ex diuino p̄cepto: q̄ vt vniuer-
 soꝝ dñs h̄ p̄cepit: et res nō suas ex p̄cepto
 suas eē fecit: sed qz in mutuis veris vel in-
 terptatis si p̄ncipaliter fiūt spe lucri vsure
 vitium ē ānerū: ideo dubiū aut piculū d̄ sui
 natura non tollit vitiositatē a tali mutuo.
 Similiter dubiū r piculū non tollit vsure vi-
 tiū nisi dñiuz r vsus rei piculantis cū q̄ lu-
 crat ad lucrātē ptineat: qz ex re sua q̄s lu-
 crari debet: r vsus rei ex q̄ lucz puenit ad
 lucrātē ptinere debet: nā qñ i actu lucrā-
 di piculuz mercū vel pecunie nullo respe-
 ctu actus mercādi spectat ad ip̄m traden-
 tē: lz solū ad eū cui res tradite sūt: tunc eo
 ip̄o rez dñiuz r vsus q̄ ad actū illū mercā-
 di: spectat ad euz solū cui⁹ piculo currunt:
 res enī pdit dño suo. Silr nō excusat a fe-
 nore piculū seu dubiū vbi i p̄tractu causa
 t̄pis nō pp̄rij aliqd̄ pl⁹ sperat: qz ibi p̄sumi-
 tur semp esse mutuū vtz vl̄ interpretatiū:
 cū fit spe lucri p̄pter intercurrens t̄ps de q̄
 lati⁹ dictū ē sup̄i⁹. Notandū igit q̄ i p̄tra-
 ctu mutui veri vel interpretati q̄druplex du-
 biū siue piculū interuenire p̄t. P̄imum
 enī piculū seu dubiū p̄tingere p̄t in capi-
 tali r nō lucro. Exempli grā ponat casus
 q̄ tangit eē de vsur. in. c. nauiganti. Si q̄s
 mercatori nauigaturo per mare tradat. c.

coronas tali p̄ditiōe: q̄ si nauts cū capita-
 li piclites non teneat sibi reddere capita-
 le: si tñ in mercando amiserit semp sibi to-
 tum capitale reddet: et si lucratus fuerit: ha-
 beat p̄tes lucris: tñ reputat vsura in dicto
 c. nauiganti: ratio est q̄ lz capitale currat
 ad piculū tradētis q̄dū ē in itinere vel
 mari et sic p̄ tpe illo currat vt suuz: in actu
 tñ et vsu mercandi ac cōmutādi currit solū
 ad piculū recipiētis: et ideo p̄ talē actū ip̄i
 soli lucrat sicut sibi soli p̄dit vt iam dictū
 est. **Hic q̄ri p̄t:** ponat casus q̄ quis mu-
 tuat. c. coronas in antberpia vt inde reci-
 piat. cxx. in anglia cū hac p̄ditiōe: si i via
 tales pecunie vel merces ex illis empte pe-
 riclitent: debitor vltra medietatē reddere
 non teneat: si vero impedimentū nō pati-
 atur ad totum reddendū teneat: vtruz in
 hoc casu cōmittat vsura. **Ad hoc dicendū**
fm Hosti. q̄ talis cōtractus est vsurarius
 q̄ aut recipiens non expendit pecuniā il-
 lam et sic impiū est q̄ creditor ab eo exigat
 q̄ non habuit: aut expendit: et sic p̄sumit
 pecuniā vt efficiat alterius q̄ res empta
 de pecunia illa efficiat debitoris: quia pe-
 cunia sibi mutua tunc efficiat sua: et ideo
 non debet creditor exigere lucrum d̄ re de-
 bitoris qua vsus est et inde lucratus. Et si
 quis obstat: q̄ hoc licitum videt eo q̄ cre-
 ditor in se periculum sumpsit: dicendū q̄
 susceptio talis piculi in nullo euz excusat
 vt p̄t dicto. c. nauiganti: nam spe lucris ta-
 le mutuū fecit et piculum subiit. **Secūdo**
queri p̄t vtz recipiens pecuniā vltra ma-
 re vehendā et ibidē reddendā p̄ certo pre-
 cio sibi p̄stituto cōmittat vsuram. **Ad hoc**
dicendū fm Inno. extra de vsu. c. si. q̄d ta-
 lis non cōmittit vsurā siue piculū recipiat
 in se siue nō: q̄ locatio ē opax et custodie:
 et idē sentit Hosti. **Tertio q̄ri p̄t:** ponat
 tur cōditio q̄ in mercādo capitale currat
 ad piculū tradētis: ita q̄ q̄qd mercando
 vel alio inculpabili mō p̄dat: ip̄i⁹ capita-
 lis traditori p̄dit: lucz aut fixū sit: scz vnū
 p. viij. vel. x. vtz talis p̄tractus sit licit⁹:
 eo q̄ in tali casu certū ē q̄ mercator cui ca-
 pitale traditū est emit totū futurū lucz p̄-
 dicti capitalis tanto scz p̄cio q̄ntū p̄babi-
 litas futuri lucris cū utilitate p̄pria posset
 rationabiliter estimari. **Ad h̄ dicendū:** q̄ licz
 q̄dam dixerūt hūc p̄tractū illicitū esse: tñ
 Seral. ob doñ. p̄bat illū esse licituz multi-
 plici rōne. **Primo rōne piculi:** naz in tota
 mercatiōe ex h̄ capitali fiēda p̄dictuz capi-

tale currit ad piculū tradētis. **Secūdo rōne**
 lucris: q̄ totū lucz q̄d p̄babiliter estimat p̄-
 uentuz habet aliquē valorem q̄ aliq̄ iusto
 p̄cio p̄t estimari: et p̄ p̄sequēs etiā iuste v̄-
 di. **Tertio rōne vitādi dāni:** q̄ dās suū p̄-
 priū capitale iuste p̄t inde exigere suū in-
 teresse. **Rōne q̄ p̄tractus videt nulla com-**
mitti vsura: nisi capitale illud nō eēt vere
 traditū fm rem p̄ capitali: sed pot⁹ p̄ mu-
 tuo et ad vsurariū lucz: tñ enī eēt mutuū
 interpretatū et p̄ p̄sequens apud lucrantē p̄-
 ueniret lucz de re cuius nō haberet dñuz
 nec vsu: et ex p̄dictis casib⁹ multi p̄siles
 fabricari et iudicari p̄t. **Secūdo vero du-**
bium vel piculū p̄tingere p̄t i lucro et nō
in capitali: q̄ scz capitale traditū rema-
 net ip̄i tradēti certuz et firmū ita q̄ in oēm
 euentū sibi sit reddendū: et tunc non suffi-
 cit incertitudo lucris. **Exempli grā:** trado t̄i
 bi centū coronas in oīm euentū mibi reddē-
 das: et si inde lucratus fueris tertiaz p̄te vel
 mediā mibi d̄ lucro dabis: si vero nihil lu-
 cratus fueris etiam nihil mibi dabis nisi
 capitale: q̄d semp saluum remanebit: talis
 p̄tractus ē illicit⁹ eo q̄ capitale non currit
 ad periculū p̄mi tradētis: et ideo q̄quid
 de lucro p̄cipit fm Bald. cōputandū est i
 fortem: nimirū cum sit mutuū interpretatū:
 non autē societas nec ex forma p̄tract⁹ nec
 ex materia quia est p̄tra natura societatis
 q̄ vnus capit saluum et alius capit fractū:
 vt. ff. p̄ socio. l. minus. **Q̄ si obijcitur illū**
q̄d legit extra de dona. inter vi. et vxor. c. p̄-
vestras: vbi dicit: q̄ dos vxoris tradi p̄t
 et cōmitti alicui mercatori vt de p̄te hone-
 sti lucris vir eius onera possit matrimonij
 sustentare: dicendū q̄ hoc intelligi debet
 q̄ pecunia dat ad p̄tem lucris et damni: q̄
 p̄tract⁹ tunc licitus est fm glo. **Etiā. xliij.**
q. liij. c. pleriq̄: talis p̄tractus vsurari⁹ est:
 et licz q̄dam dicāt esse licitū et hoc ex vi pa-
 cti q̄ p̄tract⁹ ex cōuentiōe legem recipiūt:
 vt de reg. iur. c. p̄tractus. lib. vj. tñ **Azo et**
Accursi⁹ et multi alij securius et melius cō-
 trariū tenent. ff. p̄ socio. l. verum: vñ non
 valet: vt extra de precarijs: in textu et glo.
 vbi ponit etiā differentia inter p̄cartuz et
 cōmodatum: et subdit differentia inter p̄-
 cariū et p̄carte: vide longuz p̄cessū. **Hosti.**
 autē dicit: q̄ licz non d̄ iure societatis sed
 ex vi pacti talis p̄tractus licit⁹ dici p̄t nō
 tamē est oīno equus: et ideo in iudicio ani-
 max cōsulit q̄ si pecuniā recipiēs ip̄az ca-
 su fortuito amitteret: tunc is qui illam de-

dit eidem remittat. Hic queri potest: ponatur casus quidam reddituarius tradat mercatori centum coronas cum instrumento quod si sibi reddat dimidium lucrum absque omni periculo capitalis: apud se tamen firmiter intendit quod quicquid de capitali debito modo mercando perderet: non mercatori sed sibi per datur: licet hoc non manifestet ne scilicet a mercatore decipiat. Queritur utrum talis peccat vel usuram committat. Ad hoc dicendum quod tale lucrum est iniquum sed non iniustum: et vocatur a domino manumona iniquitas: de quo specialiter elemosyne fieri debet in abolitionem iniquitatis illius. Quod autem sit lucrum iniquum patet: quia sic tradens pecuniam mortaliter peccat: tum quia seipsum per hoc diffamat coram illo mercatore et omnibus hoc factum percipientibus: ponens lapidem offensionis et petram scandalum vel imitationis: contra illud. j. Timotheo. v. ab omni specie mala abstinete vos: tum etiam quia facit opus criminale ex suo genere: saltem quo ad hoc quod illum exponit periculo perdendi et ipsum capitale restituendi: tum denique quia dat occasionem suis heredibus iniusta exigendi et recipiendi si ipse subitanea morte decederet: qui propter instrumentum vellent quod talis contractus in suo robore permaneret: unde talis summope cauere tenetur: ne sua morte vel subtractione mercator ille damnatus sit et ne tale instrumentum vel contractus appareat in scandalum aliorum. Quod autem lucrum illud non sit iniustum: id est restitui non de necessitate salutis obnoxium dummodo sit rationabiliter moderatum ex hoc patet: quia morales actus totam rationem sui moris strahunt ab actu voluntatis a quo scilicet causantur: nam si idem actus fieret a bestia vel ab amente seu rationis usum non habente nihil penitus haberet de ratione moralis. Cum igitur ista. c. coronarum traditio manare dinoscitur a voluntate interiori contractus forme contractus: quia vult firmiter quod illud capitale incurrat in mercatoribus ad suum dampnum sicut ad suum lucrum: licet in exteriori contractu ad cautelam exprimat strarium: ne scilicet mercator ficte vel indebite perdat sibi capitale debitum: ideo exterior traditio ut a voluntate procedens realiter illas ab usure vitio segregat: et capitale sic traditum currit ad tradentis periculum. Secundo queritur potest: si ponatur casus quod aliquis tradat alteri. c. coronas ad operandum fideliter in arte vel mercatorie usque ad annum: sub tali conditione quod in fine

si quid lucratus fuerit totam sortem ac triplicem lucrum partem tradenti assignare debeat. Si vero dampnum supervenerit: tunc traditor trium partium et receptor dampnum quarte parte sustinere debeat utrum talis contractus sit licitus. Ad hoc dicendum quod non: cuius ratio est si talem pecuniam seu rem cum ipsa emptam periclitari contingat: tunc debitor vel receptor quarte parte dampnum sentiet: quia quicquid contingat quarta pars sortis ipsi creditori reddenda est: et ideo quicquid ipse creditor de lucro consequitur de illa quarta parte que non subiacet eius periculo usurarium iudicatur: quod autem recipit de tribus partibus que pertinent ad eius periculum licitum est. Tertium proinde dubium vel periculum est nec ipsi capitalis nec etiam lucrum: sicut contingit in manifestis usuris et etiam contingere solet quodammodo his qui securant mercantias et in depositis. Circa quod dubium vel periculum quadruplices securitates distinguere possunt. Prima securitas est tolerabilis. Exempli gratia mercator merces mittit ad partes remotas: et nolens se totaliter exponere periculo: querit aliquem qui de predictis mercibus ei faciat securitatem scilicet quod de eis satisfaciat si in via pereant: suscipiens autem in se tale periculum cum mercatore convenit de certa quota pro tali assecuratione: tunc enim taliter assecurans licite recipere potest tale lucrum: et hoc propter tria. Primo propter conditionem locationis: videtur enim esse contractus locationis quasi tali assecuratori locet conditionem illarum mercium usque ad tale locum cum suo periculo et cum eadem mercede: et sic quod datur pro locato merces est non usura. Quod si obijciat. c. naviganti extra de usu. quod casus ille videtur convenire cum isto ubi mutuas eunt ad nundinas cesset usurarius pro eo quod recipit in se periculum recepturus aliquid ultra sortem. Ad hoc dicendum quod hi duo casus sunt multum diversi: nam receptum ultra sortem de quo dicit ibidem directe discernit mutuum in quo omnis superabundantia prohibetur: hic autem non est sic: nec enim propter mutuam quod non est hic sed propter factum: id est propter securitatem quam fecit de mercibus illis recipit tale lucrum. Secundo talis contractus est licitus propter cessationem sortis: quia non est ibi sortis ergo nec mutuum: nec etiam dicitur potest quod assecurans lucrum recipiat ultra sortem: quod sine fundamento nullum edificium datur. Ad eum vero usure necesse est iterum venire sorte ut patebit infra. Tertio videtur esse licitum con-

tractus eo q̄ exinde sequit̄ cōmune bonū
reipublice ⁊ utili tas mercatorū: quia mul-
te mercationes cessarent si nō inuenirent̄
tales asscurantes. Secunda vero securi-
tas est culpabilis ⁊ illicita que tali modo
fieri cōsuevit. Tu mutuo suscipis ab alio
certam summam qua eges ⁊ ego p̄ te satis-
do vel securitatez facio creditori tuo: cum
h̄ pacto: q̄ a te recipiā vnū vel duos floze-
nos p̄ centenario de tali securitate quā p̄
te facio: talis enī cōtractus illicitus vide-
tur duplici rōne. Primo quia reperit̄ ibi-
dem mutuū indirectū eo q̄ asscurās stat
ibi loco mutuantis: hinc asscurās est ibi
ac si mutuando ad certū tempus cū addi-
tione duoz vel trium p̄ centenario suā pe-
cuniam rehaberet: paria nanq̄ vidēt̄: cre-
ditori satis vel asscurare recipiendo p̄ h̄
aliquid a debitore et mutuare recipiendo
aliquid ultra sortem. Secūdo: quia cessat
ibidem piculum eo q̄ fit sine piculo asscu-
rantis: naz si me cōstituo debitorem credi-
toris tui tu mihi ecōuerso obligaris resti-
tuere tanq̄ meus debitor vere sortis: mul-
to aut̄ amplius ē cōtractus illicitus si cre-
ditorem tuum non soluo te in termino con-
stituto soluente. Tertia p̄inde securitas ē
variabilis sicut patz in depositū. Exempla
gratia: posui pecuniam apud campozē si-
ne pacto aliquo: campoz autē cū pecunia
mea negociaf: dāns mihi decem p̄ centū:
queri pōt vtz recipiendo lucrum illud vsu-
ram cōmitto. Ad hoc dicendū q̄ si pecu-
nia fuit inclusa ⁊ ob signata nec numerata
tunc videoz phibuisse depositario ne vta-
tur: vt. ff. de fuf. l. licet. §. rei. ⁊. l. die. §. qui
pecuniā: ⁊ ideo quia illicite est vsus pecu-
nia mea illi deposita: hinc omne lucrū inde
p̄ueniens mihi restituere obligat̄ quia ex
re mea locupletior factus est: ar. ff. de neg.
ges. q̄ sine vsuris. Si h̄o pecuniā deposuit
ad numez ⁊ hoc sub spe lucri tunc si aliqd
ultra sortem recipio vsuram cōmitto. Si
deniq̄ simpliciter deposuit ad numez sine
pacto ⁊ sine spe lucri: tunc secus ē: ⁊ ī hoc
stat̄ dicto meo: qz hec questio de p̄scientia
est. Dicit aut̄ Bal. de p̄sio q̄ si in hoc vlti-
mo casu campoz aliquid dat ultra sortem
ex liberalitate: sciēs se nō teneri ad supad-
dendū aliqd: tūc si a p̄ncipio nō habui ani-
mū fenerādī: illicite possum illud datū reci-
pere: quia mera donatio est: si vero soluit
credens se ex q̄dā eq̄tate teneri q̄ sepi⁹ ad
remunerādū mercātes mouet: tūc idē ē in

dicū. Verūtm̄ si se crededebat vsurarie ob-
ligari cū nō obligaret̄: tūc a tali dono ab-
stinē dū ē p̄pter p̄sciam: ⁊ etiā ad amouen-
dū scandalū: qz ⁊ ab omni specie mala absti-
nendū ē fm̄ ap̄lm. Quarta deniq̄ secu-
ritas ē execrabilis qz cū ea frequētat̄ oīs
vsura manifesta. Exempla grā: si quis mu-
tuans centū coronau exinde velit aliquid
ultra sortem habere ⁊ q̄ ibi nō sunt ita se-
cūri sicut si illas haberet in arca: sed mutu-
ando multis eas piculis ammittēdi expo-
nit: tunc enī nō excusat̄ p̄pter tale pericu-
lum ab vsura: quia piculum in hoc casu ni-
hil a ratione ⁊ natura mutui differt: vl̄ sal-
tem sic inseparabiliter sibi cōnexū est: q̄ non
plus habeat de ratioe v̄dibilis q̄ mutuū
habeat in quātuz mutuū: hinc ex periculo
h̄ lucrari p̄inde ē: sicut lucrari ex solo actu
mutui: nā et si mutuās eēt tāte demētie q̄
absq̄ omni securitate pignozis vel testimo-
nij vel scripture mutuū daret cū exp̄ssa pa-
ctione vsure: lz remaneret in piculo reha-
bēdi nō solū ultra sortē: lz etiā ip̄am sortē:
tūc tale piculū eū nō excusaret ab vsura: qz
agit h̄ dñicū p̄ceptū: Luc. vj. mutuū date
nihil inde sperantes: p̄ hoc enī periculum
non tollit̄ ius identitat̄ ip̄i p̄stitorz: quia
receptor tenet̄ sibi ad omnimodā idētita-
tē. i. ad restituēdam plene eq̄le ip̄i sorti: et
ideo iniquū ē aliqd̄ ultra sortē expectare.

Quartū deniq̄ dubiū vel piculū cōtin-
gere pōt tam ī lucro q̄ ī capitali: ⁊ tūc pōt
ibidē eē p̄tract⁹ vsurari⁹. Exempla grā: sit
aliqs mutuās .c. coronas ad .x. ānos: sub
tali p̄ditiōe: q̄ si mortu⁹ fuerit alter ipsoz
īfra decētiū. i. tradēs vl̄ recipiēs: tūc a de-
bito ⁊ mutuo receptor liberat⁹ sit: si h̄o su-
peruixerit vterq̄: tūc receptor dabit ducē-
tas illi q̄ mutuū dedit: tunc in tali casu cō-
mittit vsurā: qz fm̄ Alex. lomb. tale peri-
culū ab vsura nō excusat: cū talis cōtract⁹
nō tēdat ad eq̄litate iusticie: eo q̄ illa sup-
abundātia nec ex labore nec ex vsu rei p̄-
prie nec ex alteri⁹ rei recōpensatiōe reduca-
tur ad equalitate iusticie: piculū aut̄ nō ex-
cusat vbi causa t̄pis supabūdantia capif:
tūc aut̄ dubiū excusare p̄t: q̄si dubiū icidit
ex natura rei. Et h̄ dictuz ē s̄. Ad lau. dei.

De mutuo facto cōitati coacte
vel ex charitate seu ex cupiditate.
Et qñ talis tenet̄ ad restitutionez
et quādo non: Ser. XXXVIII

De furtum facies

n Exo. xx. Jam vidēduz ē de his q̄ mutuātes cōmunitati alicui reci-
 plūt aliqd̄ vltra sortē. De q̄b̄ q̄ri potest
 vtz cōmittāt vsure vitū p̄sertim cū q̄libet
 de suo ī quo plenū ius et dominiū habet:
 disponere pōt ī licitis ⁊ honestis p̄ libitū
 sue volūtatis: quātomagis tota cōmuni-
 tas h̄ pōt: qz ī cōsensu cōmunitat̄ itelligit̄
 cōsensus singularū p̄sonarū fm̄ Sco. licita
 x̄o ⁊ honesta vident̄ q̄ fiunt in comodū ⁊
 salutē reipublice: ⁊ ideo cōitates dispone-
 re p̄nt q̄ ponēs tantā pecunie q̄ntitatē tā-
 tū recipiat annuatim: qm̄ h̄ faciūt ad como-
 dū ciuitatis: ⁊ p̄ sequens aliq̄ recipere pōt.
 Ad h̄ dicendū q̄ tria sunt hoīm genera q̄
 frequētant h̄mōi p̄tract̄. Primo genus
 mutuāt coacte. Scōm ex charitate. Et ter-
 tiū ex cupiditate. Primo q̄dam sūt coacte
 mutuātes ⁊ tales recipere licite p̄nt īteresse
 dāni ⁊ p̄babilis lucri. Et h̄ ex triplici rati-
 one. Primo rōne domini cōpellēt̄ qd̄ sic
 p̄tz nā q̄libet cōitas causa necessaria vltra
 rationabilē inquirēte vti pōt p̄sonis suozum
 subditoz: q̄ multo forti⁹ pecunijs eoz: naz
 lz singularē collectā applicandā camere fi-
 scali nemo pōt imponere sine p̄ncipis per-
 missione vt. l. de tribu. l. j. ⁊ l. x. tñ colle-
 ctam specialē vnaqueqz cōitas p̄ necessita-
 te sibi incumbente pōt indicere: vt. l. cōis
 l. de opi. pub. Cū q̄ ciues cogi p̄nt ad ta-
 lia onera soluenda: manifestū ē q̄ talis co-
 actio de rōne mutui multū aufert: ⁊ p̄ se-
 quens d̄ rōne vsure. Cū enī de natura t̄p̄i
 us vsure sit q̄ fiat in mutuo voluntario et
 nō ī coacto: seq̄t̄ q̄ tale mutuū violētū nō
 sapiat vsure vitū: h̄ mutuātē disponat ad
 posse iuste recipere suū īteresse: sicut enī cō-
 munitas licite pōt suadēte rōne et iusticia
 ⁊ necessitate suos grauare: sic ⁊ rōne iusti-
 cia ⁊ honestate dictātē pōt etiā releuare p̄-
 sertim qm̄ est ex pte mutuāt̄ pura coactio
 ⁊ ex parte cōitatis liberal̄ donatio: primo
 nāqz excusat eos pura coactio: qz qd̄ nō ē
 licitū in lege necessitas licitū facit: vt d̄r̄ eē
 de reg. iur. tales enī nō p̄nt sibi aliter p̄u-
 dere d̄ dāno suo: nisi accipiēdo qd̄ a cōmu-
 nitate voluntarie offerit̄: si p̄inde creditor
 dānificat̄ ex lōga moza solutiōis rōne dā-
 ni pōt aliquid recipere vltra sortē: vt eē de fi-
 deius. c. puenit: quātomagis mutuare co-
 act̄ tali coactiōe q̄ nunq̄ ei reddit̄ capita-
 le qz si q̄s istoz crimē vsura ⁊ incurrere de

heret: tunc is q̄ volūtarie mutuāt potit̄ illud
 crimē incurreret q̄ is q̄ inuit̄: cū nul-
 lus vsurari⁹ eē pōt nisi mutuū dare volēs
 ad vsurā. Et si obijcīt q̄ talis modus a cō-
 munitate ordinat̄ hoīes inuitat ad peccā-
 dū vltra sortē recipiēdū. Ad h̄ dicēdū q̄
 hoc vez eēt qm̄ mutuās spe lucri p̄ncipalit̄
 ter moueret: secundaria tñ spe moueri pōt:
 q̄ spes nō facit hoīez vsurariū: in x̄ notata
 in. c. p̄suluūt: eē de vsur. ⁊ de hoc notatū et
 tactū ē in scōdo sermone p̄cedenti. Verūtū
 si talis mutuās post coactionē aliquo tpe
 p̄tētaref̄ recipere annuatim de tali mutuo:
 tunc vsurari⁹ efficeret fm̄ Fredericū d̄ se-
 nis: qz substantia spes ⁊ intentio recipiēdi
 vltra sortē gr̄a mutui facit vsurariū. De in-
 tentiōe aut̄ antecedēte cōcomitāte ⁊ subse-
 quente dicit̄ infra. Scōdo excusat eos libe-
 ralis donatio cōmunitat̄: dicit̄ enī. j. q. j.
 c. sicut ep̄m: q̄ ei⁹ oblatio nullā culpe ma-
 culā ingerit: q̄ nō ex ambiētis petitione p̄-
 cessit: ⁊. c. q̄ pio. Scōdo coacte mutuantes
 recipere p̄nt vltra sortē rōne damni emergē-
 tis: qz facta tali p̄statione cōmunitas p̄stā-
 ti iam obligata ē: non h̄is dilationē solu-
 tionis liberalit̄ cōcessam: ⁊ sic semp̄ rema-
 net in moza soluēdi: de q̄ p̄stans dānū pa-
 ti d̄inoscīt vel in executiōe mercātie vltra
 r̄tis mechanice vel etiam a redditū vel re-
 r̄ū quarūlibet emptione. Done ergo q̄ in
 mercantia q̄s vtens pecunijs suis obliga-
 tus ē debit̄ certo tpe soluēdis: q̄s acq̄-
 sita pecunia soluere disposuit: sed instan-
 ter ab amico req̄situs mutuēt pecuniā suā
 ad certū t̄ps ex charitate: adijciens absqz
 fraude: qz si debitor suo tpe non soluat tūc
 creditor p̄ suo īteresse vltra sortē recipit̄:
 at: tūc enī illā pecuniā licite recipere pōt ⁊
 exigere p̄ suo īteresse: vt extra de arb. c.
 dilecti: ⁊ in glo. si igit̄ hoc lz ī dicto casu:
 vbi non multa violētia p̄tz nisi detētio rei
 vltra terminū p̄stitutū cōtra d̄ni volunta-
 tem: quātomagis licebit̄ ciui rōne īteresse
 sumere vltra sortē: cum sua pecunia cōtra
 voluntatē suā auferit̄ ⁊ detinetur. Tertio
 coacte mutuantes recipere p̄nt vltra sortem
 rōne lucri cessant̄. Ex retentiōe nanqz de-
 biti seu mutui vltra t̄ps p̄cessum a lucro p̄-
 pediti: qd̄ licite negociādo vel alio modo
 lucrati fuissent: exigere licite et recipere p̄nt
 in recōpensatiōez: nō solū dāni lz etiā ces-
 santis lucri: fm̄ discretuz iudiciū viri pru-
 dentis: eo mō quo tactū ē ī sermone. iij. p̄ce-
 deti: ⁊ ideo ex rōne p̄simili p̄nt in hoc casu

aliquid recipere ultra sortem: cum amisso talis
 lucri sit quaedam dānificatio p̄stitoris: illa nā
 q̄ pecunia dñi suo verisimiliter plus valuis-
 set q̄ seip̄am: p̄pter industria q̄ ille vsus
 fuisset tam ad p̄cauenda dāna q̄ etiaz ad
 cumulāda lucra: et sic p̄uar⁹ ē non solum
 tota pecunia sed etiā toto vsu et fructu in-
 dustrie exercitāde in illa siue p̄ illam: et sic
 dñs ea fuisset vsus vt capitali suo: nec ī
 casu rōnem habet mutui s̄ capitalis saltē
 interpretatiue seu ablatiue. Hinc etiā cōmu-
 nitas sibi tenet tanq̄ de capitali: secus tñ
 eēt si illa pecunia vsus fuisset infra termi-
 num p̄cessionis. Hic queri potest: pone
 casum: Petrus coactus tradidit cōmuni-
 tati. c. coronas: receptur⁹ annuatim ex sta-
 tuto eiusdē cōmunitatis sex quousq̄ ip̄az
 sortem recipiat. Interim veniat Iohānes
 et emat a Petro ius illō p̄cipiēdo talē sū-
 mā sub forma iam dicta. At r̄ talis cōtra-
 ctus sit vsurarius: et videt q̄ non: quia nō
 cōmittit vsura nisi inter vsurarie p̄trahen-
 tes: sed inter Pet̄ et Iohannē videt esse
 simplex p̄tractus emptiōis: nec etiā inter
 Iohannē et cōmunitatē videt esse p̄tract⁹
 mutui: quia mutuū non p̄fici nisi quādo
 de meo fit tuum: hoc addito q̄ tandē meū
 mibi reddat: sed hoc non fit inter Iohē
 et ciuitatem: quia p̄tractus inter Iohānez
 et Pet̄ fieri pōt de iure etiā ignorante cō-
 munitate. Ad hoc dicendū est q̄ talis con-
 tractus dupliciter considerari pōt que di-
 stinctio habet etiā ex d̄ vsur⁹. c. p̄sultit: in
 textu et glo. Primo mō considerari pōt ex
 forma p̄tractus: et tunc iste cōtractus q̄ fit
 inter Pet̄ et Iohannē tñ: non est vsura-
 rius. Alio modo cōsideratur ex intentiōe
 p̄trahentis: et tūc ille contractus vsurari-
 us est vtrōbiq̄ sc̄z tam īter Iohē et Pet̄
 et r̄ etiā inter Iohē et cōmunitatē: l̄
 diuersimode: q̄ sic patere pōt. Nam p̄mo
 cum mente p̄trahitur inter Pet̄ et Iohā-
 nem: sc̄dario nō p̄trahit cū mēte inter Iohā-
 nē et cōmunitatē: cuz igi⁹ Iohēs h̄bit
 cū Petro in mēte intēdit et p̄terea h̄bit:
 vt ītret locū Pet̄: vt sc̄z fiat creditor cō-
 munitatis ad h̄ vt recipiat ultra sortē: sed
 talis intētiō ē vsuraria: nā p̄ncipalis eius
 intētiō ē vt acq̄rat locū s̄m creditoris intē-
 tiōnē sc̄z Pet̄ q̄ ad hoc q̄ emptor: id est
 Iohēs sit creditor cōmunitatis loco vēdi-
 toris: et ideo l̄ Iohēs nō p̄trahit vsurarie
 cū Petro q̄tum ad formā p̄trahēdi: tñ cō-
 mittit vsuram p̄pter maculatā intētiōem.

Nā quicquid agunt homines intētiō iudicat
 oēs. Secundario s̄m mediante cōtractu fa-
 cto cū primo p̄trahit secundus vsurarie cū
 cōmunitate: nō q̄dem explicite s̄ implicite
 cū intētiōe et affectu. Est etiā iter eos rea-
 lis p̄tract⁹ mutui l̄ indirecte sub velamēte
 emptiōis: qz mediāte illo p̄tractu empti-
 onis acq̄rit actor actiōez ex empto sup cō-
 munitatē: vt insti. de emp. et v̄. h̄. p̄cium: q̄
 cōmunitas obligat illi et fit debitor illi⁹ si-
 cut ante debitor erat p̄mi. Ratio vero cur
 prim⁹ debitor excusat ab vsura et nō secun-
 dus est: qz prim⁹ ad mutuandū coactus ē:
 modo vt dictū est: q̄ non ē licitū in leger
 necessitas licitū facit: sc̄dōs vero volūtari⁹
 hoc facit cū spe et intētiōe recipiēdi ultra
 sortē: vnde si sc̄dōs emptor s̄m a cōmuni-
 tate cogere⁹ sicut prim⁹: tūc esset excusat⁹
 ab vsura si p̄ncipaliter ī eo nō eēt p̄sensus
 ultra sortem aliqd recipiēdi rōne mutui:
 sic enī in sc̄dō vt in p̄mo excusaret coactio
 et recta intētiō q̄ necessario cōiungit cō-
 actioni: qz si cogi placeret illicitū fieret eo
 q̄ coactio in volūtariū trāsiret. Sc̄m
 nō gen⁹ hoīm mutuatur p̄ncipaliter ex cha-
 ritate libere sua offerens cōmunitati sine
 spe vel intētiōe aliqd ultra sortē recipiēdi
 p̄ro quo sciendū: q̄ q̄daz veri reipublice
 amatores inueniri pōt l̄ rari: q̄ videntes
 iminentē necessitatē vel euidentē vtilitatē
 cōmunitatis: ex charitate saltē p̄ncipaliter
 spōte monēt sua mutuare cōmunitati: et ta-
 les licite recipere pōt q̄ eis a cōmunitate
 sponte offert: qz nō min⁹ p̄miari mere⁹ vo-
 luntaria charitas: q̄ coacta necessitas: eo
 q̄ nō minor ratio esse possit et dāni emergē-
 tis et lucri cessantis in voluntaria charita-
 te: q̄ in coacta necessitate: nisi crederet il-
 las pecunias ī actib⁹ illicit⁹ expendēdas:
 qz tūc particeps fieret oīm maloz inde se-
 quentiū: nec licite tūc recipere posset aliquā
 remunerationē. Sed qz de hac materia ta-
 ctū est sup⁹ ideo gr̄a breuitatis supsedeo.
 Tertiu aut gen⁹ hoīm cōmunitati mutu-
 at ex cupiditate: ad recipiēdū aliqd ultra
 sortē: et tales vsurarij sunt iudicādi: peio-
 res vtiq̄: q̄ si dūtaxat p̄sone p̄uate fenera-
 rent: qz magis peccare videt q̄ feneratur
 cōmunitati cui pl⁹ obligat: q̄ q̄ feneratur
 singulari p̄sone: dicēte Augu. charitas cō-
 munita p̄p̄is et nō p̄p̄ia cōmunib⁹ antepo-
 nit. Hic q̄ri pōt vtz sponte ponēs ad mu-
 tuū pecuniā suā ip̄i cōmunitati vel etiā p̄-
 sone singulari ex intētiōe cupiditatis: semp

de mutuante sponte